

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 1ος

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Νικόλαος Μπεζαντάκος, *Καθηγητής του Παν/μίου Αθηνών*

Αμφιλόχιος Παπαθωμάς, *Επικ. Καθηγητής του Παν/μίου Αθηνών*

Ευαγγελία Λουτριανάκη, *Φιλολόγος Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπ/σης*

Βασίλειος Χαραλαμπάκος, *Φιλολόγος*

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Αλέξανδρος Κεσίσσογλου, *Αναπλ. Καθηγητής του Παν/μίου Ιωαννίνων*

Μαρίνα Δεδούλη, *Σχολ. Σύμβουλος*

Γεωργία Κατσαγάνη – Γιαννακοπούλου, *Φιλολόγος Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπ/σης*

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Δημήτριος Καλανδράνης, *Σκιτσογράφος*

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Σπυρίδων Καράμπαλης, *Φιλολόγος*

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

Σωτήριος Γκλαβάς, *Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου*

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Σεβαστιανή Μακρή, *Ζωγράφος*

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα Εργασίας

Αποφ. 16158/6-11-06 και 75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Νικόλαος Μπεζαντάκος
Αμφιλόχιος Παπαθωμάς
Ευαγγελία Λουτριανάκη
Βασίλειος Χαραλαμπάκος

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

Ελληνικά Γράμματα

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 1ος

**Γ΄ Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία
Πράξεων 2.2.1.α: «Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ Πρόεδρος του
Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων και
παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με
βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγ. Ινστιτ.

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό
Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.**

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το βιβλίο αυτό γράφτηκε με σκοπό να προσφέρει στους μαθητές τη δυνατότητα να γνωρίσουν μια μορφή της ελληνικής γλώσσας, αυτήν που ονομάζουμε «Αρχαία Ελληνικά». Είναι αλήθεια ότι τα «Αρχαία Ελληνικά» έγιναν γνωστά σ' ολόκληρο τον κόσμο και πολλοί ασχολήθηκαν μαζί τους, επειδή είναι η γλώσσα στην οποία γράφτηκαν έργα που θεμελίωσαν τον πνευματικό πολιτισμό της ανθρωπότητας. Αυτή η γνωριμία, αν γίνει σωστά, νομίζουμε ότι θα είναι χρήσιμη για πολλούς λόγους, μερικοί από τους οποίους αξίζει να αναφερθούν. Κάθε γλώσσα υπακούει σε κανόνες, έχει συγκεκριμένη δομή, βάσει της οποίας συγκροτείται ο λόγος, δικό της κλιτικό σύστημα, στοιχεία, δηλαδή, που και μόνο η μάθησή τους αποτελεί σπουδαίο διανοητικό γύμνασμα. Πολύ περισσότερο που τα «Αρχαία Ελληνικά» είναι μια πολύ πειθαρχημένη γλώσσα που δίνει όμως ταυτόχρονα μεγάλη ελευθερία να την χρησιμοποιεί κανείς με το δικό του προσωπικό ύφος. Νομίζουμε, λοιπόν, ότι η κατανόηση της δομής ενός κειμένου οξύνει την σκέψη του μαθητή όσο και η κατανόηση μιας αλγεβρικής εξίσωσης. Εξάλλου τα Αρχαία Ελληνικά είναι ο όχι και τόσο μακρινός πρόγονος της γλώσσας που μιλάμε και γράφουμε σήμερα. Μετρώντας τον χρόνο με κάπως ιδιόμορφο τρόπο μπορούμε να πούμε ότι π.χ. από τον Αισχύλο και τον Θουκυδίδη μας χωρίζουν «μόνο» εβδομήντα, το πολύ ογδόντα παππούδες. Είναι, λοιπόν, δυνατόν να αντιληφθούν οι μαθητές πολύ εύκολα ότι η γλώσσα που μιλάμε σήμερα είναι ο κατ' ευθείαν απόγονος εκείνης της μορφής της ελληνικής γλώσσας που μιλιόταν εδώ στον ίδιο χώρο πριν από τουλάχιστον 2.500 χρόνια. Με κάποια έκπληξη ίσως θα

διαπιστώσουν ότι σε μεγάλο βαθμό χρησιμοποιούνται τότε και τώρα οι ίδιες λέξεις με την ίδια ή με διαφορετική σημασία. Αυτή η παρακολούθηση των σημασιών των λέξεων και της χρήσης τους μέσα στο πέρασμα του χρόνου αποτελεί ασφαλώς μια γοητευτική «εξερεύνηση», η οποία θα κάνει τον μαθητή να αντιληφθεί καλύτερα την εξέλιξη της γλώσσας μας και να αποκτήσει καλύτερη γνώση γι' αυτήν.

Προσπαθήσαμε με το παρόν βιβλίο να δείξουμε αυτή την συνέχεια και την συγγένεια με τρόπο απλό και ευχάριστο, γιατί θέλαμε τα ελληνόπουλα να αγαπήσουν τα «Αρχαία Ελληνικά», να πάψουν να τα θεωρούν δύσκολα και ακόμη να πιστέψουν ότι είναι χρήσιμα. Ελπίζουμε ότι σε μεγάλο βαθμό θα πετύχουμε αυτούς τους στόχους μας. Είναι καιρός να πάψουν να θεωρούνται τα «Αρχαία Ελληνικά» μάθημα στην καλύτερη περίπτωση δύσκολο και στην χειρότερη άχρηστο. Είναι οι ρίζες της γλώσσας μας και πρέπει να τα φροντίζουμε γιατί η γλώσσα μας τα έχει ανάγκη, όπως ακριβώς κάθε ζωντανός οργανισμός έχει ανάγκη τις ρίζες του. Ελπίζουμε ότι στο τέλος και της Τρίτης τάξης του Γυμνασίου οι μαθητές θα έχουν αποκτήσει μια αρκετά καλή γνώση της Αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Ίσως έτσι φθάσουν κάποτε να συνεχίσουν την ενασχόλησή τους με την γλώσσα (όχι κατ' ανάγκην επαγγελματικά) και να αποκτήσουν το προνόμιο που θα ήθελαν να έχουν πολλοί άνθρωποι απ' όλον τον κόσμο: να κατανοήσουν κάποιο αρχαίο ελληνικό κείμενο διαβάζοντάς το στο πρωτότυπο.

Η συγγραφική ομάδα

Ενότητα 1

Το ταξίδι των λέξεων

στο χρόνο...

Η Νέα Ελληνική γλώσσα προήλθε από την Αρχαία Ελληνική και είναι αποτέλεσμα συνεχούς εξέλιξης μέσα στους αιώνες. Η συγγένεια της Αρχαίας και της Νέας Ελληνικής είναι σαφής, αρκεί να δούμε πόσες λέξεις, καταλήξεις, σημασίες κ.ά. της αρχαίας γλώσσας επιβιώνουν μέχρι τις μέρες μας ή πόσες φράσεις αρχαίες και αρχαιοπρεπείς λόγιες χρησιμοποιούνται σήμερα στον γραπτό ή προφορικό λόγο της Νέας Ελληνικής. Ας δούμε μερικά παραδείγματα:

νοῦς ὑγιῆς ἐν σώματι ὑγιεῖ

εὖ ἀγωνίζεσθαι

πύξ λάξ

κύκνειον ἄσμα

δημοσία δαπάνη

τά παιδιά παίζει

γνώθι σαυτόν

ἔπεα πτερόεντα

τό δῖς εξαμαρτεῖν οὐκ ἀνδρός σοφοῦ

Εὕρηκα! Εὕρηκα!

εὖ ζήν

Μολών λαβέ!

μή μου ἄπτου

καινά δαιμόνια

στήλη ἄλατος

ἄρον ἄρον

ἀπό μηχανῆς θεός

γόρδιος δεσμός

Χρησιμοποιείτε ή ακούτε συχνά ανάλογες φράσεις;
Να τις σημειώσετε στα παρακάτω κενά:

Στο προοίμιο της *Ὀδύσσειας* απαντούν λέξεις που χρησιμοποιούνται και στη Νέα Ελληνική με την ίδια σημασία: **Μοῦσα, πολὺς, ἱερός, ἄνθρωπος, πόντος, ψυχὴ, ἑταῖρος, νόστος, αὐτός, θεά.**

Η Αρχαία Ελληνική (μέσω και της Λατινικής στην περίπτωση των γαλλικών, των ισπανικών, των ιταλικών και των ρουμανικών) προσέφερε λέξεις ή ρίζες λέξεων σε όλες τις σύγχρονες ευρωπαϊκές γλώσσες:

«...Our critical problem such as the numismatics plethora generate some agony and melancholy. This phenomenon is characteristic of our epoch...In parallel, a panethnic unhypocritical economic synergy and harmonization in a democratic climate is basic...”

Απόσπασμα από ομιλία του Ξενοφώντα Ζολώτα στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο στις 26/9/1957.

Ποιος, κατά τη γνώμη σας, ήταν ο σκοπός του ομιλητή;

(αγγλ./ γαλλ.) Europe < Εὐρώπη
(= αυτή που έχει εὐρεῖς ὄπας, μεγάλα μάτια)

αγγλ.) democracy – monarchy–anarchy– despotism – hegemonism – tyranny

(αγγλ.) harmony < ἄρμονία < ἄρμος

(γαλλ.) histoire < ἱστορία < ἴστωρ (= ο γνώστης)

ἀνάλυσις > (αγγλ.) analysis / (γαλλ.) analyse / (ιταλ.) analisi / (γερμ.) Analyse

**(αγγλ.) athlete < ἄθλητής < ἄθλοῦμαι < ἄθλον
(= βραβείο, ἔπαθλο)**

Αν γνωρίζετε άλλες ξένες λέξεις με ελληνική προέλευση, να τις σημειώσετε στα παρακάτω κενά:

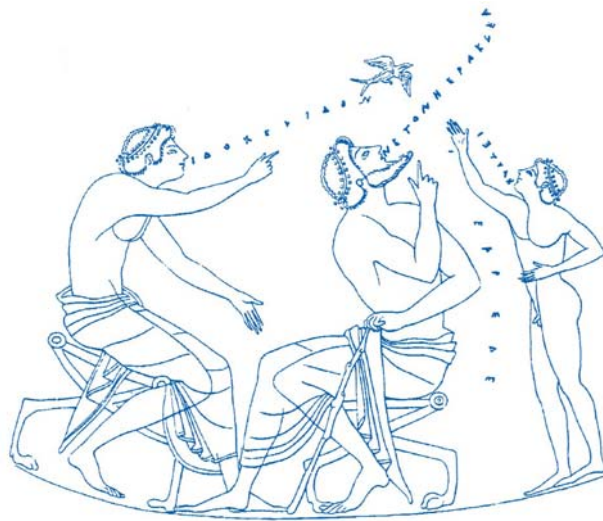
Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η ανίχνευση λέξεων που χρησιμοποιούμε στη Νέα Ελληνική και θεωρούνται δάνεια από ξένες, ενώ στην πραγματικότητα είναι ελληνικές λέξεις που... ταξίδεψαν και επέστρεψαν στον τόπο τους. Πρόκειται για **αντιδάνεια**, όπως είναι λ.χ. η λ. «καναπές» < γαλλ.canapé < λατ. conopoeum < ελλ. κωνωπεῖον, η λ. «πέναλι» < μεσαιων. λατ. roenalitas < λατ. roenalis < λατ. roena < ελλ. ποινή.

Οι Έλληνες και η ελληνική γλώσσα

Η Αρχαία Ελληνική γλώσσα αποτελεί μέρος της **πολιτιστικής κληρονομιάς** των Ελλήνων. Η ιστορία της ελληνικής γλώσσας αρχίζει πριν από **40 αιώνες** περίπου. Τα **παλαιότερα μνημεία** της είναι οι πινακίδες της γραμμικής γραφής Β' (περ. 1450-1200 π.Χ.), που ήταν γραμμένες σε συλλαβογραφικό αλφάβητο. Αξιοσημείωτο είναι ότι η Ελληνική αποτελεί μοναδικό παράδειγμα γλώσσας με **αδιάκοπη ιστορική συνέχεια**.

Έτσι, μπορούμε να μιλάμε για **ενιαία** ελληνική γλώσσα από την αρχαιότητα έως σήμερα.

Τα κείμενα που έχουν διασωθεί, σε συνδυασμό με τα αρχαιολογικά ευρήματα, αποτελούν τις **μαρτυρίες του παρελθόντος**. Η επαφή με τα πρωτότυπα κείμενα έχει την ίδια σημασία με το άγγιγμα ενός αγάλματος, καθώς αποκομίζουμε μια **αίσθηση οικειότητας με το παρελθόν μας**.

Παράδειγμα διαλόγου σε παράσταση αγγείου, ο οποίος στη ν.ε. αποδίδεται ως εξής: «Ένα χελιδόνη!», «Μα τον Ηρακλή, ήρθε η άνοιξη!» (παράσταση σε αττικό αγγείο, 6ος αι. π.Χ., Αγία Πετρούπολη).

Η καταγωγή του ελληνικού αλφαβήτου

Οι Φοίνικες και οι Έλληνες

Το **φοινικικό αλφάβητο** εισάγεται στην Ελλάδα κατά την περίοδο ακμής των σχέσεων Φοινίκων και Ελλήνων, δηλ. μεταξύ 12ου και 9ου αι. π.Χ. Ήταν ένα **συμφωνογραφικό – συλλαβογραφικό** αλφάβητο, το οποίο περιλάμβανε 21 συλλαβογράμματα, καθένα από τα οποία αντιστοιχούσε και σε κάποιες συλλαβές, π.χ.

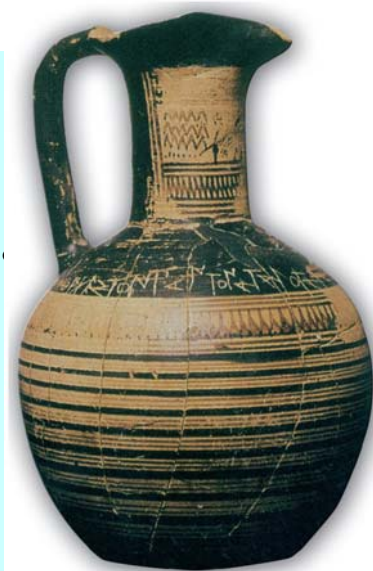
το τ = τ, τα, τε, το, τι. Τα γράμματα Ξ, Φ, Χ, Ψ, Ω έλειπαν, ενώ υπήρχαν επιπλέον το δίγαμμα (F) και το κόππα (Ϛ).

Παράδειγμα: Η λέξη «μαθητής», εάν υπήρχε, στο φοινικικό σύστημα θα γραφόταν «μ.θ.τ.ς», θα μπορούσε δηλ. κάποιος που δεν καταλαβαίνει καλά τα συμφραζόμενα να διαβάσει «μαθητές» ή «μαθητάς» (αιτ. πληθ.) ή «μαθητός» (= αυτός που μπορεί να μαθευτεί).

Οι Έλληνες έκριναν ότι το αλφάβητο αυτό θα προκαλούσε δυσκολίες. Το προσαρμοσαν, λοιπόν, στις δικές τους φωνητικές ανάγκες και το συμπλήρωσαν μετατρέποντάς το σε **φωνολογικό**. Δηλαδή, κάθε γράμμα αντιστοιχούσε πλέον σε έναν φθόγγο, φωνήεν ή σύμφωνο, οπότε επιτυγχανόταν ακρίβεια και ευκολία στην εκμάθηση. Το νέο αλφάβητο ονομάστηκε **ελληνικό**.

Τα **πρώτα σωζόμενα γραπτά μνημεία** της ελληνικής γλώσσας στο ελληνικό αλφάβητο είναι η επιγραφή του ποτηριού του Νέστορος (πιθ. 740-720 π.Χ.) και της οινοχόης του Δίπυλου (735-725 π.Χ.).

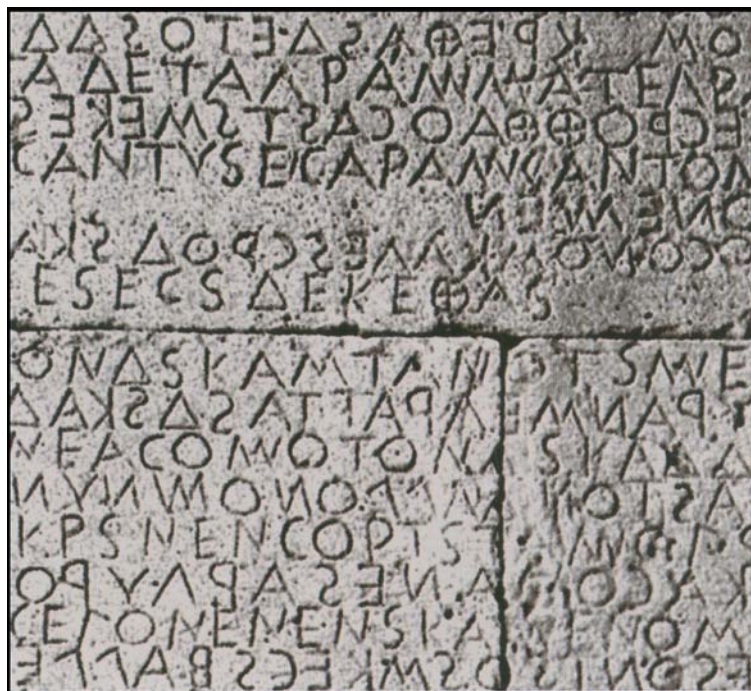
Οινοχόη διακοσμημένη με γεωμετρικά θέματα που βρέθηκε το 1871 στο Δίπυλο του Κεραμεικού στην Αθήνα. Χρονολογείται στο τρίτο τέταρτο του 8ου αι. π.Χ. και αποτελεί το αρχαιότερο γνωστό δείγμα αλφαβητικής γραφής στον ελληνικό κόσμο. Δόθηκε ως έπαθλο ορχηστικού αγώνα (δηλ. αγώνα χορού), όπως μαρτυρεί η επιγραφή που φέρει: «Όποιος τώρα απ' όλους τους χορευτές χορεύει πιο ανάλαφρα, αυτός ας το πάρει» (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας).

Οι διάλεκτοι της Αρχαίας Ελληνικής

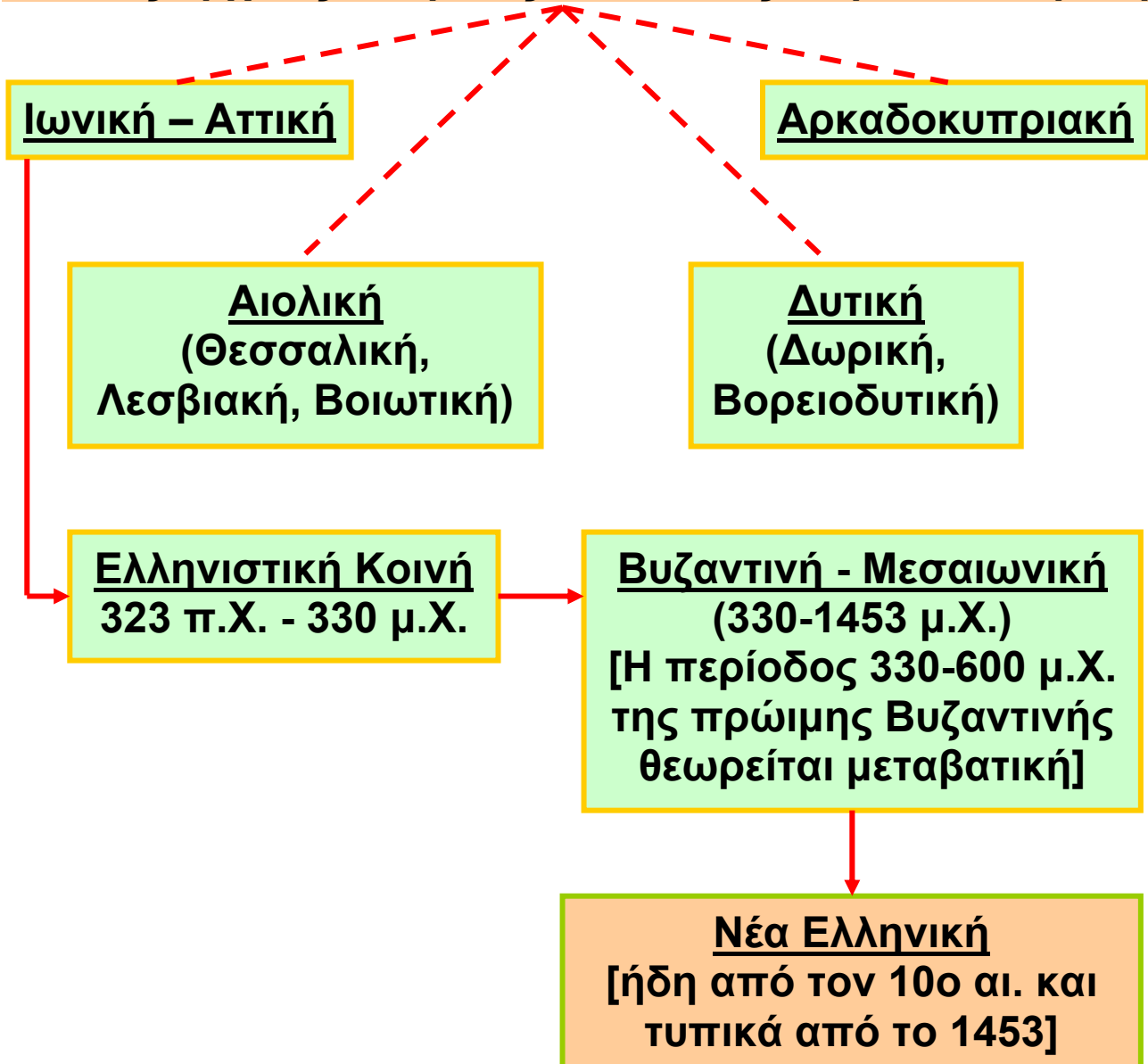
Η Αρχαία Ελληνική παρουσιάζει ποικιλία διαλέκτων. Από τον 4ο αι. π.Χ. άρχισε να επικρατεί η **Αττική**, που διαμορφώθηκε στην **Αθήνα**, έφτασε σε υψηλό βαθμό καλλιέργειας με τα κείμενα του 5ου και του 4ου αι. π.Χ. και τελικά κυριάρχησε.

Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τις κυρίες διαλέκτους της Αρχαίας Ελληνικής και τους κυρίους σταθμούς στην πορεία της ελληνικής γλώσσας μέχρι σήμερα. Είναι αυτονόητο ότι ο διαχωρισμός είναι συμβατικός, αφού η γλωσσική εξέλιξη γίνεται **βαθμιαία** και όχι με απότομες αλλαγές.

Ο Νόμος της Γόρτυνας, ισχυρής πόλης της Κρήτης, είναι γραμμένος σε δωρική διάλεκτο. Το απόσπασμα περιέχει διατάξεις σχετικές με το διαζύγιο (450 π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας

Από τις αρχαίες ελληνικές διαλέκτους στη Νέα Ελληνική

Αξίζει να σημειωθεί ότι είναι εντυπωσιακή η επιβίωση στοιχείων της α.ε. σε νεοελληνικά ιδιώματα και διαλέκτους σε επίπεδο λεξιλογίου, σημασιών και σύνταξης, π.χ. (Μάνη) κλαίουσι, λέουσι, (Τσακωνική) μάτη (< δωρικό μάτηρ = η μητέρα), (Ποντιακή) τ' εμόν (το δικό μου), τα παιδιά, (Κρητική) χοχλιός (< α.ε. κοχλίας), *αμπώθω* (< α.ε. άπωθῶ) (Κυπριακή) έδοξέν μου (< α.ε. έδοξέ μοι = μου φάνηκε), ορτσούμαι (< α.ε. ὀρχοῦμαι - χορεύω).

«Γιατί να μάθω Αρχαία Ελληνικά;»

Μια απάντηση στο παραπάνω ερώτημα δίνει ένας διαπρεπής ξένος φιλόλογος:

«Από όλες τις δημιουργίες του αρχαίου ελληνικού πνεύματος η πιο θαυμαστή είναι χωρίς αμφιβολία η γλώσσα. Ο άπειρος πλούτος της λεξιλογικής παραδόσεως, η σχεδόν απεριόριστη δυνατότητα συνθέσεως, η σημασιολογική ακρίβεια των πολυάριθμων συνωνύμων, η απλότητα του κλιτικού συστήματος των ονομάτων και ο πλούτος του κλιτικού συστήματος των ρημάτων, το εναλλασσόμενο παιχνίδι των μορίων και των προθέσεων, η διαφάνεια της λογικής και συντακτικής δομής, το εύηχον και η μουσικότητα, τέλος, δημιούργησαν το πιο τέλειο όργανο που ο άνθρωπος έφτιαξε, για να εκφράσει τις σκέψεις του. Και όπως η γλώσσα δημιουργήθηκε από την ανάγκη να εκφρασθεί η ανθρώπινη σκέψη, έτσι και η ίδια με τη σειρά της συνέβαλε να δημιουργηθούν απ' αυτή τη σκέψη οι λογοτεχνικές μορφές με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους: σκέπτεται κανείς τα Ελληνικά της ποίησης, σ' όλη την ποικιλία της. Και κατόπιν τα Ελληνικά της φιλοσοφίας και της ιστορίας, της ρητορικής, της αφήγησης και του μυθιστορήματος, της γραμματικής και της φιλολογίας, της ιατρικής και των μαθηματικών, της αστρονομίας και της φυσικής, της ζωολογίας και της βοτανικής, της γεωγραφίας και της εθνογραφίας, της θεολογίας. Πλευρές της σκέψεως, τις οποίες, μαζί με άλλες ακόμη, η Ελλάδα αποκάλυψε στην ανθρωπότητα σε μορφές που έμειναν βασικές. Γι' αυτό η εκφραστική δύναμη της αρχαίας ελληνικής γλώσσας παρέμεινε ενεργή και

ζωντανή σε όλες τις γλώσσες του πολιτισμού (τεχνικοί όροι του λεξιλογίου σε όλες τις σύγχρονες γλώσσες)».

**Raffaele Cantarella, *La letteratura greca classica*,
Firenze 1967, σ. 25**
(μτφρ. των συγγραφέων)

**Στο κεντρικό κτήριο του Πανεπιστημίου Αθηνών
εικονίζονται οι επιστήμες προσωποποιημένες.**

Ασκήσεις - Δραστηριότητες

- 1.** Να αναπτύξετε σύντομους διάλογους στη ν.ε. στους οποίους θα χρησιμοποιήσετε τις φράσεις της σελ. 12 ή άλλες ανάλογες.
- 2.** Να βρείτε στο λεξικό (ή να σκεφτείτε) τις ελληνικές λέξεις που αποδίδουν τους παρακάτω ξενικούς όρους: γκλάμουρ, φαστφούντ, σκόντο, μπάσος, ανφάς, σκάρτος.
- 3.** Με τη βοήθεια λεξικού να βρείτε την ελληνική ρίζα των παρακάτω ξενικών λέξεων: τουρνουά, τζίρος, φαντεζί, παρλάρω, πιάτσα, σκισάρω.
- 4.** Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να αναζητήσετε σε έναν τηλεφωνικό κατάλογο εταιρείες ή προϊόντα με αρχαία ελληνικά ονόματα ή θέματα (π.χ. «Ταχυμεταφορές Ο

ΕΡΜΗΣ»). Αφού τα κατηγοριοποιήσετε (π.χ. ονόματα θεών, ηρώων, ιστορικών προσώπων), να τα παρουσιάσετε σε ένα κολάζ που θα συνθέσετε. Τα συμπεράσματά σας μπορούν να αποτελέσουν υλικό για ένα άρθρο που θα δημοσιευτεί στην εφημερίδα του σχολείου σας ή σε άλλο μαθητικό έντυπο.

5. Αναζητήστε στο προοίμιο της *Ίλιάδας* λέξεις που χρησιμοποιούνται στη ν.ε. αυτούσιες (ή ελαφρά τροποποιημένες) ως προς τη μορφή και τη σημασία.

6. Να χωριστείτε σε ομάδες και να συγκεντρώσετε αγγειογραφίες που αναπαριστούν σκηνές της καθημερινής ζωής στην αρχαία Ελλάδα. Στη συνέχεια να βρείτε φωτογραφίες με ανάλογες σκηνές της σύγχρονης ζωής και να δημιουργήσετε ένα μεγάλο κολάζ που θα το παρουσιάσετε στην τάξη σας καλώντας τους συμμαθητές σας να διατυπώσουν τις σκέψεις τους, καθώς το περιεργάζονται.

Παιδιά διασκεδάζουν με ένα πρόχειρο αμαξάκι (αγγείο του 5ου αι. π.χ., εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας)

Έφηβοι παίζουν παιχνίδι που θυμίζει το σύγχρονο χόκεϋ (επιτύμβιο μνημείο του 6ου αι. π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας)

Θέμα για συζήτηση

Η αρχαία Ελλάδα τροφοδοτεί με ποικίλες ιδέες, όρους και εικόνες την παγκόσμια εμπορική βιομηχανία (ονόματα αρωμάτων, αυτοκινήτων, θέματα κινηματογραφικών ταινιών κτλ.). Που πιστεύετε ότι οφείλεται αυτό; Να συζητήσετε στην τάξη διάφορα παραδείγματα.

**Άναγκαιότατον μάθημα το ἀπομαθεῖν τα κακὰ
Στοβαῖος, Ἄνθολόγιον 2.31.34**

Το πιο απαραίτητο μάθημα είναι να λησμονεῖ κανεῖς τα κακὰ που ἔμαθε.

Ενότητα 2

Στην εξωτερική όψη της κύλικας του Δούριδος (περ. 480 π.Χ.) απεικονίζονται σκηνές από την καθημερινή ζωή του σχολείου της εποχής. Στο κέντρο ο δάσκαλος κρατά ανοιχτό παπύρινο κύλινδρο, όπου διακρίνεται η αρχή ποιήματος, ενώ ο μαθητής στέκεται όρθιος. Αριστερά ένας άλλος δάσκαλος κάθεται σε δίφρο και παραδίδει μάθημα λύρας στον επίσης καθισμένο μαθητή. Στην άκρη δεξιά παρακολουθεί τη σκηνή ο παιδαγωγός (Αρχαιολογικό Μουσείο Βερολίνου).

Η εκπαίδευση των παιδιών στην αρχαία Αθήνα

Α. Κείμενο Η εκπαίδευση των παιδιών στην αρχαία Αθήνα αποτέλεσε πρότυπο για πολλές αρχαίες ελληνικές πόλεις. Ιδεώδες της ήταν να γίνουν οι νέοι «καλοί κάγαθοί». Αυτό επιτυγχανόταν με την άσκηση του σώματος τους, ώστε αυτό να αποκτήσει ευρωστία και ομορφιά, και της ψυχής τους, ώστε να γίνουν ενάρετοι.

Ἐν Ἀθήναις τοὺς παῖδας μετ' ἐπιμελείας διδάσκουσι καὶ νοθετοῦσι. Πρῶτον μὲν καὶ τροφὸς καὶ μήτηρ καὶ παιδαγωγὸς καὶ αὐτὸς ὁ πατήρ ἐπιμελοῦνται ὅπως βέλτιστος γενήσεται ὁ παῖς, διδάσκοντες ὅτι τὸ μὲν δίκαιον, τὸ δὲ ἄδικον καὶ τόδε μὲν καλόν, τόδε δὲ αἰσχρόν ἐστι. Εἶτα δέ, ἐπειδὴν οἱ παῖδες εἰς ἡλικίαν ἔλθωσιν, οἱ γονεῖς εἰς διδασκάλων πέμπουσιν, ἔνθα οἱ μὲν γραμματισταὶ ἐπιμελοῦνται ὅπως γράμματα μάθωσιν καὶ τὰ γεγραμμένα ἐννοῶσι, οἱ δὲ κιθαρισταὶ τῷ κιθαρίζειν ἡμερωτέρους αὐτοὺς ποιεῖν πειρῶνται καὶ τὰς τῶν παίδων ψυχὰς πρὸς τὸν ῥυθμὸν καὶ τὴν ἁρμονίαν οἰκιοῦσι. Ἔτι οἱ παῖδες ἐν γυμνασίοις καὶ παλαίστραις φοιτῶσιν, ἔνθα οἱ παιδοτρίβαι βελτίω τὰ σώματα αὐτῶν ποιοῦσι, ἵνα μὴ ἀναγκάζωνται ἀποδειλιᾶν διὰ τὴν τῶν σωμάτων πονηρίαν.

Πλάτων, *Πρωταγόρας* 325c 326c (ελεῦθερη διασκευή)

*Ἡ κορασίδα πηγαίνει στο σχολεῖο (460-450 π.χ.,
Μητροπολιτικό Μουσείο Νέας Υόρκης)*

Γλωσσικά σχόλια

<p>μετ' ἐπιμελείας νουθετοῦσι (ρ. νουθετέω, νουθετῶ) ἢ τροφός</p> <p>ἐπιμελοῦνται (ρ. ἐπιμε- λέομαι, ἐπιμελοῦμαι) ὅπως βέλτιστος γενήσεται (ρ. γίγνομαι) τὸ μὲν... τὸ δέ... τότε μὲν... τότε δέ ἐστὶ (ρ. εἶμι) ὁ καλός, ἡ καλή, τὸ καλόν</p> <p>ὁ αἰσχρός, ἡ αἰσχρά, τὸ αἰσχρόν ἐπειδὴ δ' εἰς ἡλικίαν ἔλθωσιν εἰς διδασκάλων (ενν. οἴκους) πέμπουσιν (ρ. πέμπω) ἐνθα ὁ γραμματιστής</p>	<p>με φροντίδα, επιμελημένα νουθετούν, συμβουλεύουν</p> <p>ἡ παραμάννα, ἡ δούλη που μεριμνούσε για την ανατροφή του νηπίου φροντίζουν (πβ. ν.ε.: επιμέλεια, επιμελητής) πώς θα γίνει πολύ καλό</p> <p>το ένα... το άλλο... αυτό... το άλλο εἶναι</p> <p>ὁμορφος, ωραῖος, καλός (στην α.ε. το επίθετο αναφέρεται στο κάλλος, στην ομορφιά, ενώ σήμερα έχει περισσότερο ηθικό περιεχόμενο) ἀσχημος, επαίσχυντος, αἰσχρός, απρεπής</p> <p>ὅταν φτάσουν στην κατάλληλη ηλικία στα σπίτια των δασκάλων, στα σχολεία στέλνουν (πβ. ν.ε.: πομπός, πομπή ὅπου ὁ δάσκαλος της γραφής καὶ της ἀνάγνωσης</p>
---	---

ὅπως... μάθωσιν (ἀόρ. ρ.
μανθάνω) καὶ ἐννοῶσι
ὁ κιθαριστής

τῷ κιθαρίζειν (ρ.
κιθαρίζω)

ποιεῖν (ρ. ποιέω, ποιῶ)
πειρῶνται (ρ. πειράομαι,
πειρῶμαι)

οἰκειοῦσι (ρ. οἰκειόω,
οἰκειῶ)

ἔτι

ἐν γυμνασίοις
(ουσ. τὸ γυμνάσιον)
καὶ παλαίστραις (ουσ.
ἡ παλαίστρα) φοιτῶσιν
(ρ. φοιτάω, φοιτῶ)

ὁ παιδοτρίβης

ἐνθα βελτίω τὰ σώματα
ποιοῦσι

ἵνα (τελικός σύνδ.)
ἀποδειλιᾶν (απαρ. ενεστ.
ρ. ἀποδειλιάω, ἀποδει-
λιῶ) διὰ τὴν τοῦ
σώματος πονηρίαν

να μάθουν και να
καταλαβαίνουν
ο δάσκαλος της μουσικής
που μάθαινε στα παιδιά
να παίζουν λύρα (ή
αυλό), να τραγουδούν και
να χορεύουν

με το να παίζουν λύρα (ή
αυλό)

προσπαθούν να κάνουν

εξοικειώνουν

ακόμα, επιπλέον

στα γυμναστήρια (στις σχο-
λές της γυμναστικής) και
στις παλαίστρες (στις
σχολές της πάλης)
συχνάζουν / περνούν τον
καιρό τους (πβ. ν.ε.:
φοιτητής)

ο δάσκαλος της
γυμναστικής

όπου κάνουν καλύτερα, πιο
δυνατά τα σώματά (τους)

για να

να δειλιάζουν εξαιτίας της
κακής σωματικής
κατάστασης

Ερμηνευτικά σχόλια Στην Αθήνα της κλασικής εποχής η εκπαίδευση και η διαπαιδαγώγηση των νέων ενδιέφεραν οπωσδήποτε την επίσημη Πολιτεία, αλλά δεν αποτελούσαν δικό της μέλημα, όπως αποτελούν σήμερα. Η εκπαίδευση των παιδιών αποτελούσε μέριμνα κυρίως των γονέων. Τα κορίτσια δεν αποκτούσαν ιδιαίτερες γνώσεις πέρα από αυτές που θα τους επέτρεπαν να διαχειρίζονται σωστά τις υποθέσεις του σπιτιού τους, όταν θα αποκτούσαν οικογένεια.

Τρεις κατηγορίες δασκάλων αναλάμβαναν τη στοιχειώδη μόρφωση των αγοριών στην Αθήνα: ο γραμματιστής, ο κιθαριστής και ο παιδοτρίβης. Αυτοί δίδασκαν στα παιδιά γραφή, μουσική και γυμναστική αντίστοιχα, δίνοντας έμφαση όχι μόνο στη σωματική ευεξία και τη μουσική καλλιέργεια, αλλά και στην ψυχική, πνευματική και ηθική διαπαιδαγώγηση.

Νέοι γυμνάζονται υπό την επίβλεψη ενός παιδοτρίβη (από ανάγλυφη βάση κούρου,

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας)

Ερωτήσεις

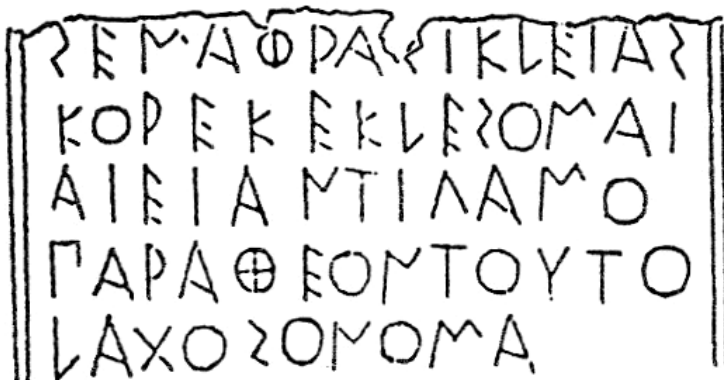
1. Ποιοι είχαν την ευθύνη για τα πρώτα στάδια της αγωγής των παιδιών στην αρχαία Αθήνα;
2. Σε ποια σχολεία φοιτούσαν οι μικροί Αθηναίοι, από ποιες ειδικότητες δασκάλων εκπαιδεύονταν και τι μάθαιναν από τον καθένα;

Σε αυτό το πινακίδιο-«τετράδιο» των πρώτων μεταχριστιανικών αιώνων ο γραμματοδιδάσκαλος έχει γράψει δύο γνωμικά, για να τα αντιγράψει ο μαθητής: «Σοφοῦ παρ' ἀνδρός προσδέχου συμβουλίαν» και «Μὴ πᾶσιν εἰκῆ τοῖς φίλοις πιστεύεται (αντί του ὀρθοῦ «πιστεύετε»!)» (Βρετανικό Μουσείο).

B. Πώς έγραφαν οι αρχαίοι Έλληνες;

Παρατηρήστε την επιγραφή που ακολουθεί και τη μεταγραφή της:

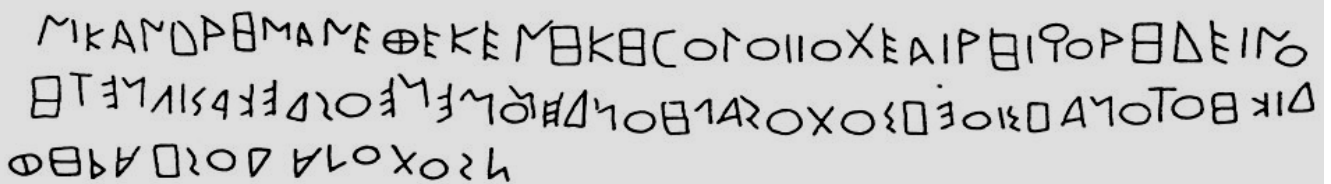
**ΣΕΜΑ ΦΡΑΣΙΚΛΕΙΑΣ
ΚΟΡΕ ΚΕΚΛΕΣΟΜΑΙ
ΑΙΕΙ ΑΝΤΙ ΓΑΜΟ
ΠΑΡΑ ΘΕΟΝ ΤΟΥΤΟ
ΛΑΧΟΣ ΟΝΟΜΑ**

**Σῆμα Φρασικλείας:
κόρη κεκλήσομαι αἰεὶ,
ἀντὶ γάμου παρὰ θεῶν
τοῦτο λαχοῦσ' ὄνομα.**

Ποια συμπεράσματα βγάζετε για τη λεγόμενη «μεγαλογράμμη» ή «κεφαλαιογράμμη» γραφή;

Η **μικρογράμματη** γραφή (η οποία συνδέεται με τη συστηματική χρήση τόνων, πνευμάτων και κενών μεταξύ των λέξεων) εισάγεται τον **9ο αι. μ.Χ.**

Οι αρχαίοι Έλληνες χρησιμοποίησαν τρεις κυρίως **τρόπους γραφής**: α) από δεξιά προς τα αριστερά, β) **βουστροφηδόν** (βλ. επιγραφή παρακάτω), και γ) από αριστερά προς τα δεξιά (όπως και σήμερα).

ΜΙΚΑΝΔΡΑ ΜΕΘΕΚΕΝ ΕΚΗΒΩΛΩ ΙΟΧΕΑΙΡΗ ΚΩΡΗ,
ΔΕΙΝΟΔΙΚΕΩ ΤΟΥ ΝΑΞΙΟΥ, ΞΟΧΟΣ ΑΛΕΩΝ, ΔΕΙΝΟΜΕΝΕΟΣ
ΔΕ ΚΑΣΙΓΝΗΤΗ, ΦΡΑΞΟΥ Δ' ΑΛΟΧΟΣ ΝΥΝ (ΜΤΦΡ.: Η
ΝΙΚΑΝΔΡΑ ΜΕ ΑΦΙΕΡΩΣΕ ΣΤΗ ΘΕΑ ΠΟΥ ΧΤΥΠΆ ΑΠΟ ΜΑΚΡΙΑ
ΚΑΙ ΧΑΙΡΕΤΑΙ ΜΕ ΤΑ ΒΕΛΗ, Η ΚΩΡΗ ΤΟΥ ΔΕΙΝΟΔΙΚΟΥ ΑΠΟ ΤΗ
ΝΑΞΟ, Η ΠΙΟ ΣΠΟΥΔΑΙΑ ΑΝΆΜΕΣΑ ΣΤΙΣ ΆΛΛΕΣ, ΑΔΕΡΦΗ ΤΟΥ
ΔΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ ΚΑΙ ΤΩΡΑ ΣΥΖΥΓΟΣ ΤΟΥ ΦΡΑΞΟΥ.)

Επιγραφή των μέσων του 7ου αι. π.Χ. από τη Δήλο (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας) χαραγμένη βουστροφηδόν (δηλ. από τα αριστερά προς τα δεξιά στην πρώτη σειρά, από τα δεξιά προς τα αριστερά στη δεύτερη κ.ο.κ.) στον αριστερό μηρό αγάλματος της Άρτεμης:

**Νικάνδρη μ' ανέθεκεν έκηβόλω ίοχειρή κόρη,
Δεινοδίκεω τοῦ Ναξίου, ἔσοχος ἀλέων, Δεινομένεος
δὲ κασιγνήτη, Φράξου δ' ἄλοχος νῦν** (μτφρ.: Η Νικάνδρα με αφιέρωσε στη θεά που χτυπά από μακριά και χαίρεται με τα βέλη, η κόρη του Δεινοδίκου από τη Νάξο, η πιο σπουδαία ανάμεσα στις άλλες, αδερφή του Δεινομένους και τώρα σύζυγος του Φράξου.).

Το παρακάτω επίγραμμα σε αττικό αλφάβητο είναι χαραγμένο στη βάση ενός επιτύμβιου κούρου (περ. 530 π.Χ.) που βρέθηκε στην Ανάβυσσο της Αττικής (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας):

Στῆθι καὶ οἴκτιρον Κροῖσον παρὰ σῆμα θανόντος, ὃν ποτ' ἐνὶ προμάχοις ὤλεσε θεοῦρος Ἄρης (μτφρ.: Στάσου και θρήνησε δίπλα στον τάφο του νεκρού Κροΐσου. Ο ορμητικός Ἄρης τον θανάτωσε, ενώ πολεμούσε στην πρώτη γραμμή).

Ο Αρχίλοχος υπήρξε μεγάλος λυρικός ποιητής που έζησε τον 7ο αι. π.Χ. Το 1960 βρέθηκε ο τάφος του στην Πάρο και το παραπάνω επιτύμβιο κιονόκρανο, στο οποίο υπάρχει η επιγραφή «Ἀρχίλοχος Πάριος Τελεσικλέος ἐνθάδε κεῖται το (= τοῦ) Δόκιμος μνημεῖον ὃ Νεοκρέωντος τόδ' ἔθηκεν». (Αρχαιολογικό Μουσείο Πάρου)

«Όστρακα» (θραύσματα αγγείων) με ονόματα πολιτικών της Αθήνας που προτάθηκαν από τον αθηναϊκό δήμο, για να πάρουν τον δρόμο της εξορίας (Μουσείο Αγοράς Αθήνας). Ο οστρακισμός αποτελούσε από τον 6ο αι. π.Χ. θεσμό της αθηναϊκής δημοκρατίας που απέβλεπε στην προστασία του πολιτεύματος από πολίτες που συγκέντρωναν επικίνδυνα μεγάλη δύναμη. Μία φορά τον χρόνο οι Αθηναίοι πολίτες αποφάσιζαν για τη σκοπιμότητα διεξαγωγής της διαδικασίας. Εάν η απόφαση ήταν καταφατική, σε μυστική ψηφοφορία που λάμβανε χώρα στην Εκκλησία του Δήμου χάραζε ο καθένας σε ένα θραύσμα αγγείου το όνομα του πολιτικού άντρα που θεωρούσε τον πλέον επικίνδυνο. Στη συνέχεια ο πολιτικός τον οποίον το όνομα είχε χαραχτεί στα περισσότερα όστρακα απομακρυνόταν για δέκα χρόνια από την πόλη.

Γ. Φθόγγοι και γράμματα

Οι **φθόγγοι** της α.ε. παριστάνονται με **24 γράμματα**, που είναι τα ίδια με αυτά της ν.ε.* Οι φθόγγοι της α.ε. διαιρούνται σε **φωνήεντα** και σε **σύμφωνα**.

Φωνήεντα

μακρά	βραχεία	δίχρονα
η, ω	η, ω	α, ι, υ

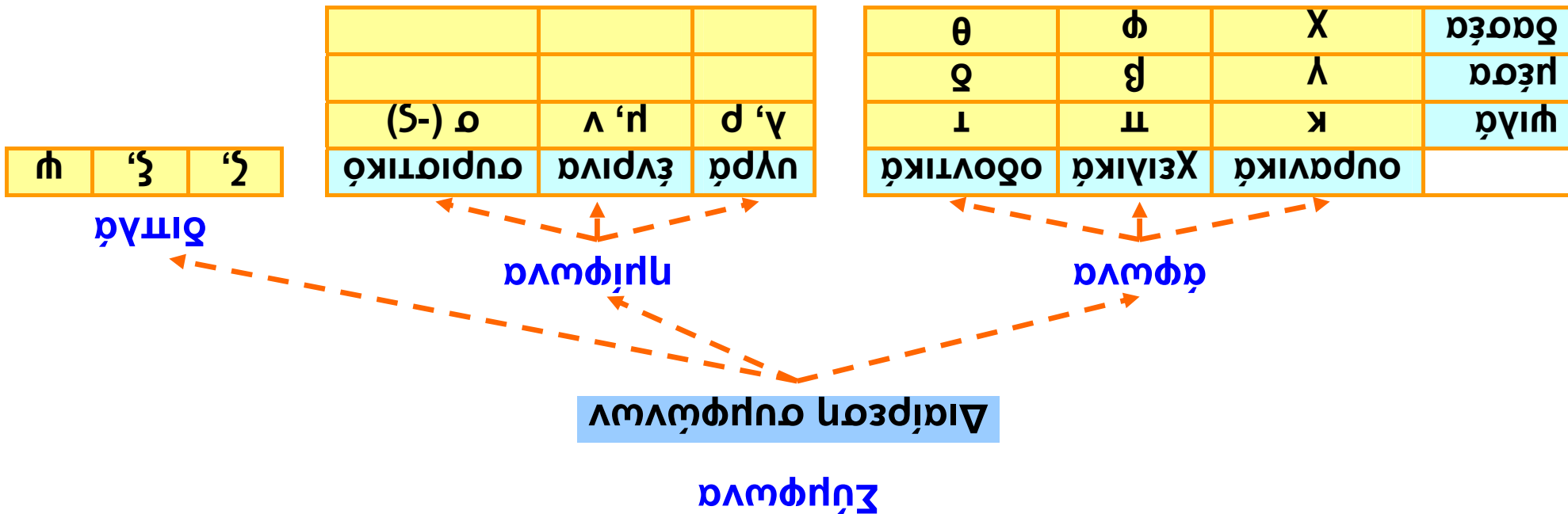
- Τα φωνήεντα διαιρούνται σε βραχύχρονα, μακρόχρονα και δίχρονα, με βάση τη διάρκεια της προφοράς τους.
- Τα βραχύχρονα ή βραχεία (σύμβολο βραχύτητας: ˘) προφέρονταν όπως και σήμερα, σε σύντομο (βραχύ) χρόνο: ἔλεος = [eleos].
- Τα μακρόχρονα ή μακρά (σύμβολο μακρότητας: ˉ) προφέρονταν περίπου σε διπλάσιο (μακρότερο) χρόνο. Το «η» ακουγόταν ως δύο «ε» (εε) και το «ω» ως δύο «ο» (οο): ἠώς (η χαραυγή) = [eeoos].
- Τα δίχρονα ήταν σε κάποιες λέξεις βραχεία και σε κάποιες μακρά.

* Αρχικά το ελληνικό αλφάβητο περιλάμβανε και το γράμμα βαϋ η δίγαμμα (F), που προφερόταν σαν «β» η σαν μισό «ου», όπως όταν προφέρουμε τη λέξη «Ουάσιγκτον». Επίσης, στην παλαιότατη α.ε. υπήρχε και ο φθόγγος γιοτ (που δε μας σώθηκε το σύμβολο του και ο οποίος παριστάνεται με το λατ. j), που ακουγόταν όπως ο φθόγγος «ι» στη λέξη «παιδιά».

● Οι δίφθογοι αποτελούνται από φωνήεντα που προφέρονται γρήγορα μαζί
 σε μία συλλαβή. Στη ν. 3. 035 έχουν χαρακτηρισρίζονται «δίψηφα» και
 προφέρονται σαν απλοφώνη.

Δίφθογοι

● Τα σύμφωνα προφέρονται σε γνικτές γραμμές όπως και σήμερα. Ιδιαίτερα
 προφορά εἶχαν, π.χ., το «β» που προφέρεται «μπ», το «δ» που προφέρεται «ντ»
 (βάδην = [báðen]), και το «γ» που προφέρεται «γκ».

- Διακρίνονται σε οκτώ **κύριες** και τρεις **καταχρηστικές**.
- Οι **κύριες** σχηματίζονται από συνδυασμούς άλλων φωνηέντων με τα φωνήεντα ι και υ:

$$\left. \begin{array}{l} \alpha \\ \epsilon \\ \omicron \end{array} \right\} + \iota, \upsilon \rightarrow \left\{ \begin{array}{l} \alpha\iota, \epsilon\iota, \omicron\iota, \\ \alpha\upsilon, \epsilon\upsilon, \omicron\upsilon \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} \eta + \upsilon \rightarrow \eta\upsilon \\ \upsilon + \iota \rightarrow \upsilon\iota \end{array}$$

- Οι **καταχρηστικές** σχηματίζονται από τον συνδυασμό των α, η, ω με ένα ι που «υπογράφεται» (γράφεται από κάτω) και ονομάζεται **υπογεγραμμένη**:

α, η, ω

- Είναι **μακρόχρονες** εκτός κάποιων εξαιρέσεων.

Άσκηση

Να σημειώσετε επάνω από τις συλλαβές των παρακάτω λέξεων το σημείο ¯ για τις μακρόχρονες και το σημείο ˇ για τις βραχύχρονες: ζω-ή, ή-βη (= η νεότητα), ή-δέ-ως (= με ευχαρίστηση), κοι-νός, κρό-τος, νω-θρός, νό-μος, οί-ω-νός (= μαντικό πτηνό ή σημείο), μή-τηρ, παῖ-δες, γο-νεῖς, πρῶ-τον.

**Βακτηρία γάρ ἐστὶ παιδεία, βίου
Μένανδρος, Γνώμαι Μονόστιχοι**
Η παιδεία είναι στήριγμα στη ζωή.

Ενότητα 3

Στο αρχαϊκό χαλκουργείο που απεικονίζεται σε αυτό το αγγείο διακρίνεται αριστερά ο φούρνος τήξεως μετάλλου και δεξιά ένας τεχνίτης που συναρμολογεί τα μέλη ενός χάλκινου αγάλματος (480 π.Χ., Αρχαιολογικό Μουσείο Βερολίνου)

Παράσταση εμπορικής συναλλαγής. Δύο νέοι ζυγίζουν σε μεγάλο ζυγό εμπορεύματα χρησιμοποιώντας όχι σταθμά αλλά ισοβαρή εμπορεύματα (6ος αι. π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Νέας Υόρκης).

Επαγγέλματα των αρχαίων Αθηναίων

Α. Κείμενο Μια εξέχουσα πόλη, όπως η Αθήνα του 5ου αι. π.Χ., ήταν εύλογο να παρουσιάζει αυξημένες ανάγκες για προϊόντα και υπηρεσίες. Τις ανάγκες αυτές κάλυπταν ποικίλες κατηγορίες επαγγελματιών, από τους οποίους άλλοι ήταν ελεύθεροι πολίτες και άλλοι μέτοικοι ή και δούλοι.

Ἀθηναῖοι, ὡς καὶ οἱ ἑτέρας πόλεις κατοικοῦντες, πολλὰ ἐν τῷ βίῳ ἐπιτηδεύουσι, ἵνα τὰ ἀναγκαῖα πορίζωνται: Ναυσικύδης ναύκληρος ὢν περὶ τὴν τοῦ σώματος τροφήν ἑαυτῷ καὶ τοῖς οἰκείοις ἐσπούδαζε, τοῦτ' αὐτὸ δ' ἐποίουν Ξένων ὁ ἔμπορος καὶ Ξενοκλῆς ὁ κάπηλος. Πολύζηλος ἀπὸ ἀλφιτοποιίας ἑαυτὸν καὶ οἰκέτας ἔτρεφε, ἔτι δὲ πολλάκις τῇ πόλει ἐλειτούργει. Γλαύκων ὁ Χολαργεὺς ἐγεώργει καὶ βοῦς ἔτρεφε, Δημέας δὲ ἀπὸ χλαμυδουργίας διетρέφετο, Μεγαρέων δ' οἱ πλεῖστοι ἀπὸ ἐξωμιδοποιίας. Οὐκ ὀλίγοι τῶν πολιτῶν τέχνην τινὰ ἐξεμάνθανον, οἷον τὴν τῶν λιθοξόων, κεραμέων, τεκτόνων, κυτοτόμων, καὶ πλεῖστα ἐπιτήδεια τῷ βίῳ ἐχειργάζοντο.

Ξενοφῶν,
Ἀπομνημονεύματα 2.7.6
(ελεύθερη διασκευή)

Γλωσσικά σχόλια

<p>ὡς καὶ οἱ ἑτέρας πόλεις κατοικοῦντες ἕτερος, ἑτέρα, ἕτερον (επιμερ. αντων.) ἐπιτηδεύω</p>	<p>ὅπως και αυτοί που ζουν / κα- τοικούν στις άλλες πόλεις ἄλλος, ἄλλη, ἄλλο</p>
<p>ἵνα... πορίζονται (ρ. πορίζομαι) ὁ ναύκληρος</p>	<p>ασχολούμαι, ασκῶ επάγγελμα (πβ. ν.ε.: επιτηδευματίας για να αποκτούν / εξασφαλίζουν</p>
<p>περὶ τὴν τοῦ σώματος τροφὴν ἑαυτῶ καὶ τοῖς οἰκείοις ἐσπούδαζεν) τοῦτ' αὐτὸ δ' ἐποίει (ρ. ποιέω, ποιῶ) ὁ κάπηλος ἢ ἀλφιτοποιία</p>	<p>ο ἰδιοκτῆτης πλοίου, ο ναυτικός, ο θαλασσινός μεριμνούσε για τη συντήρηση του εαυτού του και των δικῶν του και το ἴδιο ακριβῶς ἔκανε</p>
<p>ὁ οἰκέτης ἔτι πολλάκις ἐλειτούργει (ρ. λειτουρ- γέω, λειτουργῶ) ἐγεώργει (ρ. γεωργέω, γεωργῶ) ὁ βοῦς, τοῦ βοός</p>	<p>ο μικροπωλητής ἢ παρασκευὴ ἀλφίτων, κριθάλευρου ο οικιακός δούλος ἀκόμα, ἐπιπλέον πολλές φορές προσέφερε δημόσια υπηρε- σία με δικά του χρήματα ἦταν γεωργός, καλλιεργούσε τη γη</p>
<p>ἢ χλαμυδουργία</p>	<p>το βόδι (στον πληθ. τα βοοειδή, τα κτηνοτροφικά ζῶα) ἢ τέχνη της κατασκευῆς χλαμύδων</p>

<p>ἡ ἐξωμιδοποιία</p> <p>τινά (ἀόρ. αντων.) ἐξεμάνθανον (ρ. ἐκμανθάνω) οἶον</p> <p>ὁ λιθοξόος</p> <p>κεραμέων (ουσ. ὁ κεραμεύς) τεκτόνων (ουσ. ὁ τέκτων)</p> <p>ὁ σκυτοτόμος</p> <p>τὰ ἐπιτήδεια ἐξειργάζοντο (ρ. ἐξεργάζομαι)</p>	<p>ἡ τέχνη της κατασκευῆς εξωμίδων (ενδυμάτων που ἄφηναν ἀκάλυπτους τους ὤμους)</p> <p>κάποια (τέχνη) μάθαιναν καλά (πβ. ν.ε.: εκμάθηση, μαθησιακός)</p> <p>ὅπως, παραδείγματος χάρη</p> <p>ο τεχνίτης της πέτρας, ο μαρμαράς</p> <p>των κεραμέων, των τεχνιτῶν του πηλοῦ</p> <p>των μαραγκῶν ἢ οικοδόμων (πβ. ν.ε.: αρχιτέκτονας, τεκτονικός)</p> <p>ο βυρσοδέψης, ο τσαγκάρης</p> <p>τα αναγκαία για τη ζωὴ εργάζονταν και αποκτού- σαν / εξασφάλιζαν</p>
---	--

Ερμηνευτικά σχόλια πολλὰ ἐν τῷ βίῳ ἐπιτηδεύουσι: Μόλις ἓνας νεαρός Αθηναῖος ολοκλήρω-
νε τη βασικὴ ἐκπαίδευση που περιγράψαμε στην
προηγούμενη Ενότητα, μπορούσε να ακολουθήσει –
ιδιαίτερα ἀπὸ τον 5ο αἰ. π.Χ.– ἀνώτερες σπουδές κοντὰ
στους φιλοσόφους και τους σοφιστές. Αυτό βέβαια
ἴσχυε, κυρίως, για τα ἀγόρια των εὐπόρων οικογενειῶν.
Τα υπόλοιπα στρέφονταν στον βιοπορισμὸ ἀκολουθῶ-
ντας, συνήθως, τα ἐπαγγέλματα των γονέων τους.

ναῦκληρος: Χάρη στη γεωγραφικὴ θέση της πόλης τους
και λόγω της ἀδυναμίας της αττικῆς γῆς να συντηρήσει
ἀποκλειστικά με τη γεωργία τους κατοίκους της, οι

Αθηναίοι στράφηκαν γρήγορα στο εμπόριο, κυρίως στο θαλάσσιο. Πλοιοκτήτες και κυβερνήτες των εμπορικών πλοίων ήταν οι ναύκληροι με εισαγωγές και εξαγωγές ασχολούνταν οι έμποροι, ενώ με το λιανικό εμπόριο οι κάπηλοι. Υπηρεσίες αλλαγής ξένων νομισμάτων στο τοπικό νόμισμα παρείχαν οι άργυραμοιβοί.

Ερωτήσεις

1. Να αναφέρετε στηριζόμενοι στο κείμενο επαγγέλματα των αρχαίων Αθηναίων.
2. Σε ποια επαγγελματική δραστηριότητα διακρίθηκαν οι Αθηναίοι εξαιτίας της αδυναμίας της γης τους να τους συντηρήσει; Ποια επαγγέλματα που αναφέρονται στο κείμενο σχετίζονται με αυτή τη δραστηριότητα;

B. Ετυμολογικά

Η ετυμολογία των λέξεων

Παραγωγή και Σύνθεση

Στο Β΄ μέρος κάθε Ενότητας θα παρουσιάζονται οι τρόποι με τους οποίους σχηματίζονται οι λέξεις στην Αρχαία Ελληνική. Η διερεύνηση της προέλευσης και του σχηματισμού των λέξεων λέγεται **ετυμολογία***. Σκοπό έχει να βοηθήσει στην πληρέστερη κατανόηση των λέξεων της ελληνικής γλώσσας.

*Ο όρος προέρχεται από τη λ. **ἔτυμον** (ουσιαστικοποιημένο ουδ. του αρχ. επιθ. **ἔτυμος** = αληθινός) και σημαίνει «αληθινή σημασία μιας λέξης σύμφωνα με την καταγωγή της».

Μερικές λέξεις **δημιουργούνται** από μία άλλη λέξη:

τρέφω

τροφή

κέραμος

κεραμεύς

Μερικές άλλες λέξεις **προέρχονται** από την ένωση δύο ή περισσότερων λέξεων:

ναύ - κληρος

ναῦς + κληῖρος

σκυτο - τόμος

σκῦτος (= δέρμα) + τέμνω

Οι διαδικασίες αυτές σχηματισμού νέων λέξεων είναι αντίστοιχα η **παραγωγή**, την οποία θα μελετήσετε σε αυτή την τάξη, και η **σύνθεση**, με την οποία θα ασχοληθείτε εκτενώς στην επόμενη τάξη.

Σχηματισμός λέξεων στην Αρχαία και Νέα Ελληνική

παράγωγες

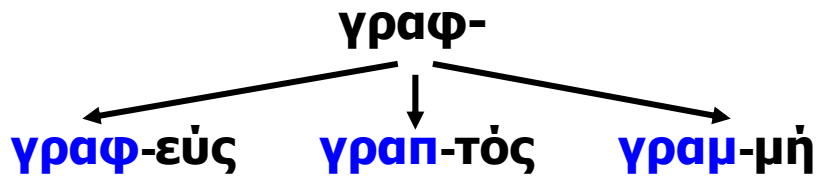
σύνθετες

Παράγωγες λέξεις

- Η λέξη από την οποία σχηματίζεται μια άλλη λέξη λέγεται **πρωτότυπη**. Η λέξη που παράγεται από μια πρωτότυπη λέξη λέγεται **παράγωγη**.
- Οι παράγωγες λέξεις σχηματίζονται από τις πρωτότυπες με την προσθήκη **παραγωγικών καταλήξεων**:

πρωτότυπη λέξη	παράγωγη λέξη
θέμα + κατάληξη	θέμα + κατάληξη
σπουδ -ή	σπουδ -άζω
ἐπιτηδεύ -ω	ἐπιτήδευ -μα

- Το αρχικό θέμα από το οποίο προέρχονται οι λέξεις, συχνά με μετασχηματισμούς, λέγεται **ρίζα**. Παρακάτω δίνονται ορισμένες λέξεις που παράγονται από τη ρίζα **γραφ-**. Έχουν όλες το ίδιο θέμα;

- Η λέξη που δεν παράγεται από άλλη, αλλά σχηματίζεται απευθείας από κάποια ρίζα με την προσθήκη μιας κατάληξης λέγεται **ριζική** λέξη.
- Μια ομάδα λέξεων (απλών η σύνθετων) που προέρχονται από την ίδια ρίζα λέγονται **ομόρριζες**.

Σύνθετες λέξεις

- Οι λέξεις **λίθος + ξέω (= ξύνω)** δημιουργούν τη λέξη **λιθοξόος**. Μια λέξη που σχηματίζεται από δύο άλλες ονομάζεται σύνθετη λέξη. Οι λέξεις που τη σχηματίζουν αποτελούν τα **συνθετικά μέρη της**.

συνθετικά μέρη	σύνθετη λέξη
α' συνθετικό + β' συνθετικό	
λίθος + ξέω →	λιθοξόος
διά + τρέφομαι →	διατρέφομαι
έκ + μανθάνω →	έκμανθάνω

- Κάθε λέξη που δεν είναι σύνθετη είναι **απλή**.

Ασκήσεις

1. Να κατατάξετε τις λέξεις που ακολουθούν σε απλές και σύνθετες: τρέφω, πόλις, βραχύβιος, κωμόπολις, βίος, ανάτρεφω, έξωμιδοποιία, χλαμυδουργία, τέχνη, κατοικέω-κατοικῶ.

2. Να αντιστοιχίσετε τις πρωτότυπες λέξεις της στήλης Α΄ με τις παράγωγές τους στη στήλη Β΄:

A΄	B΄
1. ποιέω, ποιῶ	α. μαθητής
2. κάπηλος	β. πολίτης
3. πόλις	γ. καπηλεύω
4. σθένος	δ. κόσμημα
5. μανθάνω	ε. ποίημα
6. κοσμέω, κοσμῶ	στ. σθεναρός

3. Να αντιστοιχίσετε τις νεοελληνικές λέξεις της Α΄ στήλης με τις αρχαίες ελληνικές της Β΄ στήλης με τις οποίες παρουσιάζουν ετυμολογική συγγένεια. Συμβουλευτείτε λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής:

A΄	B΄
1. συμφορά	α. τυγχάνω
2. κρατικός	β. φαίνω
3. τυχερός	γ. τάχος
4. φανερός	δ. νέμω
5. επιτάχυνση	ε. επικράτησις
6. διανομή	στ. φέρω

Γ1. Γραμματική

1. Τόνοι και πνεύματα

Η Αρχαία Ελληνική αρχικά γραφόταν χωρίς τόνους και πνεύματα, καθώς οι φυσικοί ομιλητές της δε χρειάζονταν ιδιαίτερα σημεία για να προφέρουν σωστά τις λέξεις, γιατί ακούγονταν μόνο στην προφορά. Μετά

όμως από την επέκταση του Ελληνισμού με τις κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου η ελληνική γλώσσα υπέστη μεταβολές εξαιτίας της επαφής της με άλλες γλώσσες. Γι' αυτό παρουσιάστηκε η ανάγκη να αναπτυχθούν τρόποι και κανόνες που θα βοηθούσαν στη σωστή εκμάθηση της Ελληνικής από τους ξένους. Μεταξύ αυτών ήταν και η επινόηση των τόνων και των πνευμάτων.

Τόνοι

Σε κάθε λέξη, επάνω στο φωνήεν ή στη δίφθογγο της συλλαβής που τονίζεται, σημειώνουμε έναν ορισμένο **τόνο**. Οι τόνοι είναι: η **οξεία** (´), η **βαρεία** (`) και η **περισπωμένη** (~).

- Η **οξεία** σημειώνεται πάνω από το φωνήεν της συλλαβής που προφέρεται σε υψηλότερο τόνο.
- Η **βαρεία** τονίζει μόνο τη λήγουσα, που προφέρεται σε χαμηλότερο τόνο, όταν δεν ακολουθεί σημείο στίξης.
- Η **περισπωμένη** [ή οξυβαρεία (^)] σημειώνεται μόνο σε μικρές συλλαβές, όταν ο ομιλητής πρέπει να ανεβάσει και αμέσως μετά να κατεβάσει τον τόνο της φωνής του κατά την προφορά του ίδιου φωνήεντος. Έτσι, η λέξη «βῆμα» προφερόταν στην α. ε. «μπέεμα».

Πνεύματα

Κάθε λέξη που αρχίζει από φωνήεν ή δίφθογγο ή από το σύμφωνο ρ- παίρνει πάνω σε αυτό ένα πνεύμα. Τα πνεύματα είναι: η **ψιλή** (´) και η **δασεία** (`).

- Οι περισσότερες λέξεις που αρχίζουν από φωνήεν ή δίφθογγο παίρνουν ψιλή.
- Η **δασεία** δηλωνόταν αρχικά με το γράμμα «Η» και προφερόταν σαν ένα αχνό «χ», περίπου όπως ο αγγλικός φθόγγος «h» (π.χ. στη λέξη «history»). Έτσι,

όταν σε μια αρχαία επιγραφή διαβάζουμε «**ΗΕΛΛΑΣ**», μεταγράφουμε «**Έλλάς**».

- Στη *Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής* θα βρείτε τον κατάλογο με τις δασυόμενες λέξεις. Εύκολα μπορείτε να θυμάστε ότι δασύνονται πάντα το **υ** και το **ρ**, όταν βρίσκονται αστην αρχή μιας λέξης, π.χ. **ὔδωρ**, **ροή***.

Οι πέντε βασικοί κανόνες τονισμού:

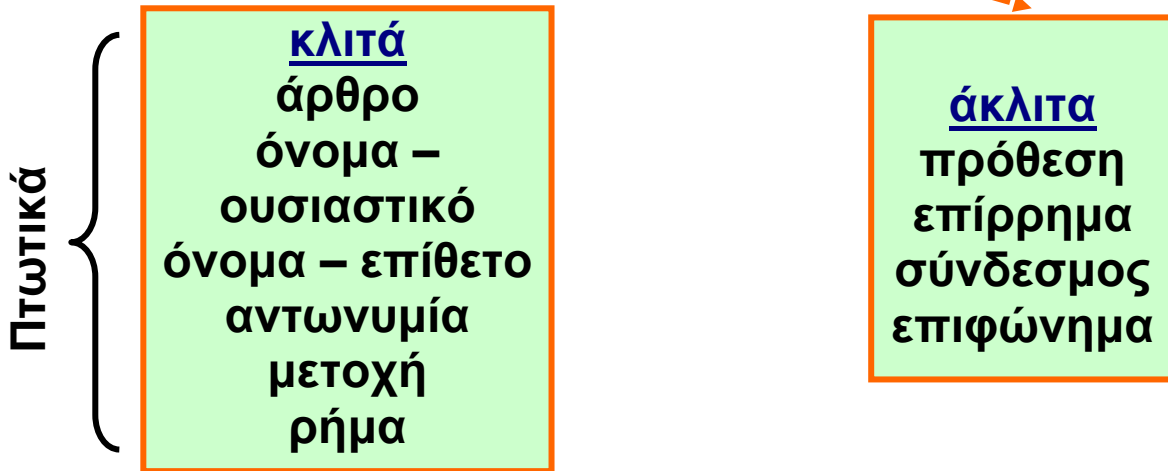
1. Όταν η **λήγουσα** είναι **μακρόχρονη**, δεν τονίζεται η **προπαραλήγουσα**, π.χ. **άνθρωπου**.
2. Μια **μακρόχρονη παραλήγουσα**, όταν τονίζεται, παίρνει **οξεία**, αν η **λήγουσα** είναι **μακρόχρονη**, π.χ. **μνήμη**.
3. Μια **μακρόχρονη παραλήγουσα**, όταν τονίζεται, παίρνει **περισπωμένη**, αν η **λήγουσα** είναι **βραχύχρονη**, π.χ. **μήλον**, **οἶκος**.
4. Η **προπαραλήγουσα** παίρνει πάντοτε **οξεία**, ποτέ **περισπωμένη**, π.χ. **ἄτομον**.
5. Μια **βραχύχρονη συλλαβή** παίρνει πάντοτε **οξεία**, ποτέ **περισπωμένη**, π.χ. **τόμος**.

2. Μέρη του λόγου

Στην α.ε., όπως και στη ν.ε, υπάρχουν δέκα κατηγορίες λέξεων, τα **μέρη του λόγου**.

* Επίσης, παρατηρήστε ότι οι ελληνικές λέξεις που δασύνονται αρχίζουν συνήθως από **h**, όταν μεταγράφονται σε ξένες γλώσσες π.χ. (αγγλ.) **Hellas**, **history** (ιστορία), **hero** (ήρωας), (γαλλ.) **Homère** (Όμηρος), **hystérie** (ύστερία), (γερμ.) **Harmonie** (άρμονία).

Διαίρεση των μερών του λόγου

Στο κείμενο της Ενότητας συναντήσατε όλα τα μέρη του λόγου (εκτός από επιφωνήματα):

άρθρο	ουσιαστικό	επίθετο	αντωνυμία	ρήμα
οί	πόλεις	πολλά	έτερας	έσπούδαζε
μετοχή	επίρρημα	πρόθεση	σύνδεσμος	
κατοικοῦντες	ὡς	έν	καί	

Από τα μέρη του λόγου το άρθρο, το όνομα (ουσιαστικό ή επίθετο), η αντωνυμία και η μετοχή σχηματίζουν πτώσεις, γι' αυτό και ονομάζονται **πτωτικά**.

3. Τα παρεπόμενα των πτωτικών

Τα **παρεπόμενα** (ή συνακόλουθα) των πτωτικών στην α.ε. είναι τα εξής:

α. Οι γνωστές από τη ν.ε. **πτώσεις (ονομαστική, γενική, αιτιατική και κλητική)**. Στην α.ε. υπήρχε άλλη μία πτώση, η **δοτική**, η οποία σήμερα χρησιμοποιείται μόνο σε κάποιες στερεότυπες εκφράσεις, όπως θα

δούμε στη συνέχεια. Η λέξη «δοτική» προέρχεται από το ρήμα «δίδωμι» (= δίνω) και δηλώνει αυτόν στον οποίο δίνεται κάτι, π.χ. δίδωμι τῷ φίλῳ δῶρα (= δίνω στον φίλο δώρα).

Στο κείμενο της Ενότητας απαντούν οι ακόλουθες λέξεις σε δοτική πτώση: τῷ βίῳ, ἑαυτῷ, τοῖς οἰκείοις, τῇ πόλει.

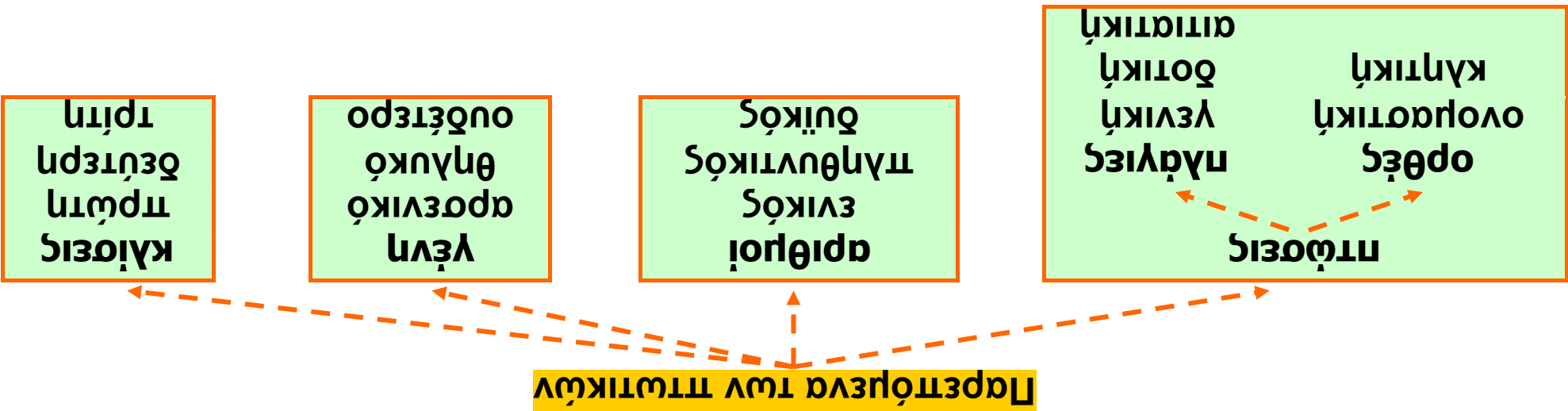
Για να αποδώσουμε τη δοτική στη ν. ε., χρησιμοποιούμε κυρίως φράσεις με τις προθέσεις με, σε (στον, στην, στο), για ή απλή αιτιατική πτώση.

Στη ν.ε. σώζονται στερεότυπες φράσεις με δοτική. Ποια είναι η σημασία των παρακάτω προτάσεων;

1. Διέπραξε το έγκλημα εν ψυχρῷ!
2. Του έτυχαν αναποδιές, εντούτοις (έν τούτοις) δεν έχασε το κέφι του.
3. Έχεις εν μέρει δίκιο.
4. Εν τέλει (έν τέλει) αποφάσισε να έρθει εκδρομή.
5. Εν συνεχεία θα μιλήσουμε για τις συνέπειες του σεισμού.
6. Κηδεύτηκε με τιμές εν ενεργεία ναυάρχου.
7. Εν πάση περιπτώσει, θα έρθω μαζί σου.
8. Τον απέφευγαν λόγω του χαρακτήρα του.
9. Δόξα τῷ Θεῷ, φτάσαμε στην ώρα μας.
10. Συν Θεῷ θα κερδίσουμε στον αυριανό δύσκολο αγώνα.

Από τις πτώσεις της α.ε. η ονομαστική και η κλητική χαρακτηρίζονται **ορθές** και οι υπόλοιπες **πλάγιες**.

β. Τα γνωστά από τη ν.ε. **γέννη (αρσενικό, θηλυκό, ουδέτερο)**.

γ. Οι **αριθμοί** στην α.ε. είναι τρεις: ο **ενικός**, ο **πληθυντικός** και ο **δούκος** (που δεν υπάρχει στη ν.ε.). Ο τζεταίος φανερώνει ότι γίνεται λόγος για δύο πρόσωπα, ώσπου η παράλλα, π.χ. (εν.) ο άνθρωπος – (πληθ.) οι άνθρωποι – (δούκος) τὸν άνθρωπον (= οὐσ. α. κλίση), ο άνθρωπος (ουσ. β. κλίση), η πόλις (ουσ. γ. κλίση), ο καλός (ουσ. α. κλίση), ο άνθρωπος (ουσ. β. κλίση), η πόλις (ουσ. γ. κλίση), ο καλός (ουσ. α. κλίση), το καλόν (επιθ. β. κλίση), ο/ή ευλῶμων, το ευλῶμων (επιθ. γ. κλίση) η καλή, το καλόν (επιθ. β. κλίση), λογία (επιθ. β. κλίση), ο/ή ευλῶμων, το ευλῶμων (επιθ. γ. κλίση)

δ. Οι **κλίσεις** στην α.ε. είναι τρεις: η **πρώτη**, η **δεύτερη** και η **λιτή**, π.χ. η τράπεζα (= οὐσ. α. κλίση), η **α.ε. κλίση** στην α.ε. είναι τρεις: η **πρώτη**, η **δεύτερη** και η **λιτή**, π.χ. η τράπεζα

4. Τα παρεπόμενα του ρήματος

Τα παρεπόμενα (ή συνακόλουθα) του ρήματος στην α.ε. είναι τα εξής:

α. Τα γνωστά από τη ν.ε. πρόσωπα (α', β', γ').

β. Οι αριθμοί (ενικός, πληθυντικός, δυϊκός).

γ. Οι εγκλίσεις (οριστική, υποτακτική, ευκτική, προστακτική) και οι ονοματικοί τύποι (απαρέμφατο, μετοχή).

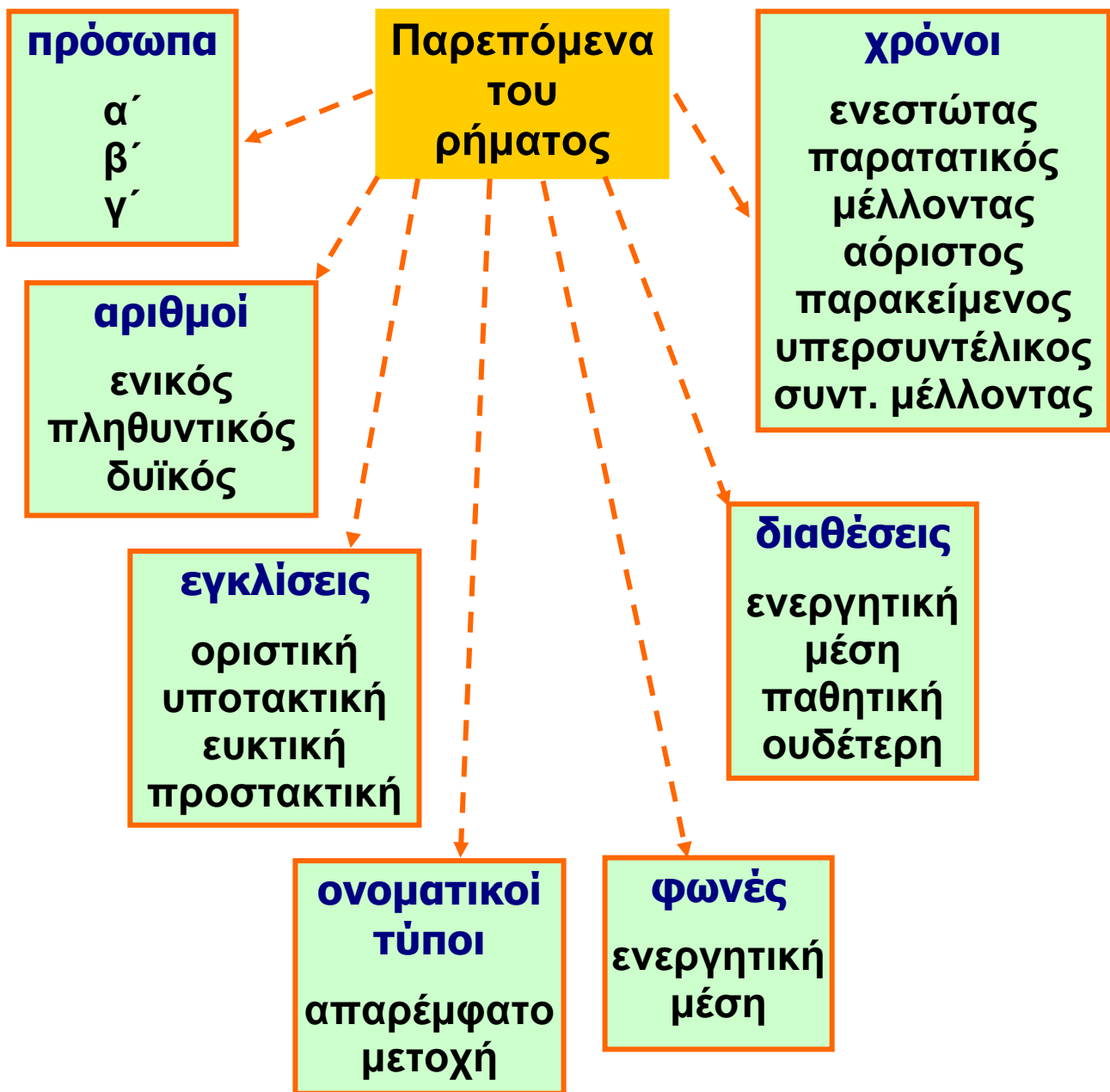
δ. Οι χρόνοι (ενεστώτας, παρατατικός, μέλλοντας, αόριστος, παρακείμενος, υπερσυντέλικος και συντελεσμένος μέλλοντας). Αξίζει να σημειωθεί ότι η α.ε. δε διαθέτει χωριστό τύπο μέλλοντα για τη δήλωση τον στιγμιαίου και τον εξακολουθητικού.

Έτσι, π.χ., ο τύπος μέλλοντα λύσω μπορεί να αποδοθεί με τις φράσεις «θα λύσω» ή «θα λύνω».

ε. Οι φωνές (ενεργητική και μέση). στ. Οι διαθέσεις (ενεργητική, μέση, παθητική, ουδέτερη)*.

ζ. Τέλος, τα ρήματα της α.ε., ανάλογα με τον τρόπο που κλίνονται, εντάσσονται σε συζυγίες. Στην α' συζυγία ανήκουν τα ρήματα που στο α' ενικό της οριστικής ενεστώτα ενεργητικής φωνής λήγουν σε -ω (π.χ. λέγω) και στη β' συζυγία όσα λήγουν σε -μι (π.χ. τίθημι).

* Τόσο στην Αρχαία όσο και στη Νέα Ελληνική δε θα πρέπει να συγχέονται η φωνή και η διάθεση ενός ρήματος. Η φωνή είναι γραμματική κατηγορία που σχετίζεται με την κατάληξη του ρήματος, ενώ η διάθεση έχει να κάνει με τη σημασία του (βλ. σ. 33, 2ος τόμος).

Ασκήσεις

1. Να τονίσετε τις ακόλουθες λέξεις, δικαιολογώντας την επιλογή σας, και να βάλετε το σωστό πνεύμα: θηκη, λεγω, νησος, σταδιον, περίβολος, αδυτον, ναυλος, κτηνος, μεσον, τροπος, λογων, νεος, βωλος, ταυρος, δουλων, δουλос, γενναιων, οινος, γενναιος, μηκος, ζευγος, οικτος, ρωμη (= σωματική δύναμη), ρητωρ, υφος, χωρος, πολεμων, τραπεζης, ανθρωπων, τοιχος.

2. Να συνδυάσετε τις φράσεις της στήλης Α΄ με τις κατάλληλες της στήλης Β΄, ώστε να σχηματιστούν νοηματικώς αποδεκτές προτάσεις:

A΄	B΄
Η λέξη διετρέφετο	είναι ουσιαστικό
Η λέξη τινά	είναι πρόθεση
Η λέξη ἀπό	είναι ρήμα
Η λέξη κεραμέων	είναι αντωνυμία

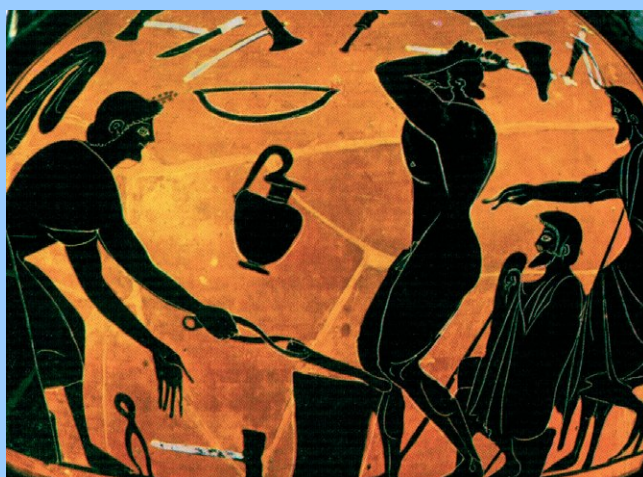
3. Να γράψετε (με τη βοήθεια λεξικού) προτάσεις στη ν.ε. χρησιμοποιώντας τις παρακάτω λόγιες φράσεις: **εν κινήσει, εν δράσει, εν ανάγκη, εν προκειμένω, ενόψει, επ΄ αυτοφώρῳ, εν καιρῷ, εν λευκῷ.**

4. Να συνδυάσετε τις λέξεις της στήλης Α΄ με τις κατάλληλες λέξεις της στήλης Β΄, ώστε να σχηματιστούν λόγιες φράσεις που χρησιμοποιούνται στη ν.ε. Στη συνέχεια να σχηματίσετε με αυτές προτάσεις στη ν.ε.

A΄	B΄
πάση	λόγω
ενώπιος	ευκαιρία
επ΄ ουδενί	χρόνω
επί τη	θυσία
εν ευθέτω	ενωπίω

5. Αφού παρατηρήσετε την εικόνα, να επιλέξετε την κατάλληλη συνοδευτική φράση:

- 1. Γλύπται ἀγάλματα σμιλεύουσι.**
- 2. Κεραμεῖς κρατῆρας (= αγγεία για κρασί) ἐκ πηλοῦ πλάττουσιν.**
- 3. Χαλκεῖς ξίφη σιδηρᾶ ποιοῦσιν**

Μουσείο Καλών Τεχνών Βοστώνης

**ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος,
ἀεργίη δε τ' ὄνειδος
Ἡσίοδος, Ἔργα και Ἡμέραι, στ. 311**

**Η δουλειά δεν είναι ντροπή·
ντροπή είναι να μην κάνεις τίποτε.**

Ενότητα 4

Ένα ταξίδι επιστημονικής φαντασίας

Α. Κείμενο Ο Λουκιανός (γεννήθηκε το 120 μ.Χ. περίπου) καταγόταν από τη Συρία. Άριστος γνώστης της ελληνικής γλώσσας, στρέφεται με το έργο του εναντίον καθιερωμένων αντιλήψεων και καυτηριάζει τα κακώς κείμενα της εποχής του. Ένα σημαντικό έργο του είναι η **Άληθής Ιστορία** που αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της δημιουργικής φαντασίας και του ανήσυχου πνεύματός του. Σε αυτό, με χαριτωμένο λόγο και περιπαικτική διάθεση, σατιρίζει τα περιπετειώδη μυθιστορήματα της εποχής του επινοώντας ένα υπερπόντιο ταξίδι που τον οδηγεί σε μια απίστευτη συνάντηση...

Πλέομεν ὅσον τριακοσίους σταδίους καὶ νήσω μικρᾷ καὶ ἐρήμῃ προσφερόμεθα. Μείναντες δὲ ἡμέρας ἐν τῇ νήσῳ πέντε, τῇ ἕκτῃ ἐξορμῶμεν καὶ τῇ ὀγδῷ καθορῶμεν ἄνθρώπους πολλοὺς ἐπὶ τοῦ πελάγους διαθέοντας, ἅπαντα ἡμῖν προσεοικότας καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ μεγέθη, πλὴν τῶν ποδῶν μόνων· ταῦτα γὰρ

φέλλινα ἔχουσιν· ἀφ’ οὗ δή, οἶμαι, καὶ καλοῦνται
 Φελλόποδες. Θαυμάζομεν οὖν ὀρῶντες οὐ βαπτιζομέ-
 νους, ἀλλὰ ὑπερέχοντας τῶν κυμάτων καὶ ἀδεῶς
 ὁδοιποροῦντας. Οἱ δὲ καὶ προσέρχονται καὶ ἀσπάζο-
 νται ἡμᾶς ἑλληνικῇ φωνῇ λέγουσί τε εἰς Φελλῶ τὴν
 αὐτῶν πατρίδα ἐπείγεσθαι. Μέχρι μὲν οὖν τινος
 συνοδοιποροῦσι ἡμῖν παραθέοντες, εἶτα ἀποτρεπόμε-
 νοι τῆς ὁδοῦ βαδίζουσιν εὐπλοῖαν ἡμῖν ἐπευχόμενοι.

Λουκιανός, *Αληθῆς Ἱστορία* 2.3-4 (διασκευή)

Γλωσσικά σχόλια

τὸ στάδιον (πληθ. τὰ στάδια και οἱ στάδιοι)	το στάδιο, αρχαία μονάδα μέτρησης μήκους ἴση με 185 μ. περίπου (πβ. ν.ε.: στάδιο, σταδιοδρομία)
προσφέρομαι	προσορμίζομαι, αγκυροβολῶ (πβ. ν.ε.: προσφορά, πρόσφορο, αντιπροσφορά)
ἐξορμάω, ἐξορμῶ	ξεκινῶ (πβ. ν.ε.: εξόρμηση, παρορμητικός, εφόρμηση)
καθοράω, καθορῶ	διακρίνω (πβ. ν.ε.: κάτοπτρο, κατοπτεύω)
διαθέοντας (μτχ. ρ. διαθέω)	να τρέχουν εδῶ κι εκεί (πβ. ν.ε.: βοήθεια)
ἅπαντα ἡμῖν προσεικότηας	που ἔμοιαζαν μ’ ἐμᾶς σε όλα
πλὴν τῶν ποδῶν ὁ φέλλινος, ἢ φελλίνη, τὸ φέλλινον	εκτός ἀπὸ τα πόδια κατασκευασμένος ἀπὸ φελλό

<p>ἀφ' οὗ δή, οἶμαι θαυμάζω ὄρωντες (μτχ. ρ. ὀράω, ὀρῶ) οὐ βαπτιζομένους, ἀλλὰ ὑπερέχοντας τῶν κυμάτων καὶ ἀδεῶς ὁδοιποροῦντας προσέρχομαι ἀσπάζομαι ἡμᾶς (προσ. αντων. ἀ' προσ.) λέγουσί τε ἐπείγεσθαι (απαρ. ρ. ἐπείγομαι) μέχρι μὲν οὖν τινος συνοδοιποροῦσι ἡμῖν παραθέοντες εἶτα ἀποτρεπόμενοι τῆς ὁδοῦ βαδίζουσιν εὐ- πλοϊαν ἡμῖν ἐπευχόμενοι</p>	<p>γι' αὐτόν τον λόγο μάλιστα, νομίζω απορώ, θαυμάζω βλέποντας (πβ. ν.ε.: ορα- τός, ὄραση, διορατικός) να μη βουλιάζουν, ἀλλὰ να μένουν πάνω στα κύματα και να βαδίζουν χωρίς φόβο πλησιάζω χαιρετώ, καλωσορίζω εμάς και λένε ὅτι βιάζονται (να φτάσουν) μέχρις ενός σημείου, λοιπόν, μας συνοδεύουν τρέχοντας δίπλα μας ἐπειτα ἀλλάζουν δρόμο και προχωροῦν ευχόμενοι σ' εμάς «καλό ταξίδι»</p>
---	--

Ερμηνευτικά σχόλια Ο Λουκιανός στο έργο του **Ἀληθῆς Ἱστορία** διακωμωδεῖ μια κατηγορία λογοτεχνικών έργων που ἦταν ιδιαίτερα αγαπητά στην εποχή του, ἦταν ὅμως γεμάτα ἀπό υπερβολές και εξωπραγματικές καταστάσεις. Ο συγγραφέας ξεκινά για ἓνα θαλάσσιο ταξίδι με πολλά ἀπρόοπτα· επισκέπτεται, μεταξύ ἄλλων, και το νησί των Φελλοπόδων, ὅπου ὅλα εἶναι ἀσυνήθιστα και παράξενα. Ενδεικτικῆ της δροσιάς που ἀποπνέει ο λόγος του Λουκιανού εἶναι και η ἀφέλεια με την οποία ἐξηγούνται ὅλα τα δυσεξήγητα που μας περιγράφει.

**ἅπαντα ἡμῖν προσεικίότας καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ
μεγέθη: Ἐνα εξαιρετικά ενδιαφέρον στοιχείο του
τρόπου με τον οποίο παρουσιάζει τους φανταστικούς
ἥρωές του είναι τα σχεδόν ανθρωπομορφικά
χαρακτηριστικά τους. Ο ανθρωπομορφισμός στην
παρουσίαση φανταστικών πλασμάτων είναι ένα
χαρακτηριστικό που επιβιώνει έως τις μέρες μας. Ας
θυμηθούμε τις ταινίες κινουμένων σχεδίων, όπου τα
διάφορα ζώα σκέφτονται, ενεργούν και αντιδρούν
όπως ακριβώς και οι άνθρωποι. Από το
χαρακτηριστικό αυτό ελάχιστες φορές έχει ξεφύγει και η
πλέον προωθημένη «επιστημονική φαντασία» στη
λογοτεχνία και στον κινηματογράφο, όπου ακόμα και
τα πιο αποκρουστικά εξωγήινα και άλλα εχθρικά όντα
έχουν χαρακτηριστικά ανθρώπου.**

Ερωτήσεις

- 1. Ποια αξιοπερίεργα χαρακτηριστικά παρουσιάζουν οι Φελλόποδες που περιγράφει ο Λουκιανός;**
- 2. Πώς συμπεριφέρθηκαν οι Φελλόποδες στον αφηγητή και στους συντρόφους του;**
- 3. Να συγκρίνετε τους φανταστικούς ἥρωες του Λουκιανού με τους αγαπημένους σας χαρακτήρες από τον κόσμο των κινουμένων σχεδίων ή της επιστημονικής φαντασίας.**

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

ή φωνή

[στο κείμενο συναντήσατε τον τύπο φωνῆ]

		Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
Ομόρριζα	απλά	φωνητός [= αυτός που μπορεί να ειπωθεί]	τό φώνημα φωνητικός φωνήεν	φωναζώ φωναχτά φωνακλάς φωνηεντικός
	σύνθετα	ἀντιφωνέω, ἀντιφωνῶ, εὐφωνος μικρόφωνος ἢ μικροφωνία μεγαλόφωνος	φωνασκέω, φωνασκῶ [= (α.ε.) καλλιεργῶ τη φωνή μου, (ν.ε.) φωναζώ δυνατά, κραυγάζω,] ἢ φωνασκία ἢ εὐφωνία ἀναφωνέω, ἀναφωνῶ διαφωνέω, διαφωνῶ ἢ διαφωνία συμφωνέω, συμφωνῶ ἢ συμφωνία σύμφωνος ἄφωνος ἢ ἀφωνία καλλίφωνος παράφωνος ἢ παραφωνία πολύφωνος ἢ πολυφωνία	εὐφωνικός μικρόφωνο μεγάφωνο πολυφωνικός μεγαλόφωνα (ἢ –ως) γραμμόφωνο φωνογράφος φωνοληψία φωνολογία φωνολογικός

Ασκήσεις

1. Συνδυάζοντας τις λέξεις της στήλης Α' με τις κατάλληλες από τη στήλη Β' να δημιουργήσετε ονοματικά σύνολα:

A'	B'
1. μικροφωνική	α. γνώμη
2. σύμφωνη	β. πάθη
3. μικροφωνική	γ. ευφωνίας
4. χάριν	δ. χορωδία
5. παράφωνη	ε. χορδές
6. φωνηεντικά	στ. εγκατάσταση

2. Χρησιμοποιώντας λέξεις μόνο από τον Λεξιλογικό Πίνακα να δώσετε ένα συνώνυμο ή ένα αντώνυμο των παρακάτω λέξεων:

Συνώνυμα
έριδα, διχογνωμία →
εύφωνος →
πλουραλισμός →
κραυγάζω →
κακόφωνος →
δυσαρμονία →

Αντώνυμα
χαμηλόφωνα →
διαφωνία →
ψιθυρίζω →
μονοφωνία →

B2. Ετυμολογικά

Παραγωγή ουσιαστικών

Ουσιαστικά παράγονται:

1. από ουσιαστικά

2. από ρήματα

3. από επίθετα

Παραγωγή ουσιαστικών από ουσιαστικά (α' μέρος)

- Υποκοριστικά – Περιεκτικά – Τοπικά

Υποκοριστικά λέγονται τα παράγωγα ουσιαστικά τα οποία δηλώνουν πραγματική ή συναισθηματική σμίκρυνση της πρωτότυπης λέξης.

Περιεκτικά λέγονται τα παράγωγα ουσιαστικά, τα οποία σημαίνουν το μέρος που περιέχει πολλά από εκείνα που φανερώνει η πρωτότυπη λέξη ή πολλά όμοια πράγματα που βρίσκονται στο ίδιο μέρος.

Τοπικά είναι τα παράγωγα ουσιαστικά τα οποία σημαίνουν τον τόπο όπου μένει ή εργάζεται το πρόσωπο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη ή τον τόπο όπου γίνεται μια ενέργεια.

Καταλήξεις υποκοριστικών

-άριον	άνθρωπ ^α ριον < ἄνθρωπος
-ιον	σωμά ^α τιον < σῶμα
-ίδιον	οἰκί ^α διον < οἶκος
-ίς	νησί ^α ς < νῆσος
-ίσκος	νεανί ^α σκος < νεανίας
-ύλλιον	εἰδύ ^α λλιον < εἶδος (σύντομο ποίημα συχνά με βουκολικό περιεχόμενο)

Καταλήξεις περιεκτικών

-(ε)ών	ἀμπελών < ἄμπελος ἐλαιών < ἐλαία
-ιά	μυρμηκιά < μύρμηξ στρατιά < στρατός

Καταλήξεις τοπικών

-ιον -(ε)ῖον	ἐμπόριον < ἔμπορος ἰατρεῖον < ἰατρός
-------------------------------	---

Ασκήσεις

1. Να κατατάξετε τα παρακάτω παράγωγα ουσιαστικά στην κατηγορία στην οποία ανήκουν. Στη συνέχεια να υπογραμμίσετε την κατάληξή τους: παιδάριον, λογεῖον, θυρίς, πυργίδιον, παρθενών, μαγειρεῖον, παιδίσκη, ξιφίδιον.

2. Να γράψετε την πρωτότυπη λέξη των ουσιαστικών της προηγούμενης άσκησης.

3. Να αντιστοιχίσετε τα παράγωγα ουσιαστικά της στήλης Α΄ με τα πρωτότυπα ουσιαστικά της στήλης Β΄ και να γράψετε στη στήλη Γ΄ αν αυτά είναι υποκοριστικά, περιεκτικά ή τοπικά:

Α΄	Β΄	Γ΄
1. ἀρχεῖον	α. ξένος	_____
2. σφηκιά	β. οἶκος	_____
3. οἰκίσκος	γ. σάνδαλον	_____
4. σανδάλιον	δ. σανίς	_____
5. ξενών	ε. σφήξ	_____
6. σανίδιον	στ. ἀρχή	_____

4. Να αντιστοιχίσετε τα παράγωγα ουσιαστικά (στήλη Α΄) με την κατηγορία στην οποία ανήκουν (στήλη Β΄):

A΄	B΄
1. πετρίδιον	
2. ἐπύλλιον	α. υποκοριστικό
3. κουρεῖον	
4. περιστερεών	β. τοπικό
5. πλοιάριον	
6. ψηφίς	γ. περιεκτικό
7. χρυσίον	

5. Να γράψετε παράγωγα ουσιαστικά των παρακάτω λέξεων που να δηλώνουν αυτό που ζητείται στην παρένθεση:

χῶρος (υποκοριστικό) → _____
γραφεύς (τοπικό) → _____
κίων (υποκοριστικό) → _____
θήρ (υποκοριστικό) → _____
ὄμμα (υποκοριστικό) → _____
ὠδή (τοπικό) → _____

Γ. Γραμματική

1. Το άρθρο

Όπως και στη ν.ε., το άρθρο είναι μονοσύλλαβη κλιτή λέξη, η οποία χρησιμοποιείται πριν από ουσιαστικά και επίθετα (ή πριν από λέξεις που παίζουν τον ρόλο ουσιαστικών και επιθέτων, όπως στη φράση: το λέγω είναι ρήμα), π.χ. τῆ νήσω, τοῦ πελάγους, τὰ σώματα, τὰ μεγέθη, τῶν ποδῶν, τῶν κυμάτων, τὴν πατρίδα, τῆς ὁδοῦ.

	αρσενικό γένος	
	ενικός αριθμός	πληθυντικός αριθμός
ονομαστική	ὁ	οἱ
γενική	τοῦ	τῶν
δοτική	τῷ	τοῖς
αιτιατική	τόν	τούς
κλητική	(ὦ)	(ὦ)

	θηλυκό γένος	
	ενικός αριθμός	πληθυντικός αριθμός
ονομαστική	ἡ	αἱ
γενική	τῆς	τῶν
δοτική	τῇ	ταῖς
αιτιατική	τήν	τάς
κλητική	(ὦ)	(ὦ)

	ουδέτερο γένος	
	ενικός αριθμός	πληθυντικός αριθμός
ονομαστική	τό	τά
γενική	τοῦ	τῶν
δοτική	τῷ	τοῖς
αιτιατική	τό	τά
κλητική	(ὦ)	(ὦ)

Ο τύπος **ὦ** δεν είναι τύπος του άρθρου αλλά **επιφώνημα**, που χρησιμοποιείται μπροστά από ονόματα **κλητικής** πτώσης.

2. Β΄ κλίση ουσιαστικών

Όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη Ενότητα, στην α.ε. υπάρχουν τρεις κλίσεις: η πρώτη, η δεύτερη και η τρίτη. Σε αυτή την Ενότητα θα μελετήσετε τη β΄ κλίση.

Β΄ κλίση

αρσενικά και θηλυκά σε -ος

ουδέτερα σε -ον

Οι καταλήξεις των πτώσεων είναι οι εξής:

	αρσενικό και θηλυκό	
	ενικός αριθμός	πληθυντικός αριθμός
ονομαστική	-ος	-οι
γενική	-ου	-ων
δοτική	-ω	-οις
αιτιατική	-ον	-ους
κλητική	-ε	-οι

	ουδέτερο	
	ενικός αριθμός	πληθυντικός αριθμός
ονομαστική	-ον	-α
γενική	-ου	-ων
δοτική	-ω	-οις
αιτιατική	-ον	-α
κλητική	-ον	-α

► Να εντοπίσετε τα ουσιαστικά του κειμένου της Ενότητας που ανήκουν στη β΄ κλίση.

► Να συμπληρώσετε την κλίση του ουσιαστικού ὁ νόμος με τη βοήθεια του προηγούμενου πίνακα. Να προσθέσετε και το άρθρο:

	ενικός αριθμός		πληθυντικός αριθμός		
	α.ε.	ν.ε.	α.ε.	ν.ε.	
ονομ.	νόμος		_____	_____	νόμοι
γεν.	_____	νόμος	_____	_____	νόμων
δοτ.	_____	νόμου	_____	_____	
αιτ.	_____	νόμο	_____	_____	νόμους
κλητ.	_____	νόμω	_____	_____	νόμοι

↪ Παρατηρήσεις

1. Η κατάληξη **-α** στον πληθυντικό των ουδέτερων είναι **βραχεία**, π.χ. τὰ δῶρα.
2. Η δίφθογγος **οι**, όταν βρίσκεται στο τέλος κλιτής λέξης (πλην ευκτικής ρήματος), είναι **βραχεία**, π.χ. οἱ χῶροι (αλλά τοῖς χώροις).
3. Η γενική και η δοτική των ουσιαστικών β' κλίσης, όταν τονίζονται στη **λήγουσα**, **περισπώνται** και στους δύο αριθμούς, π.χ. του ποταμοῦ, τῶ ποταμῶ, τῶν ποταμῶν, τοῖς ποταμοῖς.
4. Τα **οξύτονα** και **παροξύτονα** ουσιαστικά β' κλίσης διατηρούν τον τόνο τους στην **ίδια** συλλαβή σε όλες τις πτώσεις, π.χ. ὁ νομός, τοῦ νομοῦ, τῶ νομῶ, τὸν νομόν.
5. Τα **προπαροξύτονα** ουσιαστικά β' κλίσης τονίζονται στην **προπαραλήγουσα**, όταν η **λήγουσα** είναι **βραχεία**, π.χ. ὁ ἄνθρωπος, οἱ ἄνθρωποι. Ο τόπος τους κατεβαίνει στην **παραλήγουσα**, όταν η **λήγουσα** είναι **μακρά**, π.χ. τοῦ ἀνθρώπου, τῶν ἀνθρώπων.

Ασκήσεις

1. Να συμπληρώσετε τις πτώσεις που λείπουν στον παρακάτω πίνακα:

	ενικός αριθμός		πληθυντικός αριθμός	
ονομ.	ἡ ἄμπελος			
γεν.		τοῦ ταύρου		
δοτ.				τοῖς ταύροις
αιτ.			τὰς ἀμπέλους	
κλητ.				

2. Να μεταφέρετε τα ουσιαστικά στην ίδια πτώση του άλλου αριθμού:

τοῖς ὀφθαλμοῖς, τῇ νήσῳ, τοῖς ἀνθρώποις, τὸν οἶνον, τοὺς ὄρκους, τῷ ποτηρίῳ.

3. Να αντιστοιχίσετε τα ουσιαστικά της στήλης Α' με τις πτώσεις τους στη στήλη Β':

A'	B'
1. σταδίους	α. γενική ενικού
2. Λουκιανός	β. ονομαστική ενικού
3. ποταμῶν	γ. αιτιατική πληθυντικού
4. νήσῳ	δ. γενική πληθυντικού
5. τυροῦ	ε. δοτική ενικού

4. Να συμπληρώσετε τις καταλήξεις και να τονίσετε τα ουσιαστικά και τους τύπους του άρθρου:

του μυστηρι___, την νησ___, τοις σταδι___, τα
δενδρ___, των δωρ___, του οίκ___, τον ίατρ___,
τῷ ἔφηβ___, του καρπ___, τοις ποταμ___,
ταῖς ψηφ___, τους γεωργ___, τους ἄνθρωπ___,
τον Λουκιαν__.

5. Στις προτάσεις που ακολουθούν να συμπληρώσετε την κατάλληλη πτώση του ουσιαστικού και στη συνέχεια να γράψετε την ίδια πτώση του άλλου αριθμού:

α. Οἱ _____ (ταῦρος) ἄγριοί εἰσιν. (_____)

β. Διεφθάρη (= ἔχασε) δὲ ὁ Θάμυρις ὑπὸ _____
(νόσος) τοὺς _____ (ὄφθαλμός).
(_____)

γ. Αἱ _____ (ἄμπελος) τὸν _____ (οἶνος)
παρέχουσιν. (_____)

δ. Ἐπίστανται (= γνωρίζουν) τὰ γιγνόμενα οἱ _____
(σύμμαχος) καὶ οἱ _____ (πολέμιος) καὶ ἅπαντες
Ἕλληνες καὶ _____ (βάρβαρος).
(_____)

ε. Παῦσον (= σταμάτησε) τοῦ _____ (θρήνος).
(_____)

3. Προσωπικές αντωνυμίες

Στο κείμενο της Ενότητας συναντήσατε τους τύπους ἡμῖν και ἡμᾶς, οι οποίοι ανήκουν στις προσωπικές αντωνυμίες της α.ε.

Ακολουθεί η κλίση του α' και β' προσώπου (το γ' πρόσωπο δεν απαντά συχνά στα πεζά κείμενα):

α' πρόσωπο

	ενικός αριθμός		πληθυντικός αριθμός	
	α.ε.	ν.ε.	α.ε.	ν.ε.
ονομ.	ἐγώ	εγώ	ἡμεῖς	εμεῖς
γεν.	ἐμοῦ, μου	εμένα, μου	ἡμῶν	εμάς, μας
δοτ.	ἐμοί, μοι		ἡμῖν	
αιτ.	ἐμέ, με	εμένα, με	ἡμᾶς	εμάς, μας

β' πρόσωπο

	ενικός αριθμός		πληθυντικός αριθμός	
	α.ε.	ν.ε.	α.ε.	ν.ε.
ονομ.	σύ	εσύ	ὑμεῖς	εσεῖς
γεν.	σοῦ, σου	εσένα, σου	ὑμῶν	εσάς, σας
δοτ.	σοί, σοι		ὑμῖν	
αιτ.	σέ, σε	εσένα, σε	ὑμᾶς	εσάς, σας

↪ Παρατήρηση

Οι αντωνυμίες **δεν έχουν κλητική** (εξαιρείται η δεικτική αντωνυμία **οὗτος**, την οποία θα εξετάσουμε σε επόμενη Ενότητα).

Ασκήσεις

1. Να αντιστοιχίσετε στην επόμενη σελίδα τους τύπους προσωπικών αντωνυμιών της στήλης Α' με τη γραμματική τους ταυτότητα στη στήλη Β':

A´	B´
1. ὑμῖν	α. γενική ενικού α´ προσώπου
2. με	β. δοτική ενικού β´ προσώπου
3. ἡμῶν	γ. δοτική πληθυντικού β´ προσώπου
4. ἐμοῦ	δ. αιτιατική ενικού α´ προσώπου
5. σοι	ε. γενική πληθυντικού α´ προσώπου

2. Να υπογραμμίσετε τις προσωπικές αντωνυμίες των παρακάτω φράσεων και να τις αναγνωρίσετε γραμματικά:

- α. Αἱ ψυχὰὶ ἡμῶν καθαραὶ εἰσιν.
- β. Μάχονται ἡμῖν οἱ πολέμιοι.
- γ. Αἰροῦνται ἡμᾶς στρατηγούς.
- δ. Ἐγὼ εἶμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός.
- ε. Ὁ λόγος σου γλυκὺς ἐστί.
- στ. Οἱ πρόγονοι ὑμῶν γενναῖοι ἦσαν.
- ζ. Λέγω σοι καὶ τοῦτο.

**Λίαν φιλῶν σεαυτὸν οὐχ ἔξεις φίλον
Μένανδρος, *Γνώμαι Μονόστιχοι***

**Εάν αγαπάς υπερβολικά τον εαυτό σου,
δε θα έχεις φίλους**

Ενότητα 5

Ο Τριπτόλεμος ξεκίνησε από την Αττική επάνω σε φτερωτό άρμα, για να διδάξει στους ανθρώπους όλης της Γης την καλλιέργεια του σιταριού, όπως του ανατέθηκε από τη θεά Δήμητρα (5ος αι. π.Χ., Βρετανικό Μουσείο)

Ο πλούτος της αττικής γης

Α. Κείμενο Ο Αθηναίος Ξενοφών (περ. 430-355 π.Χ.) καταπιάστηκε στη διάρκεια της ζωής του με ποικίλες δραστηριότητες –μεταξύ άλλων, πήρε μέρος (401 π.Χ.) στην εκστρατεία του Κύρου του Νεότερου εναντίον του αδερφού του, βασιλιά της Περσίας, Αρταξέρξη–, διατηρώντας παράλληλα ζωντανή σχέση με τη συγγραφή. Έγραψε έργα ιστορικά, φιλοσοφικά, πολιτικά, οικονομικά κ.ά. Με το έργο του *Πόροι* καταθέτει μια πρόταση προκειμένου η αποδυναμωμένη Αθήνα του 4ου αι. π.Χ. να καταφέρει να βελτιώσει την οικονομική κατάστασή της και να διασφαλίσει την ευημερία των πολιτών. Στο απόσπασμα που θα μελετήσουμε ο Ξενοφών απαριθμεί

οικονομικούς πόρους της πόλης που θα μπορούσαν να της εξασφαλίσουν ανάπτυξη χωρίς να αναγκάζεται να στρέφεται εναντίον άλλων ελληνικών πόλεων ασκώντας επεκτατική πολιτική.

Τῶν Ἀθήνησι προεστηκότων ἔλεγόν τινες ὡς γινώσκουσι μὲν τὸ δίκαιον, διὰ δὲ τὴν τοῦ πλήθους πενίαν ἀναγκάζονται ἀδικώτεροι εἶναι περὶ τὰς πόλεις. Ἐκ τούτου ἐπεχείρησα σκοπεῖν εἴ πῃ δύναιντ' ἂν οἱ πολῖται διατρέφεσθαι ἐκ τῆς ἑαυτῶν. Τοῦτο μὲν οὖν ἀνεφαίνετό μοι ὅτι ἡ χώρα πέφυκεν οἷα πλείστας προσόδους παρέχεσθαι. Αἱ μὲν γὰρ ὥραι ἐνθάδε πραόταταί εἰσιν· ἃ δὲ πολλαχοῦ οὐδὲ βλαστάνει ἐνθάδε καρποφορεῖ. Ὡσπερ δὲ ἡ γῆ, οὕτω καὶ ἡ περὶ τὴν χώραν θάλαττα παμφορωτάτη ἐστίν. Καὶ μὴν ὅσαπερ οἱ θεοὶ ἐν ταῖς ὥραις ἀγαθὰ παρέχουσι, καὶ ταῦτα πάντα ἐνταῦθα πρωαῖτα τα μὲν ἄρχεται, ὀψιαῖτα δὲ λήγει. Πρὸς τούτοις καὶ αἶδια ἀγαθὰ ἔχει ἡ χώρα. Πέφυκε μὲν γὰρ λίθος ἐν αὐτῇ ἄφθονος, ἐξ οὗ κάλλιστοι μὲν ναοί, κάλλιστοι δὲ βωμοὶ γίνονται, εὐπρεπέστατα δὲ θεοῖς ἀγάλματα. Ἔστι δὲ καὶ γῆ ἣ σπειρομένη μὲν οὐ φέρει καρπὸν, ὀρυττομένη δὲ πολλαπλασίους τρέφει ἢ εἰ σῖτον ἔφερε. Καὶ μὴν ὑπάργυρός ἐστι.

Ξενοφῶν, *Πόροι* 1.1-5 (διασκευή)

Διαδικασία εξόρυξης
Αργιλοχώματος στα ορυχεία
του Λαυρίου (6ος αι. π.Χ.,
Αρχαιολογικό Μουσείο
Βερολίνου)

Γλωσσικά σχόλια

τῶν Ἀθήνησι
προεστηκότων
(ρ. προϊίσταμαι) τινές
ὡς (ειδ. σύνδ.)
γιγνώσκουσι
διὰ τὴν τοῦ πλήθους
πενίαν (ουσ. ἡ πενία)
ἐκ τούτου

ἐπεχείρησα σκοπεῖν
(ρ. σκοπέω, σκοπῶ)
εἴ πη δύναιντ' ἂν διατρέ-
φῃσθαι ἐκ τῆς ἑαυτῶν

ἀνεφαίνετό μοι

ἡ χώρα πέφυκεν οἷα
πλείστας προσόδους
παρέχεσθαι

αἱ μὲν γὰρ ὄραι ἐνθάδε
πραόταταί εἰσιν
ἃ (αναφ. αντων.) δὲ πολ-
λαχοῦ οὐδὲ βλαστάνει

ἐνθάδε
ὥσπερ... οὕτω
ὁ/ἡ πάμφορος, τὸ πάμ-
φορον (< πᾶν + φέρω)

καὶ μὴν

μερικοί / κάποιοι από τους
ηγέτες της Αθήνας (πβ.
ν.ε.: προϊστάμενος)

ὅτι δήθεν γνωρίζουν (πβ.
ν.ε.: γνώση, γνωστικός)

λόγω της φτώχειας του
λαοῦ

εξαιτίας αυτού, για τον
λόγο αυτό

επιχείρησα να διερευνήσω
(πβ. ν.ε.: σκοπός, σκέψη)

αν θα μπορούσαν με κά-
ποιον τρόπο να συντηρη-
θούν από τη χώρα τους

ἀρχισα να σχηματίζω τη
γνώμη

η χώρα είναι από τη φύση
της ικανή να παρέχει
πάρα πολλούς πόρους /
έσοδα

γιατί οι εποχές εδώ είναι
πάρα πολύ ήπιες

και τα φυτά που σε πολλά
άλλα μέρη ούτε καν
φυτρώνουν

εδώ

ὅπως ακριβώς... ἔτσι
αυτός που παρέχει κάθε
λογής αγαθά, ο πολύ
εύφορος

και ασφαλώς

<p>ὅσαπερ (αναφ. αντων.) ένταῦθα πρωαίτατα ἄρχεται</p> <p>ὄψιαίτατα</p> <p>πρὸς τούτοις ὀ/ή αἶδιος, τὸ αἶδιον πέφυκε (ρ. φύομαι) ἔξ οὗ</p> <p>κάλλιστος, ἢ καλλίστη, τὸ κάλλιστον (επίθ. κα- λός, ἢ καλή, τὸ καλόν)</p> <p>ὀ/ή εὐπρεπής, τὸ εὐπρεπές ἔστι δὲ καὶ γῆ ἢ σπειρομένη</p> <p>ὀρυττομένη δὲ πολλαπλασίους τρέφει ἢ εἰ σῖτον ἔφερε</p> <p>ὀ/ή ὑπάργυρος, τὸ ὑπάργυρον</p>	<p>ὅσα βέβαια εδῶ</p> <p>πάρα πολύ νωρίς (πβ. ν.ε.: πρώιμος, πρωί, πρωινός) αρχίζουν (πβ. ν.ε.: αρχή, αρχηγός, ἄρχοντας)</p> <p>πάρα πολύ αργά (πβ. ν.ε.: ὄψιμος)</p> <p>πέρα από αυτά, επιπλέον παντοτινός, διαρκής υπάρχει εκ φύσεως από τον οποίο (ενν. λίθο) πάρα πολύ όμορφος</p> <p>κομψός</p> <p>υπάρχουν και μερικές περιοχές που, όταν καλλιεργούνται όταν όμως αξιοποιούνται για εξόρυξη, μπορούν να θρέψουν πολύ περισσότερους απ' όσους θα έτρεφαν, αν καλλιεργούνταν (πβ. ν.ε.: όρυγμα, ορυχείο, μεταλλωρύχος, αλατωρυχείο)</p> <p>αυτός που έχει κοιτάσματα αργύρου</p>
---	--

Ερμηνευτικά σχόλια Τῶν Ἀθήνησι προεστηκότων... τὰς πόλεις: Ο Ξενοφών υποστηρίζει ότι ηγέτες της Αθήνας προβάλλουν την αδυναμία της αττικής γης να εξασφαλίσει τα αναγκαία αγαθά στους πολίτες της ως δικαιολογία για την επεκτατική και ηγεμονική πολιτική που ασκεί η πόλη τους έναντι των άλλων ελληνικών πόλεων. Δηλώνει πως ο ισχυρισμός αυτός τον ώθησε να διερευνήσει κατά πόσο η αττική γη είναι ικανή να συντηρήσει τον πληθυσμό της πόλης. Στη συνέχεια καταδεικνύει πόσο γενναιόδωρη υπήρξε η φύση με την Αττική επικαλούμενος στοιχεία, όπως το εύκρατο κλίμα και το πλούσιο υπέδαφός της.

Ερωτήσεις

1. Ποιον ισχυρισμό προβάλλουν μερικοί άρχοντες των Αθηναίων, για να δικαιολογήσουν το ότι μερικές φορές αδικούν τους άλλους Έλληνες; Πώς αντιμετωπίζει αυτόν τον ισχυρισμό τους ο Ξενοφών; Ποια επιχειρήματα προβάλλει, για να στηρίξει την άποψη του;
2. Ο Ξενοφών περιγράφει την Αττική ως τόπο με ιδανικό κλίμα και εξαιρετικές δυνατότητες και προοπτικές ανάπτυξης. Ποιες από αυτές πιστεύετε ότι έχουν αξιοποιηθεί από τους σύγχρονους Έλληνες, ποιες έχουν παραμεληθεί και ποιες έχουν χαθεί για πάντα;
3. Λαμβάνοντας υπόψη όσα γνωρίζετε από το μάθημα της Ιστορίας να αναφέρετε άλλους τομείς οικονομικής δραστηριότητας στους οποίους διακρίθηκαν οι Αθηναίοι. Ποιοι γεωγραφικοί και άλλοι παράγοντες πιστεύετε ότι τους έστρεψαν σε αυτούς;

**Λεπτομέρειες από τη μεγαλοπρεπή πομπή
των Παναθηναίων που απεικονίζεται στην πλάκα
της βόρειας ζωφόρου του Παρθενώνα
(Μουσείο Ακροπόλεως Αθήνας)**

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

ή γῆ

[στο κείμενο συναντήσατε τον τύπο γῆ]

		Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
Ομόρριζα	απλά		γῆινος γεώδης (και γαιώδης)	
	σύνθετα	ὁ γεωρύχος [= αυτός που σκάβει τη γη] ὁ γεωμόρος [= κτηματίας] γεωργέω, γεωργῶ ὁ γεωτόμος [= αυτός που κόβει, ανοίγει το έδαφος], ἔγγαιος (συν. ἔγγειος) [= ντόπιος, εγχώριος]	ὁ/ἡ γηγενής, τὸ γηγενές, ὁ γεωπόνος ὁ γεωργός ὁ γεωγράφος ὁ γήλοφος και γεώλοφος (= λοφίσκος) τὸ γῆπεδον (-ο) [= (α.ε.) τεμά- χιο γης, (ν.ε) εγκατάσταση διεξαγωγῆς αθλητικῶν συναντήσεων] ἡ γεωμετρία ἐπίγειος ἔγγειος μεσόγειος ὑπόγειος	γεωλόγος γεώμηλο [= πατάτα] γεώτρηση γεωτρύπανο γεωδυναμική γεωπολιτικός γηπεδούχος περίγειο απόγειο υδρογείος υπέργειος απογειώνω προσγειώνω

Ασκήσεις

1. Να εξηγήσετε τη σημασία των παρακάτω φράσεων της ν.ε. και να τις χρησιμοποιήσετε σε προτάσεις:

- α. δίνω γη και ύδωρ
- β. η Γη της Επαγγελίας
- γ. όπου γης και πατρίς

2. Να συμπληρώσετε τα κενά με την κατάλληλη λέξη από τον Λεξιλογικό Πίνακα:

- α. Εγκαινιάστηκε η νέα _____ γραμμή του ηλεκτρικού σιδηροδρόμου
- β. Οι _____ μελετούν τα στρώματα του φλοιού της Γης και τις μεταβολές τους.
- γ. Οι ποδοσφαιριστές συγκεντρώθηκαν πριν από την έναρξη του αγώνα στο κέντρο του _____.
- δ. Παρά τις επανειλημμένες _____ δεν μπόρεσαν να βρουν νερό.
- ε. Το παραθαλάσσιο χωριό στο οποίο παραθερίσαμε φέτος ήταν ένας _____ παράδεισος.

B2. Ετυμολογικά

Παραγωγή ουσιαστικών

Παραγωγή ουσιαστικών από ουσιαστικά (β' μέρος)

- Παρώνυμα – Εθνικά – Πατρωνυμικά – Γονεωνυμικά

Παρώνυμα είναι τα παράγωγα ουσιαστικά που σημαίνουν πρόσωπο σχετικό με αυτό που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη ή πρόσωπο που ανήκει σε αυτό.

Εθνικά λέγονται τα ουσιαστικά που παράγονται από κύρια ονόματα χωρών, πόλεων και τόπων και σημαίνουν εκείνον που κατάγεται από κάποιον τόπο ή ανήκει σε αυτόν.

Πατρωνυμικά ονομάζονται τα ουσιαστικά που παράγονται από κύριο όνομα πατέρα, μητέρας ή άλλου προγόνου και σημαίνουν τον γιο, την κόρη και γενικά τον απόγονο.

εἶμ' Ὀδυσσεύς Λαερτιάδης (Ὀδύσσεια, θ 19)
Στον Ὅμηρο ο Οδυσσεύς ονομάζεται «*Λαερτιάδης*», δηλαδή «γιος του Λαέρτιου (Λαέρτη)», ενώ ο Αγαμέμνων και ο Μενέλαος «*Ἀτρείδαι*», δηλαδή «γιοι του Ατρέα».

Γονεωνυμικά λέγονται τα ουσιαστικά που σημαίνουν το νεογνό ζώου.

Καταλήξεις παρωνύμων	
-εύς	κεραμεύς < κέραμος
-της:	πολίτης < πόλις
- (ι)της,	ναύτης < ναῦς
- (έ)της,	τεχνίτης < τέχνη
- (ώ)της	φυλέτης (= αυτός που ανήκει στη φυλή) < φυλή
	ἠπειρώτης < ἠπειρος, νησιώτης < νῆσος

Καταλήξεις εθνικών	
-ιος: -(α)ῖος, -(ε)ῖος, -(ω)ιος > -ῶος	Κορίνθιος < Κόρινθος Κερκυραῖος < Κέρκυρα, Κῶος < Κῶς
-εὺς	Μεγαρεὺς < Μέγαρα, Χολαργεὺς < Χολαργός
-νός	Ἄσιανός < Ἄσια
-ῖνος	Ἄμοργῖνος < Ἄμοργός
-της: -(ά)της, -(ιά)της, -(ή)της, -(ι)της, -(ώ)της	Τεγεάτης < Τεγέα Σπαρτιάτης < Σπάρτη, Σικελιώτης < Σικελία
-ήσιος	Ἴθακήσιος < Ἴθάκη

Καταλήξεις πατρωνυμικών	
-(ά)δης	Αἰνειάδης < Αἰνείας, Λαερτιάδης < Λαέρτιος ή Λαέρτης
-(ε)ίδης	Πριαμίδης < Πρίαμος, Ἄτρείδης < Ἄτρεὺς
-ίων	(κυρίως στην ποίηση) Κρονίων < Κρόνος

Καταλήξεις γονεωνυμικών	
-ιδεὺς	λαγιδεὺς < λαγῶς (ν.ε. λαγός)

Ασκήσεις

1. Να καταγράψετε εθνικά ουσιαστικά της ν.ε. που σχηματίζονται με τις καταλήξεις που διδαχτήκατε.
2. Να γράψετε τις παράγωγες λέξεις που ζητούνται συμπληρώνοντας τη σωστή κατάληξη στα παρακάτω ουσιαστικά με βάση τους πίνακες:

Ἑρέτρια → Ἑρετρι-_____ (εθνικό), γράμμα → γραμματ-_____ (παρώνυμο), αἰτός → αἰετ _____ (γονεωνυμικό), Κρόνος → Κρον-_____ (πατρωνυμικό), Μῆλος → Μῆλ-_____ (εθνικό), πρέσβυς → πρεσβύ-_____ (παρώνυμο), Μυτιλήνη → Μυτιλην-_____ (εθνικό).

3. Να αντιστοιχίσετε τα παράγωγα ουσιαστικά της στήλης Α' με την κατηγορία στην οποία ανήκουν από τη στήλη Β':

A'	B'
1. Δαναΐδης	α. παρώνυμο
2. Μιλήσιος	β. εθνικό
3. όπλίτης	γ. πατρωνυμικό
4. τοξότης	
5. Ἴταλιώτης	

4. Να συμπληρώσετε τον πίνακα με τις παράγωγες λέξεις που ζητούνται:

ἵππος	παρώνυμο→
Τάνταλος	πατρωνυμικό→
Αἴγυπτος	εθνικό→
πελαργός	γονεωνυμικό→
Ῥόδος	εθνικό→
δήμος	παρώνυμο→

Γ. Γραμματική

1. Οριστική ενεστώτα ρήματος εἶμι

Το εἶμι (= εἶμαι, υπάρχω) είναι βοηθητικό ρήμα της α.ε., όπως το εἶμαι και το ἔχω της ν.ε. Στην οριστική του ενεστώτα κλίνεται ως εξής:

	α.ε.	ν.ε.
ἐγώ	εἶμί	εἶμαι
σύ	εἶ	εἶσαι
(οὗτος, αὕτη, τοῦτο)	ἐστί(ν)	εἶναι
ἡμεῖς	ἐσμέν	εἶμαστε
ὑμεῖς	ἐστέ	εἶστε
(οὗτοι, αὗται, ταῦτα)	εἰσί(ν)	εἶναι

2. Οριστική ενεστώτα και μέλλοντα ενεργητικής φωνῆς βαρύτονων ρημάτων

Σε αυτή την Ενότητα θα διδαχτείτε τον σχηματισμό της οριστικής ἐγκλίσης του ενεστώτα και του μέλλοντα στην ενεργητική φωνή των **βαρύτονων ρημάτων**, δηλ. των ρημάτων που **δεν τονίζονται στη λήγουσα**. Η οριστική ἐγκλίση φανερώνει κάτι βέβαιο, πραγματικό.

οριστική ενεστώτα		οριστική μέλλοντα	
α.ε	ν.ε.	α.ε	ν.ε.
τοξεύ-ω	τοξεύω	τοξεύ-σ-ω	θα τοξεύω
τοξεύ-εις	τοξεύεις	τοξεύ-σ-εις	θα τοξεύεις
τοξεύ-ει	τοξεύει	τοξεύ-σ-ει	θα τοξεύει
τοξεύ-ομεν	τοξεύομεν	τοξεύ-σ-ομεν	θα τοξεύομεν
τοξεύ-ετε	τοξεύετε	τοξεύ-σ-ετε	θα τοξεύετε
τοξεύ-ουσι(ν)	τοξεύουν	τοξεύ-σ-ουσι(ν)	θα τοξεύουν

Παρατηρούμε ομοιότητα στις καταλήξεις της οριστικής του ενεστώτα και του μέλλοντα ε.φ. με τις αντίστοιχες της ν.ε. (υπάρχει μικρή διαφοροποίηση μόνο στο α' και το γ' πληθυντικό πρόσωπο).

Ο μέλλοντας έχει τις ίδιες καταλήξεις με τον ενεστώτα, μόνο που προστίθεται ένα **-σ-** (ο **χρονικός χαρακτήρας**) πριν από τις καταλήξεις:

Σχηματισμός οριστικής μέλλοντα ε.φ.

3. Οριστική μέλλοντα ενεργητικής φωνής αφωνόληκτων βαρύτονων ρημάτων

Τα αφωνόληκτα ρήματα τα οποία έχουν χαρακτήρα άφωνο σύμφωνο, δηλαδή ουρανικό, χειλικό ή οδοντικό) σχηματίζουν την οριστική του μέλλοντα όπως τα φωνηεντόληκτα, με τη διαφορά ότι από τη **συγχώνευση του χαρακτήρα των ρημάτων αυτών με τον χρονικό χαρακτήρα –σ–** προκύπτουν τα ακόλουθα:

Χειλικός χαρακτήρας π, β, φ (πτ) + σ → ψ

τρέπ-ω → τρέπ + σ-ω → τρέψω

βλάπτω (θ. βλαβ-) → βλάβ + σ-ω → βλάψω

Ουρανικός χαρακτήρας κ, γ, χ (ττ, σσ) + σ → ξ

λέγ-ω → λέγ + σ-ω → λέξω

τάττω (θ. ταγ-) → τάγ + σ-ω → τάξω

Οδοντικός χαρακτήρας τ, δ, θ (ζ) + σ → αποβάλλεται ο οδοντικός χαρακτήρας και μένει το -σ-

πείθ-ω → πείθ + σ-ω → πείσω

ψεύδω → ψεύδ + σ-ω → ψεύσω

Ασκήσεις

1. Να συμπληρώσετε τον σωστό τύπο του ρ. εἰμί στις παρακάτω φράσεις:

- α. Ἐγὼ _____ ἢ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος.
 β. Ἡμεῖς _____ προγόνων ἀγαθῶν.
 γ. Ὑμεῖς _____ σύμμαχοι.
 δ. Ἡ πόλις ἡμῶν ἀρχαιοτάτη _____.
 ε. Οἱ ἄνθρωποι θνητοὶ _____.

2. Να αντιστοιχίσετε τις φράσεις των δυο στηλών:

A´	B´
1. Αἱ ὥραι πραόταται	α. ἐσμέν
2. Ἡ γῆ παμφωρωτάτη	β. ἐστέ
3. Ἡμεῖς Ἕλληνες	γ. εἰμί
4. Ὑμεῖς προεστηκότες	δ. ἐστίν
5. Ἐγὼ διδάσκαλος τῆς ἀληθείας	ε. εἰσίν

3. Να γράψετε τον ἴδιο τύπο της οριστικής μέλλοντα των ρηματικῶν τύπων: παρέχουσι, κηρύττει.

4. Να κλίνετε στην οριστική ενεστώτα και μέλλοντα τα ρήματα: καταλύω, πείθω, τρέπω, λήγω.

5. Να μεταφέρετε τους ρηματικούς τύπους στο ἴδιο πρόσωπο του ἄλλου αριθμοῦ:

λέγουσι _____, παρέχει _____,
 βλαστάνει _____, ἔχει _____,
 φονεύεις _____, κρούσομεν _____,
 λούετε _____, παύσουσιν _____,
 λύεις _____, ἱκετεύσετε _____,
 ἰδρύομεν _____, ἀριστεύσει _____,
 βασιλεύω _____, θεραπεύσουσιν _____.

6. Να μεταφέρετε τα ρήματα των παρακάτω φράσεων από τον ενεστώτα στον μέλλοντα:

α. Ὁ στρατηγὸς κελεύει
θαρσεῖν.

β. Οἱ διδάσκαλοι παιδεύουσιν
τοὺς μαθητάς.

γ. Ἡμεῖς λύομεν τὰς σπονδάς.

δ. Ὑμεῖς θέτετε τοῖς θεοῖς.

7. Να μεταφέρετε τα ρήματα των παρακάτω προτάσεων από τον μέλλοντα στον ενεστώτα:

α. Ἡμεῖς ἀριστεύσομεν.

β. Οἱ ἄνθρωποι τοὺς θεοὺς
ἱκετεύουσιν.

γ. Οἱ πολέμιοι ἐνεδρεύουσιν.

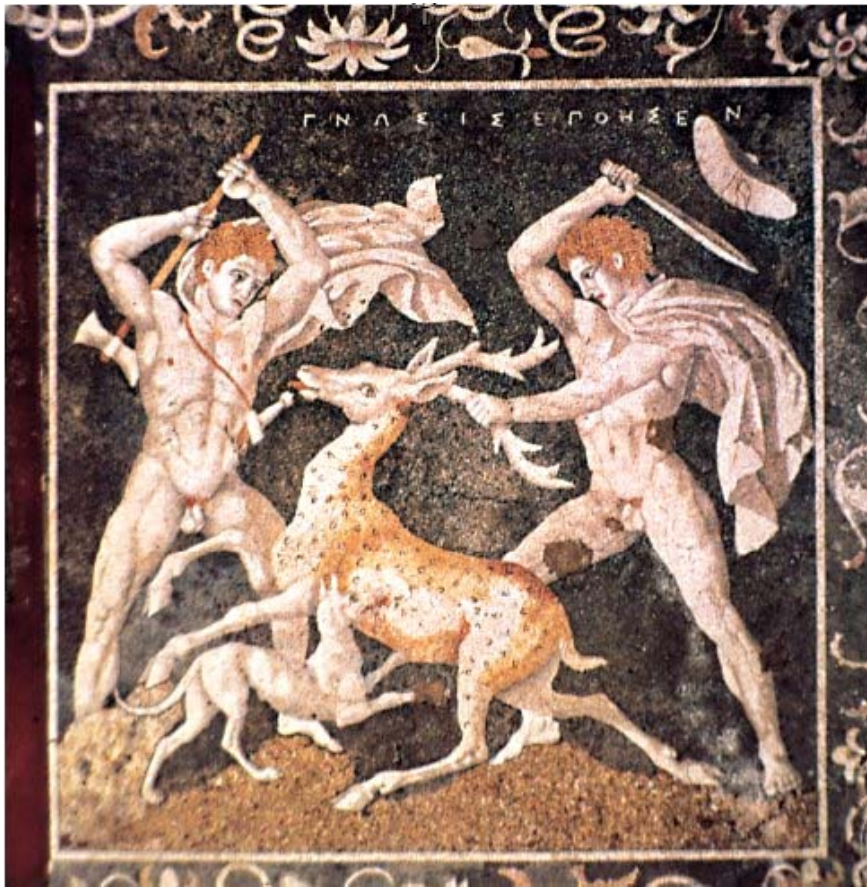
δ. Ὑμεῖς τοξεύσομεν ταύρους
ἀγρίους.

ε. Ὁ ἀλιεὺς ἰχθῦς ἀλιεύσει.

**Ἄπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἔφω
Εὐριπίδης, *Φοίνισσαι*, στ.469**

Ἡ ἀλήθεια λέγεται με απλά λόγια

Ενότητα 6

Ψηφιδωτό δάπεδο από την Πέλλα με παράσταση κυνηγιού ελαφιού (τέλος 4ου αι. πΧ.)

Η ομορφιά δεν είναι το παν

Α. Κείμενο Οι πασίγνωστοι μύθοι του Αισώπου ήταν ευχάριστο και διδακτικό ανάγνωσμα όλων των εποχών. Ξεχωρίζουν για τη διεισδυτική ματιά και την ευφυΐα του δημιουργού τους, αναδεικνύουν με χιουμοριστικό πνεύμα τις ανθρώπινες αδυναμίες και παρακινούν για τη διόρθωσή τους. Μια από αυτές είναι και η υπερεκτίμηση της φυσικής ομορφιάς, την οποία πλήρωσε ακριβά το ελάφι του μύθου που θα μελετήσετε.

Ἐλαφος εὐμεγέθης ὥρα θέρουσ διψῶν παραγίνεται ἐπί τινα πηγὴν διαυγῆ καὶ βαθεῖαν καὶ πιῶν ὅσον ἤθελεν προσεῖχεν τῇ τοῦ σώματος ἰδέα. Καὶ μάλιστα μὲν ἐπήνει τὴν φύσιν τῶν κεράτων ὡς κόσμος εἶη παντὶ τῷ σώματι. Ἐψεγεν δὲ τὴν τῶν σκελῶν λεπτότητα ὡς οὐχ οἶων τε ὄντων φέρειν πᾶν τὸ βάρος. Ἐν ᾧ δὲ πρὸς τούτοις ἦν, ὑλακὴ τε κυνῶν αἰφνιδίως ἀκούεται καὶ κυνηγέται πλησίον. Ὁ δὲ πρὸς φυγὴν ὥρμα καὶ μέχρις ὅπου διὰ πεδίου ἐποιεῖτο τὸν δρόμον, ἐσώζετο ὑπὸ τῆς ὠκύτητος τῶν σκελῶν. Ἐπεὶ δὲ εἰς πυκνὴν καὶ δασεῖαν ὕλην ἐνέπεσεν, ἐμπλακέντων αὐτῷ τῶν κεράτων ἕαλω, πείρα μαθὼν ὅτι ἄρα ἄδικος ἦν τῶν ἰδίων κριτῆς ψέγων μὲν τὰ σώζοντα, ἐπαινῶν δὲ τὰ προδόντα αὐτόν.

Μύθος του Αισώπου (διασκευή)

Γλωσσικά σχόλια

<p>ὁ/ἡ ἔλαφος ὁ/ἡ εὐμέγεθης, τὸ εὐμέγεθες</p>	<p>το ελάφι αυτός που έχει μεγάλο μέγεθος, ο μεγάλος (πβ. ν.ε.: μεγεθύνω, μεγεθунτικός)</p>
<p>ἡ ὥρα</p>	<p>η εποχή (πβ. ν.ε.: ώρα, ωραίος)</p>
<p>παραγί(γ)νομαι τινά (αόρ. αντων. τὶς, τὶς, τὶ)</p>	<p>φτάνω κοντά κάποια</p>
<p>ὁ/ἡ διαυγής, τὸ διαυγές</p>	<p>καθαρός (πβ. ν.ε.: διαύγεια, αυγή)</p>
<p>πιών (ρ. πίνω) προσεῖχεν τῇ τοῦ σώματος ἰδέα μάλιστα ἐπήνει (ρ. ἐπαινέω, ἐπαινῶ)</p>	<p>αφού ήπια παρατηρούσε τη μορφή του σώματός του πάρα πολύ, κυρίως επαινούσε</p>
<p>ἡ φύσις</p>	<p>η φύση, η μορφή (πβ. ν.ε.: φυσικός)</p>
<p>ὡς κόσμος εἶη παντὶ τῷ σώματι ψέγω</p>	<p>με την ιδέα ότι ήταν στολίδι για όλο το σώμα του κατηγορώ, κατακρίνω (πβ. ν.ε.: ψεγάδι, ψόγος, αψεγάδιαστος, άψογος)</p>
<p>τὸ σκέλος ὡς οὐχ οἴων τε ὄντων φέρειν</p>	<p>το πόδι (πβ. ν.ε.: ισοσκελίζω, υποσκελίζω) επειδή κατά τη γνώμη του δεν μπορούσαν να αντέξουν / να σηκώσουν</p>
<p>ἐν ᾧ δὲ πρὸς τούτοις ἦν</p>	<p>κι ενώ ασχολούνταν με αυτά</p>

<p> ύλακὴ κυνῶν (ουσ. ὀ/ῆ κύων) αἰφνιδίως κυνηγέται (ουσ. ὀ κυνηγέτης) ῶρμα πρὸς φυγὴν (ρ. ὀρμάω, ὀρμῶ) μέχρις ὅπου διὰ πεδίου ἐποιεῖτο τὸν δρόμον </p> <p> ὑπὸ τῆς ὠκύτητος ἐπεὶ ὁ δασύς, ἡ δασεῖα, τὸ δασύ ἢ ὕλη </p> <p> ἐνέπεσεν (ρ. ἐμπίπτω) </p> <p> ἐμπλακέντων (ρ. ἐμπλέκομαι) αὐτῷ ἔάλω (ρ. ἀλίσκομαι) </p> <p> πεῖρα μαθῶν (ρ. μανθάνω) ἄρα ἴδιος, ἴδια, ἴδιον </p> <p> ψέγων (ρ. ψέγω) τὰ σώζοντα, ἐπαινῶν δὲ τὰ προδόντα (ρ. προδίδωμι) αὐτόν </p>	<p> γάβγισμα σκυλιῶν ξαφνικά κυνηγοί ἄρχισε να τρέχει ορμητικά, για να ξεφύγει ὅσο ἔτρεχε σε ομαλό ἔδαφος (πβ. ν.ε.: πεδιάδα, πεδινός, πεδίο) ἀπὸ τὴν ταχύτητα ὅταν πυκνὸ τὸ δάσος (πβ. ν.ε.: υλοτόμος, υλοτομία) ἔπεσε σε (πβ. ν.ε.: πέφτω, πέσιμο ἐπειδὴ τοῦ μπλέχτηκαν (πβ. ν.ε.: ἐμπλοκή) παγιδεύτηκε, πιάστηκε (πβ.: ἡ Πόλις ἐάλω· ν.ε.: άλωση, αἰχμάλωτος) καὶ ἔμαθε ἐξ ἰδίας πεύρας λοιπὸν, πράγματι ατομικός, προσωπικός, δικός του (πβ. ν.ε.: ἰδιαίτερος) ἐπειδὴ κατηγοροῦσε αὐτὰ που το ἔσωζαν (που μποροῦσαν να το σώσουν), ἐνῶ ἐπαινοῦσε αὐτὰ που το πρόδωσαν </p>
--	---

Ερμηνευτικά σχόλια ἐπήνει τὴν φύσιν τῶν κεράτων ὡς κόσμος εἶη παντὶ τῷ σώματι: Ἡ ομορφιά κατέχει σε ὅλες τις εποχές υψηλή θέση στην ιεραρχία των αξιών. Οἱ νέοι γύμναζαν και γυμνάζουν το σώμα τους, για να αποκτήσουν ὄχι μόνο ευρωστία, αλλά και ομορφιά. Ἡ φιλαρέσκεια εκφραζόταν στην αρχαιότητα με πολλούς τρόπους: ἄντρες και γυναίκες φρόντιζαν την καθαριότητα του σώματός τους, ἔκαναν ωραία χτενίσματα, ἀλειφαν το σώμα τους με φυσικά μύρα και ἔλαια, διακοσμοῦσαν τα ρούχα τους και φορούσαν στεφάνια ἀπὸ χρυσό ἢ φύλλα. Ὡστόσο, δεν εἶναι μόνο ἡ ομορφιά που κάνει κάτι να εἶναι σημαντικό, ἀλλά και ἡ χρησιμότητά του.

**Ὁ Αἰσώπος συνομιλεῖ με τὴν αλεπού
(450 π.Χ., Μουσείο Βατικανού)**

Ερωτήσεις

1. Γιατί καμάρωνε το ελάφι κοιτάζοντας τὴν εικόνα του μέσα στο νερό; Ποιο ανατομικό χαρακτηριστικό του θεωρούσε ὅτι δεν ταίριαζε με τὴ συνολικά καλή εικόνα του;
2. Ποιο χαρακτηριστικό του ελαφιού το βοήθησε να ξεφύγει ἀρχικά ἀπὸ τους κυνηγούς; Ποιο χαρακτηριστικό του, ἀντίθετα ἀποδείχθηκε μοιραίο;
3. Τι νομίζετε ὅτι διδάσκει ὁ μύθος αὐτός του Αἰσώπου;
4. Πιστεύετε ὅτι στις μέρες μας ἀποδίδουμε σημασία στην ἐξωτερική εμφάνιση ἢ στον ἐσωτερικό μας κόσμο; Να επικαλεσθεῖτε συγκεκριμένα παραδείγματα.

**Όλγα Κοτσιρέα, Αισώπου μυθοπλασίες,
ακρυλικό σε ξύλο, 2004**

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

πίνω

θ. πι-, πο-, πω-

[στο κείμενο συναντήσατε τον τύπο πιών]

		Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
Ομόρριζα	απλά	τὸ πῶμα [= το ποτό] τὸ πόμα [= το ποτό] ὁ πότος [= το συμπόσιο, το φαγοπότι] ὁ ποτισμός	τὸ ποτόν (-ό) ὁ πότης τὸ ποτήριον (-ι) πόσιμος [στην α.ε. κυρίως πότιμος (= κατάλληλος να τον πιεις)] ἡ πόσις (-η) ποτίζω τὸ πότισμα	πιόμα, πιωμένος
	σύνθετα	ὁ ὑδροπότης [= αυτός που πίνει νερό]	καταπίνω ἡ κατάποσις (-η) προπίνω [= πίνω πρώτος ἢ στην υγεία κάποιου] ἡ πρόποσις (-η) ὁ συμπότης τὸ συμπόσιον (-ιο) ἡ ἄμπωτις (-η) [= η υποχώρη- ση του νερού της θάλασσας κατά την παλίρροια] ἡ ὑδροποσία ὁ οἰνοπότης ἡ οἰνοποσία ἡδύποτος	ποτοποιοίς, ποτοαπαγό- ρευση το ηδύποτο [= γλυκό αλκοολούχο ποτό]

Ασκήσεις

1. Να γράψετε σε ποιες περιπτώσεις χρησιμοποιούνται οι παρακάτω φράσεις:

- α. πίνω νερό στο όνομα (κάποιου)
- β. πίνω το αμίλητο νερό
- γ. πίνω το πικρό ποτήρι (π.χ. της αχαριστίας)

2. Να συμπληρώσετε τα κενά με την κατάλληλη λέξη από τον Λεξιλογικό Πίνακα:

α. Βάλε τα _____ του κρασιού και πάρε αυτά του ούζου από το τραπέζι.

β. Το νερό της βρύσης είναι _____ ή είναι καλύτερο να πίνουμε εμφιαλωμένο;

γ. Θα κάνω εγώ την _____. Στην υγεία των νεόνυμφων!

δ. Χτες το βράδυ γύρισε σπίτι _____ είχε μεγάλη στενοχώρια και προσπάθησε να βρει παρέα στο _____ αλλά βέβαια ήταν για λύπηση.

ε. Σε αρκετές Πολιτείες των Ηνωμένων Πολιτειών ισχύει _____ για νέους κάτω των 18 ετών.

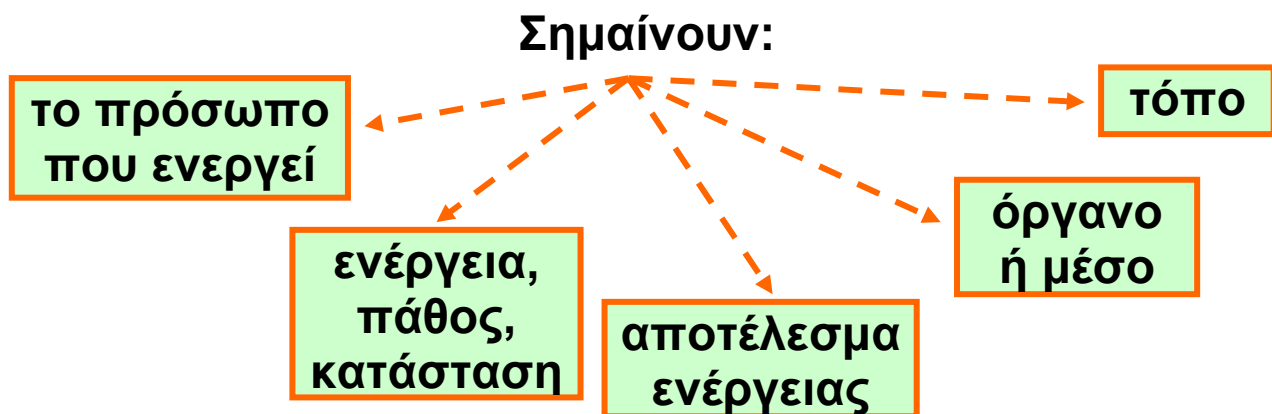
στ. Ο Τομέας Κλασικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών διοργανώνει διεθνές επιστημονικό _____ με θέμα την αρχαία ελληνική λυρική ποίηση.

Β2. Ετυμολογικά

Παραγωγή ουσιαστικών

Παραγωγή ουσιαστικών από ρήματα (α' μέρος)

Ουσιαστικά παράγωγα από ρήματα

- Ουσιαστικά που δηλώνουν το πρόσωπο που ενεργεί

Η λέξη κριτής τον κείμενου της Ενότητας, όπως και στη ν.ε., προέρχεται από το ρήμα κρίνω (κριτής < κρίνω) και δηλώνει αυτόν ο οποίος κρίνει, το πρόσωπο δηλαδή που ενεργεί.

Καταλήξεις ουσιαστικών που παράγονται από ρήματα και δηλώνουν το πρόσωπο που ενεργεί

-εύς	γραφεύς < γράφω
-ός	άρωγός < ἀρήγω (= βοηθώ)
-της	κριτής < κρίνω
-άς	φυγάς < φεύγω
-μών	ήγεμών < ἡγέομαι, ἡγοῦμαι
-τηρ	σωτήρ < σώζω
-τωρ	πράκτωρ < πράττω

- Ουσιαστικά που δηλώνουν ενέργεια, πάθος, κατάσταση ή το αποτέλεσμα ενέργειας

Το ουσιαστικό **φυγή** που απαντά στο κείμενο της Ενότητας προέρχεται από το θ. **φυγ-** του ρήματος **φεύγω** (ορ. αορ. **ἔ-φυγ-ον**) και δηλώνει ενέργεια. Το ουσιαστικό **φύσις** (< ρ. **φύω**) δηλώνει κατάσταση.

Καταλήξεις ουσιαστικών που παράγονται από ρήματα και δηλώνουν

α. ενέργεια, πάθος, κατάσταση

-σις	φύσις < φύω
-σία	δοκιμασία < δοκιμάζω
-ή	φυγή < φεύγω
-ά	χαρά < χαίρω
-ία	μανία < μαίνομαι
-ε-ία	βασιλεία < βασιλεύω (κυρίως από ρήματα σε -εύω)
-ος	τρόμος < τρέμω
-μός	όδυρμός < όδύρομαι
-(ε)τός	τρυγητός < τρυγάω, τρυγῶ

β. το αποτέλεσμα μιας ενέργειας

-μα	ποίημα < ποιέω, ποιῶ
-μη	γραμμή < γράφω
-ος	ψεῦδος < ψεύδομαι

Ασκήσεις

1. Να αντιστοιχίσετε τα παρακάτω παράγωγα ουσιαστικά με την κατηγορία στην οποία ανήκουν:

A´	B´
1. κάθαρσις	
2. βλέμμα	α. αποτέλεσμα ενέργειας
3. κλητήρ	
4. κλίσις	
5. πομπός	β. ενέργεια, κατάσταση
6. τοκεύς	
7. μαντεία	
8. μάντευμα	γ. πρόσωπο που ενεργεί
9. βρῶσις	

2. Να αντιστοιχίσετε τα ρήματα που δίνονται στη στήλη A´ με τα παράγωγα ουσιαστικά τους στη στήλη B´:

A´	B´
1. θεάομαι, θεῶμαι	α. παιδευμα β. θεατής
2. βόσκω	γ. τιμητής δ. παιδευσις
3. φθείρω	ε. φθορά στ. τίμημα
4. τιμάω, τιμῶ	ζ. βοσκή η. θέαμα
5. παιδεύω	θ. βοσκός ι. παιδευτής

3. Να κατατάξετε τα ουσιαστικά της στήλης B´ της προηγούμενης άσκησης στην κατηγορία που ανήκουν με βάση το τι δηλώνουν.

4. Χρησιμοποιώντας την κατάλληλη κατάληξη να σχηματίσετε παράγωγα ουσιαστικά της α.ε. που να δηλώνουν ό,τι ζητείται στην παρένθεση:

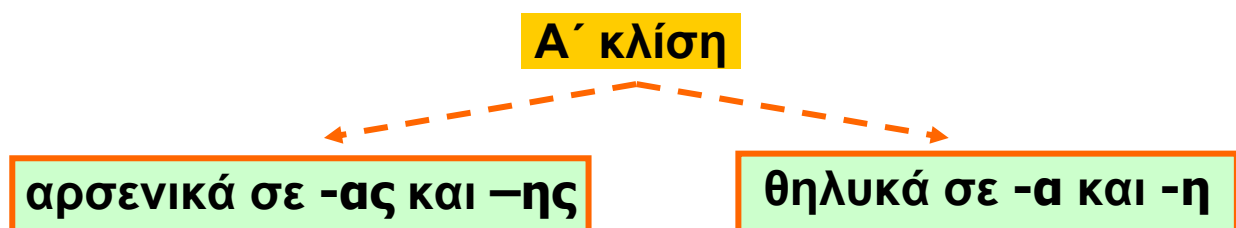
παύω	> ή παῦ-	_____	(κατάσταση, ενέργεια)
στρέφω	> ή στροφ-	_____	(ενέργεια)
αύλέω, αύλῶ	> ὁ αύλη-	_____	(πρόσωπο που ενεργεί)
πέμπω	> ὁ πομπ-	_____	(πρόσωπο που ενεργεί)
τίκτω	> ὁ τοκ-	_____	(ενέργεια)
ποιέω, ποιῶ	> τὸ ποίη-	_____	(αποτέλεσμα ενέργειας)
μηνύω	> τὸ μήνυ-	_____	(αποτέλεσμα ενέργειας)

5. Να αναζητήσετε στα κείμενα των προηγούμενων Ενοτήτων και να καταγράψετε τα παράγωγα ουσιαστικά που δηλώνουν το πρόσωπο που ενεργεί, ενέργεια, κατάσταση, αποτέλεσμα ενέργειας.

Γ. Γραμματική

Α' κλίση ουσιαστικών

Η α' κλίση ουσιαστικών περιλαμβάνει **αρσενικά** και **θηλυκά** ουσιαστικά.

► Να εντοπίσετε τα ουσιαστικά του κειμένου της Ενότητας που ανήκουν στην α' κλίση.

Οι καταλήξεις των πτώσεων είναι οι εξής:

	αρσενικά		θηλυκά		αρσενικά και θηλυκά
	ενικός αριθμός				πληθυντικός αριθμός
ονομαστική	-ας	-ης	-α	-η	-αι
γενική	-ου	-ου	-ας/-ης	-ης	-ων
δοτική	-α	-η	-α/-η	-η	-αις
αιτιατική	-αν	-ην	-αν	-ην	-ας
κλητική	-α	-η/-α	-α	-η	-αι

► Να συμπληρώσετε την κλίση των αρσενικών ουσιαστικών ὁ κοιλίας και ὁ κριτής με τη βοήθεια του πίνακα των καταλήξεων:

	ενικός αριθμός		πληθυντικός αριθμός		
	α.ε.	ν.ε.	α.ε.	ν.ε.	
ονομ.	ὁ κοιλίας	κοιλίας	οἱ κοιλί...	κοιλίες	
γεν.	τοῦ κοιλί...	κοιλία	τῶν κοιλι...	κοιλιών	
δοτ.	τῷ κοιλί...		τοῖς κοιλί...		
αιτ.	τόν κοιλί...	κοιλία	τούς κοιλί...	κοιλίες	
κλητ.	(ὦ) κοιλί...	κοιλία	(ὦ) κοιλί...	κοιλίες	

	ενικός αριθμός		πληθυντικός αριθμός		
	α.ε.	ν.ε.	α.ε.	ν.ε.	
ονομ.	ὁ κριτής	κριτής	οἱ κριτ...	κριτές	
γεν.	τοῦ κριτοῦ	κριτή	τῶν κριτῶν	κριτών	
δοτ.	τῷ κριτ...		τοῖς κριταῖς		
αιτ.	τον κριτ...	κριτή	τούς κριτ...	κριτές	
κλητ.	(ὦ) κριτά	κριτή	(ὦ) κριτ...	κριτές	

► Να συμπληρώσετε την κλίση των αρσενικών ουσιαστικών ἡ ὥρα και ἡ πηγή με τη βοήθεια του πίνακα των καταλήξεων:

	ενικός αριθμός			πληθυντικός αριθμός		
	α.ε.	ν.ε.		α.ε.	ν.ε.	
ονομ.	ἡ	ὥρα	ώρα	αἱ	ὥρ...	ώρες
γεν.	τῆς	ὥρ....	ώρας	τῶν	ὥρ...	ωρών
δοτ.	τῇ	ὥρ...		ταῖς	ὥρ...	
αιτ.	τήν	ὥρ...	ώρα	τάς	ὥρ...	ώρες
κλητ.	(ὦ)	ὥρα	ώρα	(ὦ)	ὥρ...	ώρες

	ενικός αριθμός			πληθυντικός αριθμός		
	α.ε.	ν.ε.		α.ε.	ν.ε.	
ονομ.	ἡ	πηγή	πηγή	αἱ	πηγ...	πηγές
γεν.	τῆς	πηγ...	πηγής	τῶν	πηγ...	πηγών
δοτ.	τῇ	πηγ...		ταῖς	πηγ...	
αιτ.	τήν	πηγ...	πηγή	τάς	πηγ...	πηγές
κλητ.	(ὦ)	πηγ...	πηγή	(ὦ)	πηγ...	πηγές

↪ Παρατηρήσεις

1. Η κατάληξη **-ας** είναι **μακρά**, π.χ. τοὺς κριτάς, τῆς ὥρας, τὰς ὥρας.

2. Η δίφθογγος **αι**, όταν βρίσκεται στο τέλος κλιτής λέξης (πλην ευκτικής ρήματος), είναι βραχεία, π.χ. οἱ κριταί (αλλά τοῖς κριταῖς), αἱ ὥραι (αλλά ταῖς ὥραις).

3. Η γενική πληθυντικού των ουσιαστικών α' κλίσης τονίζεται πάντοτε στη **λήγουσα** και **περισπάται**, π.χ. τῶν κριτῶν, τῶν κοχλιῶν, τῶν ὠρῶν, τῶν πηγῶν.

4. Η γενική και η δοτική των ουσιαστικών α' κλίσης, όταν τονίζονται στη **λήγουσα**, **περισπώνται** και στους δύο αριθμούς, π.χ. τοῦ κριτοῦ, τῷ κριτῇ, τῶν κριτῶν, τοῖς κριταῖς, τῆς πηγῆς, τῇ πηγῇ, τῶν πηγῶν, ταῖς πηγαῖς.

5. Τα **οξύτονα** και **παροξύτονα** ουσιαστικά α' κλίσης διατηρούν τον τόνο τους στην **ίδια** συλλαβή σε όλες τις πτώσεις (στη γενική βέβαια του πληθυντικού όλα τονίζονται στη λήγουσα), π.χ. ὁ κριτής, τοῦ κριτοῦ, τῷ κριτῇ, τὸν κριτήν.

6. Προσοχή στην **κλητική ενικού των αρσενικών** σε **-ης!** Τα περισσότερα σχηματίζουν κλητική σε **-α βραχύ**, Μόνο τα ουσιαστικά σε **-δης** (π.χ. εὐπατρίδης) και το κύριο όνομα **Αἰσχίνης** διατηρούν την κατάληξη **-η**.

7. Τα **θηλυκά σε -η** στον ενικό διατηρούν το **-η** σε όλες τις πτώσεις. Τα **θηλυκά σε -α** στον ενικό διατηρούν το **-α** σε όλες τις πτώσεις, εκτός από όσα πριν από το **-α** έχουν **σύμφωνο** (πλην ρ). Τα τελευταία έχουν κανονικά κατάληξη **-α βραχύ** και το **τρέπουν στη γενική και δοτική του ενικού σε -η**, π.χ. ἡ χώρα, τῆς χώρας, τῇ χώρα, αλλά ἡ γλῶσσα, τῆς γλώσσης, τῇ γλώσση.

Ασκήσεις

1. Να μεταφέρετε τα ουσιαστικά στην ίδια πτώση του άλλου αριθμού:

στρατιωτῶν → _____
θεατᾶς → _____
νομοθετῶν → _____
κεφαλῆν → _____
μανδύαις → _____
ιδιώτου → _____

2. Να συμπληρώσετε τις καταλήξεις των παρακάτω ουσιαστικῶν και να τα τονίσετε:

τὴν ἀνδρῆι____, τῆ μαζ____, τῆς βοηθει____,
αἱ χωρ____, τοὺς ἔργατ____, ὧ μαθητ____ (πληθ.),
τῆς βασιλισσ____, τῶν ἀθλητ____, τῶ ἔργατ____,
τοῖς τεχνιτ____, τῆ ἴδε____, τῆ ὑλ____.

3. Να συμπληρώστε τα κενά των παρακάτω προτάσεων με τον κατάλληλο τύπο του ουσιαστικού που δίνεται στην παρένθεση:

α. Οἱ _____ (στρατιώτης) ἐν πολλῇ _____
(ἀπορία) εἰσίν.

β. Οἱ νόμοι ἐπιμελοῦνται (= φροντίζουν) τῶν _____
(πολίτης).

γ. Τὴν πόλιν ὄπλων καὶ βελῶν καὶ σίτου καὶ _____
(παρασκευή) ἀπάσης ἐνέπλησαν (= γέμισαν).

δ. Οἱ _____ (πρεσβύτης) θαυμάζουσι τὰς
_____ (ἀρετή) τῶν _____ (νεανίας).

ε. Μεγίστης _____ (τιμῆ) ἀπολαύουσιν (= απολαμβάνουν) οἱ _____ (νικητής).

4. Να συνδυάσετε τις λέξεις της στήλης Α΄ με τις κατάλληλες λέξεις της στήλης Β΄ και να σχηματίσετε με αυτές προτάσεις στη ν.ε. Κατόπιν να μεταγράψετε τις φράσεις στην Αρχαία Ελληνική:

A΄	B΄
1. δημοσία	α. ψυχής
2. η εσχάτη	β. της ύλης
3. δόξα	γ. δαπάνη
4. εν βρασμῷ	δ. ευκαιρία
5. εφ' ὅλης	ε. τῶν ποινῶν
6. ἐπί τη	στ. τῷ θεῷ

**κρεῖττον τοῖς ποσὶν ὀλισθεῖν
ἢ τῇ γλώσση**
Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι Φιλοσόφων* 7.26

Εἶναι προτιμότερο τὸ στραβοπάτημα με τὰ πόδια
παρὰ με τὴ γλῶσσα

Ενότητα 7

Ο Αλέξανδρος στη μάχη της Ισσού
(Πομπηία, Εθνικό Μουσείο Νεαπόλεως)

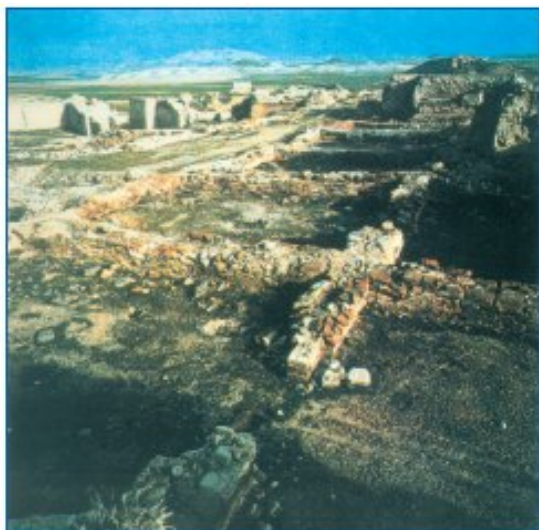
Η λύση του γόρδιου δεσμού

Α. Κείμενο Ο Φλάβιος Αρριανός (περ. 95-175 μ.Χ.) καταγόταν από τη Νικομήδεια της Βιθυνίας και προερχόταν από επιφανή οικογένεια. Τιμήθηκε με ιερατικά αξιώματα στην πόλη του και αργότερα κατέλαβε υψηλές διοικητικές και στρατιωτικές θέσεις του ρωμαϊκού κράτους. Νέος παρακολούθησε τη διδασκαλία του στωικού φιλοσόφου Επικτήτου, της οποίας κατέγραψε τα βασικά στοιχεία. Στα μέσα του 2ου αι. ήρθε στην Αθήνα, όπου έλαβε την ιδιότητα του πολίτη και εκλέχθηκε επώνυμος άρχοντας (147-148 μ.Χ.). Εκτός από το έργο του για τη φιλοσοφία του Επικτήτου, συνέγραψε στρατιωτικές πραγματείες και βιογραφίες. Το σπουδαιότερο έργο του, όμως, είναι η **Άλεξάνδρου Ανάβασις**, η σημαντικότερη

πηγή για την εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου στην Ασία, συμπλήρωμα της οποίας είναι η Ίνδικη.

Ἀλέξανδρος δὲ ὡς ἐς Γόρδιον παρήλθε, πόθος λαμβάνει αὐτὸν τὴν ἄμαξαν ἰδεῖν τὴν Γορδίου καὶ τοῦ ζυγοῦ τῆς ἀμάξης τὸν δεσμόν. Πρὸς δὲ δὴ ἄλλοις καὶ τόδε περὶ τῆς ἀμάξης ἐμυθεύετο, ὅστις λύσειε τοῦ ζυγοῦ τῆς ἀμάξης τὸν δεσμόν, τοῦτον χρῆναι ἄρξαι τῆς Ἀσίας. Ἦν δὲ ὁ δεσμός ἐκ φλοιοῦ κρανίας καὶ τούτου οὔτε τέλος οὔτε ἀρχὴ ἐφαίνετο. Ἀλέξανδρος δὲ ὡς ἀπόρως μὲν εἶχεν ἐξευρεῖν λύσιν τοῦ δεσμοῦ, ἄλυτον δὲ περιδεῖν οὐκ ἤθελε, μὴ τινα καὶ τοῦτο ἐς τοὺς πολλοὺς κίνησιν ἐργάσῃται, παίσας τῷ ξίφει διέκοψε τὸν δεσμόν καὶ λελύσθαι ἔφη. Ἀπηλλάγη δ' οὖν ἀπὸ τῆς ἀμάξης αὐτός τε καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν ὡς τοῦ λογίου τοῦ ἐπὶ τῇ λύσει τοῦ δεσμοῦ ξυμβεβηκότος. Καὶ γὰρ καὶ τῆς νυκτὸς ἐκείνης βρονταί τε καὶ σέλας ἐξ οὐρανοῦ ἐπεσήμηναν· καὶ ἐπὶ τούτοις ἔθυε τῇ ὑστεραίᾳ Ἀλέξανδρος τοῖς φήνασι θεοῖς τὰ τε σημεῖα καὶ τοῦ δεσμοῦ τὴν λύσιν.

Ἄρριανός, Ἐλεξάνδρου Ἀνάβασις 2.3.1-8 (διασκευή)

**Τα σωζόμενα ερείπια
της φρυγικῆς πόλης Γόρδιον,
ὅπου ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος
έκοψε τὸν γόρδιο δεσμό
(Ἀρχεῖο Παπύρου)**

Γλωσσικά σχόλια

<p>ὡς ἔς Γόρδιον παρήλθε (οριστ. αορ. ρ. παρέρχομαι) πρὸς δὲ ἄλλοις τόδε ἐμυθέετο (οριστ. παρατ. ρ. μυθεύομαι) ὅστις λύσειε (ευκτ. αορ. ρ. λύω) τοῦτον χρῆναι (απαρ. ενεστ. απροσ. ρ. χρή) ἄρξαι (απαρ. αορ. ρ. ἄρχω) ἢ κρανία και ἢ κράνεια ὡς ἀπόρως μὲν εἶχεν ἐξευρεῖν (απαρ. αορ. ρ. ἐξευρίσκω) περιιδεῖν (απαρ. αορ. ρ. περιοράω, περιορῶ) μή τινα και τοῦτο ἔς τοὺς πολλοὺς κίνησιν ἐργάσηται (υποτ. αορ. ρ. ἐργάζομαι) παίσας (μτχ. αορ. ρ. παίω) τῷ ξίφει (δοτ. εν. ουσ. τὸ ξίφος) λελύσθαι (απαρ. παρακ. ρ. λύομαι) ἔφη (οριστ. παρατ. ρ. φημί) ἀπηλλάγη (οριστ. παθ. αορ. ρ. ἀπαλλάσσομαι)</p>	<p>ὅταν ἔφτασε στο Γόρδιον (πβ. ν.ε.: παρελθόν) και μεταξύ άλλων αυτό λεγόταν (πβ. ν.ε.: μύθευμα, μυθιστόρημα) ὅποιος λύσει (πβ. ν.ε.: λύση, λυτός) ὅτι αὐτός ἦταν ορισμένο ἀπὸ τη μοίρα να εξουσιάσει η κρανιά, εἶδος δέντρου επειδὴ ἀδυνατούσε να βρει (πβ. ν.ε.: τα εὔρετρα) να τον αφήσει (ενν. φοβούμενος) μήπως αὐτό προκαλέσει αναταραχή (εξέγερση) στο πλήθος αφού το χτύπησε με το ξίφος εἶπε ὅτι λύθηκε απαλλάχθηκε, απομακρύνθηκε (πβ. ν.ε.: απαλλαγή)</p>
--	---

<p>αὐτός τε καὶ οἱ ἀμφ’ αὐτόν ὡς τοῦ λογίου τοῦ ἐπὶ τῇ λύσει τοῦ δεσμοῦ ξυμβεβηκότος (μτχ. παρακ. ρ. ξυμβαίνω) καὶ γάρ τὸ σέλας ἐπεσήμηναν (οριστ. αορ. ρ. ἐπισημαίνω)</p> <p>ἐπὶ τούτοις ἔθυε τῇ ὑστεραία</p> <p>τοῖς φήνασι (μτχ. αορ. ρ. φαίνω) θεοῖς τὰ τε σημεῖα καὶ τοῦ δεσμοῦ τὴν λύσιν</p>	<p>ο ἴδιος και οι σύντροφοί του με την ιδέα ότι ο χρησμός για τη λύση του δεσμού εἶχε εκπληρωθεί (πβ. ν.ε.: συμβάν) και πράγματι το φως, η λάμψη έδωσαν σημείο επιδοκιμασίας (πβ. ν.ε.: σήμανση, σημείο, σημαντικός) γι’ αυτόν τον λόγο / εξαι- τίας αυτών προσέφερε θυσίες την επόμενη μέρα στους θεούς που του φανέρωσαν τα σημάδια και τον τρόπο λύσης του δεσμού</p>
--	--

Ερμηνευτικά σχόλια **Γόρδιον:** Η πρωτεύουσα της Μεγάλης Φρυγίας, που βρισκόταν κοντά στον Σαγγάριο ποταμό (στα βάθη της Μικράς Ασίας). Στην ακρόπολη της υπήρχαν τα ανάκτορα και η άμαξα του Γόρδιου, πατέρα του θρυλικού βασιλιά Μίδα, η οποία είχε προσφερθεί ως αφιέρωμα στον Δία. Η παράδοση έλεγε πως όποιος έλυνε τον γόρδιο δεσμό θα γινόταν κύριος της Ασίας.

παίσας τῷ ξίφει: Σύμφωνα με τον Αριστόβουλο, ο οποίος συμμετείχε στην εκστρατεία και έζησε από κοντά τα γεγονότα, ο Αλέξανδρος δεν έκοψε τον δεσμό με το ξίφος, αλλά αφαίρεσε το μεγάλο ξύλινο καρφί που

τον συγκρατούσε. Την εκδοχή αυτή αναφέρει και ο Αρριανός. Ως μεταγενέστερος όμως (γράφει το έργο του πέντε αιώνες μετά τον θάνατο του Αλεξάνδρου βασιζόμενος σε προγενέστερα σχετικά έργα), αφηγείται και την εκδοχή της κοπής του δεσμού με ξίφος, που τονίζει την αποφασιστικότητα του νεαρού στρατηλάτη.

μή τινα καὶ τοῦτο ἕς τοὺς πολλοὺς κίνησιν ἐργάσῃται: Ενδεχόμενη αποτυχία του Αλεξάνδρου ίσως ερμηνευόταν ως ένδειξη αδυναμίας, την οποία θα έσπευδαν να εκμεταλλευτούν ορισμένοι υποκινώντας εξέγερση εναντίον του.

Χάρτης της πορείας του Μ. Αλεξάνδρου στη Μ. Ασία

Ερωτήσεις

1. Γιατί θέλησε ο Αλέξανδρος να λύσει τον γόρδιο δεσμό;

2. Ποιες δυσκολίες παρουσίαζε το εγχείρημα του Αλεξάνδρου και πώς τις ξεπέρασε ο νεαρός βασιλιάς;
3. Πώς αποδεικνύεται από το κείμενο η πίστη του Αλεξάνδρου στα θεϊκά σημάδια και στους χρησμούς;
4. Γνωρίζετε από την Ιστορία άλλα περιστατικά επίδειξης αποφασιστικότητας εκ μέρους σημαντικών ιστορικών προσώπων; Πώς αξιοποιήθηκαν αυτά τα περιστατικά από μέρους τους προκειμένου να πείσουν τις μάζες για την αξία τους και για τη σοβαρότητα των επιδιώξεών τους;

Σύμφωνα με τον θρύλο, η γέννηση του Αλεξάνδρου που απεικονίζεται σε αυτό το ελληνορωμαϊκό ψηφιδωτό, συνδεόταν με την καταστροφή του μεγάλου ιερού της Αρτέμιδος στην Έφεσο από πυρκαγιά, που προανάγγελλε την κατάκτηση της Ασίας από τον Αλέξανδρο (Εθνικό Μουσείο Βηρυτού)

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

ζευγνύω (και ζεύγνυμι) [= δένω μαζί με κάτι άλλο, ζευγαρώνω, ζεύω]

θ. ζευγ-, ζυγ-

[στο κείμενο συναντήσατε τον τύπο ζυγοῦ]

		Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
Ομόρριζα	απλά	ὁ ζύγιος ἡ ζεύγλη [= το καμπύλο μέρος του ζυγού]	ἡ ζεῦξις (-η) [= (α.ε.) 1. η σύνδεση, 2. το ζέψιμο αλόγων] τὸ ζεῦγμα [= (α.ε.) το μέσο που χρησιμο- ποιείται για τη σύνδεση] τὸ ζεῦγος τὸ ζευγάριον (-ι) ὁ ζευγίτης ζεукτήριος [= (α.ε.) ο κατάλ- ληλος για ζεύξη] ζεукτός ζυγόω, ζυγῶ (-ώνω) [= (α.ε.) ενώνω κάτω από τον ίδιο ζυγό, (ν.ε.) πλησιάζω] τὸ ζυγόν και ὁ ζυγός τὸ ζύγωμα	ζεύω [= τοποθετώ ζώα στον ζυγό, για να σύρουν φορτίο] ζέψιμο ζευγάς [= ο ζευγίτης], ζευγαρώνω ζευγαρωτός ζυγαριά ζύγισμα ζύγιση ζύγι ζυγωματικός

		Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
Ομόρριζα	σύνθετα	<p>διαζεύγνυμι ζυγοστατέω, ζυγοστατῶ [= ζυγίζω], ζυγοποιέω, ζυγοποιῶ [= φτιάχνω ζυγούς] τὸ ζυγόδεσμον τὸ ζύγαστρον [= κουτί, κιβώτιο] ζευγοτρόφος ὁ σύζυξ [= ο συζευγμένος] παραζεύγνυμι [= 1. ζεύω μα- ζί, 2. ενώνω, παντρεύω] ὁ ἄζυξ [= ἄζευ- κτος, ἀγαμος]</p>	<p>ζευγηλάτης [= (α.ε.) ο οδηγός ζεύγους βοδιών, ο ζευγίτης, (ν.ε.) ο ζευγολάτης] ἡ διάζευξις (-η) ἡ σύζευξις (-η) ὁ συζυγής [= αυτός που εἶναι συνδεδεμένος με ἄλλον σε ενιαίο σύνολο] ἡ συζυγία σύζυγος ὁ ὁμόζυξ (ν.ε. ομόζυγος)</p>	<p>ζυγοστάθμιση διαζύγιο διαζευκτήριο διαζευγμένος σύζευγμα [= το αποτέ- λεσμα της σύζευξης], συζυγικός</p>

Ασκήσεις

1. Να γράψετε τι δηλώνουν σε σχέση με ὅσα διδαχτήκατε στις προηγούμενες Ενότητες (πρόσωπο που ενεργεί, κατάσταση κτλ.) τα παράγωγα ουσιαστικά του ρ.

ζεύγνυμι:

ἡ ζεῦξις → _____
το ζεῦγμα → _____
το ζεῦγος → _____

2. Να αντιστοιχίσετε τις λέξεις της στήλης Α΄ με τις κατάλληλες από τη στήλη Β΄:

A΄	B΄
1. ζευγαρωτή	α. λύσατε
2. συζυγείς	β. α΄ συζυγίας
3. τους ζυγούς	γ. διαζύγιο
4. συζυγική	δ. σύνδεσμος
5. ζυγαριά	ε. αριθμοί
6. διαζευκτικός	στ. κλίνη
7. παίρνω	ξ. ακριβείας
8. ρήματα	η. ομοιοκαταληξία

3. Να γράψετε λέξεις της α.ε. από τον Λεξιλογικό Πίνακα που αντιστοιχούν στους ορισμούς που δίνονται:

- α. αυτός που δεν έχει ζευγάρι, ο άγαμος _____
- β. ο διαχωρισμός _____
- γ. ο ενωμένος με κάποιον άλλο κάτω από τον ίδιο ζυγό / ο έγγαμος _____
- δ. η ένωση _____

4. Να συμπληρώσετε τα κενά των παρακάτω φράσεων με την κατάλληλη λέξη από αυτές που δίνονται στο πλαίσιο:

- α. «Στοιχηθείτε κατά _____» είπε ο γυμναστής και οι μαθητές έφτιαξαν δυάδες.
- β. Αβάσταχτος ήταν για τους Έλληνες ο _____ (μτφ.) του Τούρκου κατακτητή.
- γ. Η _____ Ρίου-Αντιρρίου είναι από τα έργα υποδομής που έλυσαν χρόνια προβλήματα.
- δ. Από τα δώρα που πήρα για τη γιορτή μου αυτό που μου άρεσε ιδιαίτερα ήταν ένα _____ κόκκινα γάντια.

ζεύγη, ζευγάρι, ζυγός, ζεύξη

B2. Ετυμολογικά

Παραγωγή ουσιαστικών

Παραγωγή ουσιαστικών από ρήματα (β' μέρος)

- Ουσιαστικά που δηλώνουν όργανο ή μέσο

Καταλήξεις ουσιαστικών που παράγονται από ρήματα και δηλώνουν όργανο ή μέσο

-τρον ή -θρον -τρα ή -θρα	ἄροτρον ξύστρα	< ἄρόω, ἄρῶ < ξύω, ἀποβάθρα < ἀποβαίνω
-τήρ	λουτήρ	< λούω
-τηρία	ἀρτηρία	< ἀείρω
-τήριον	ποτήριον	< πίνω
-ανον	δρέπανον	< δρέπω
-άνη	σκαπάνη	< σκάπτω
-όνη	ἀγχόνη	< ἄγχω
-ίς	γραφίς	< γράφω

- Ουσιαστικά που δηλώνουν τόπο

Καταλήξεις ουσιαστικών που παράγονται από ρήματα και δηλώνουν τόπο

-τήριον	ὄρμητήριον	< ὀρμάομαι, ὀρμῶμαι
-τρα	παλαίστρα	< παλαίω
-τρον	θέατρον	< θεάομαι, θεῶμαι
-θρον	βάθρον	< βαίνω

Ασκήσεις

1. Να σχηματίσετε παράγωγα ουσιαστικά που να φανερώνουν όργανο ή μέσο από τα παρακάτω ρήματα:

θέλω	→	τὸ	_____
κομίζω	→	τὰ	_____
φοβέω, φοβῶ	→	τὸ	_____
πλήττω	→	τὸ	_____
λάμπω	→	ὁ	_____
λύω	→	τὸ	_____
χέω	→	ἡ χύ	_____
		ἡ χο	_____

2. Να σχηματίσετε από τα παρακάτω ρήματα παράγωγα ουσιαστικά που να φανερώνουν τόπο:

ἐργάζομαι	→	τὸ	_____
ὀρχέομαι, ὀρχοῦμαι	→	ἡ	_____
δικάζω	→	τὸ	_____
γυμνάζω	→	τὸ	_____

3. Να αντιστοιχίσετε τα ρήματα της στήλης Α' με τα παράγωγα ουσιαστικά τους στη στήλη Β' και να γράψετε δίπλα στο καθένα τι δηλώνει:

A	B	δηλώνει
1. κεράννουμι (= αναμειγνύω)	α. λέκτρον (= κρεβάτι)	_____
2. κλείω (= κλείνω)	β. κρατήρ	_____
3. λέχομαι (= κοι- μίζω κάποιον)	γ. νιπτήρ	_____
4. γλύφω (= σκαλίζω)	δ. κλειῖθρον (= κλειδί)	_____
5. νίζω/νίπτω (= πλένω)	ε. γλύφανον (= σμίλη)	_____

Γ. Γραμματική

1. Η αύξηση

Τα ρήματα στην **οριστική** των **ιστορικών χρόνων**, δηλ. του παρατατικού, του αορίστου και του υπερσυντελικού, παίρνουν στην αρχή του θέματος **αύξηση**, η οποία δηλώνει το **παρελθόν**. Υπάρχουν δύο είδη αύξησης: η **συλλαβική** και η **χρονική**.

ρήματα που αρχίζουν από **σύμφωνο**

συλλαβική αύξηση

προσθήκη ενός **έ-** πριν από το θέμα

λύω → **έ-λυ-ον**

γράφω → **έ-γραφ-ον**

ρήματα που αρχίζουν από **φωνήεν ή δίφθογγο**

χρονική αύξηση

έκταση του αρχικού βραχύχρονου φωνήεντος

α, ε → η

ἄρχω → **ἦρχον**

ἐλπίζω → **ἦλπιζον**

αι, ει → η

αἶρω → **ἦρον**

εἰκάζω → **ἦκαζον**

ο → ω

ὀρίζω → **ὠρίζον**

οι, υῖ → ω

οἰκίζω → **ὠκίζον**

ι, υῖ → ῖ, ῦ

ἰδρύω → **ῖδρυον,**

ὕβριζω → **ῦβριζον**

αυ, ευ → ηυ

αὔξω → **ἦῦξον,**

εὔδω → **ἦῦδον**

↪ Παρατηρήσεις

1. Τα **ρήματα που αρχίζουν από ρ-**, όταν παίρνουν αύξηση, γράφονται με **δύο ρ**, π.χ. **ρίπτω** → **ῥριπτον**

2. Στα σύνθετα ή παρασύνθετα* ρήματα με **α'** **συνθετικό πρόθεση**, η αύξηση μπαίνει **μετά την πρόθεση**, π.χ. **ἀπάγω** → **ἀπήγον**, **ἐκφέρω** → **ἐξέφερον**, **ἐγκωμιάζω** → **ἐνεκωμιάζον**.

2. Οριστική παρατατικού ρήματος εἰμί

Ο παρατατικός, όπως και στη ν.ε., είναι ο ιστορικός χρόνος που δηλώνει ότι μια πράξη γινόταν **διαρκώς ή επανειλημμένα στο παρελθόν**.

Το ρ. εἰμί κλίνεται στην οριστική του παρατατικού ως εξής (να συμπληρώσετε τους τύπους των προσωπικών αντωνυμιών που λείπουν):

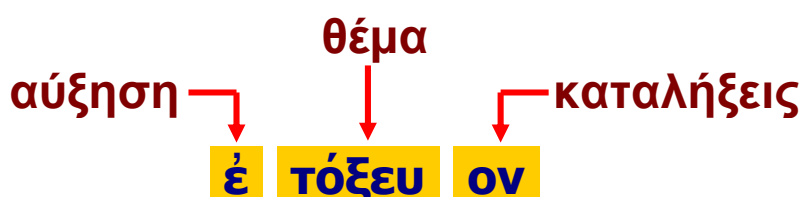
α.ε.		ν.ε.
_____	ἦ και ἦν	ήμουν
_____	ἦσθα	ήσουν
(οὗτος, αὕτη, τοῦτο)	ἦν	ήταν
_____	ἦμεν	ήμαστε
_____	ἦτε	ήσαστε
(οὗτοι, αὗται, ταῦτα)	ἦσαν	ήταν

***Παρασύνθετα** λέγονται τα ρήματα που προέρχονται: α. από συγγενή σύνθετα ονόματα, π.χ. **δυστυχῆς** > **δυστυχῶ**, ή β. από δύο ή περισσότερες λέξεις που αποτελούν μία έννοια, π.χ. **ἐν χειρὶ τίθημι** (= τοποθετώ στο χέρι) > **ἐγχειρίζω**.

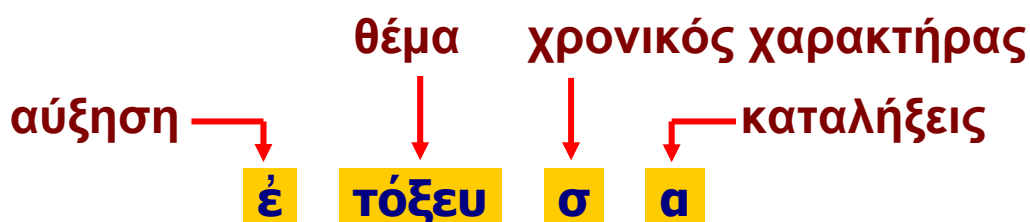
3. Οριστική παρατατικού και αορίστου ενεργητικής φωνής βαρύτονων ρημάτων

Σε αυτή την Ενότητα θα διδαχτείτε τον σχηματισμό της οριστικής έγκλισης του παρατατικού και του αορίστου ενεργητικής φωνής των βαρύτονων ρημάτων.

Σχηματισμός οριστικής παρατατικού ε.φ.

Σχηματισμός οριστικής αορίστου ε.φ.

Κλίση

οριστική παρατατικού		οριστική αορίστου	
α.ε.	ν.ε.	α.ε.	ν.ε.
έ-τόξευ-ον	τόξευα	έ-τόξευ-σ-α	τόξευσα
έ-τόξευ-ες	τόξευες	έ-τόξευ-σ-ας	τόξευσες
έ-τόξευ-ε	τόξευε	έ-τόξευ-σ-ε(ν)	τόξευσε
έ-τοξεύ-ομεν	τοξεύαμε	έ-τοξεύ-σ-αμεν	τοξεύσαμε
έ-τοξεύ-ετε	τοξεύετε	έ-τοξεύ-σ-ατε	τοξεύσατε
έ-τόξευ-ον	τόξευαν	έ-τόξευ-σ-αν	τόξευσαν

➤ Να υπογραμμίσετε στο κείμενο της Ενότητας τα ρήματα που έχουν καταλήξεις παρατατικού και αορίστου ίδιες με αυτές της ν.ε. (π.χ. έδενες, έδεσα).

4. Οριστική αορίστου ενεργητικής φωνής αφωνόληκτων βαρύτονων ρημάτων

Ισχύουν όσα διδαχτήκατε στην προηγούμενη Ενότητα για τη συγχώνευση του άφωνα χαρακτήρα του ρήματος με τον χρονικό χαρακτήρα **-σ-** στον μέλλοντα:

χειλικόληκτα: -ψα, π.χ.

τρέπ-ω → ἔ-τρεπ-σ-α → ἔτρεψα, βλάπτω → ἔβλαψα.

**ουρανικόληκτα: -ξα π.χ. λήγω → ἔληγ-σ-α → ἔληξα,
τάττω → ἔταξα.**

οδοντικόληκτα: -σα π.χ. πείθω → ἔπειθ-σ-α → ἔπεισα.

Ασκήσεις

1. Να συμπληρώσετε τον κατάλληλο τύπο οριστικής παρατατικού του ρήματος εἰμί στις παρακάτω φράσεις:

α. Ὁ Ἀριστείδης δίκαιος _____ .

β. Ἴατρος _____ ἄτεχνος (= χωρίς γνώση της τέχνης του, αδαής).

γ. Ἡ μήτηρ καὶ ἡ θυγάτηρ καλαὶ _____ .

δ. Ἐγὼ σύμβουλος ἀγαθὸς _____ ὑμῖν.

ε. Ὁ δὲ τρόπος τῆς ὀρχήσεως οὗτος _____ .

2. Να γράψετε τα ρήματα των παρακάτω προτάσεων στον αντίστοιχο τύπο του παρατατικού (όσα δίνονται στον ενεστώτα) ή του ενεστώτα (όσα δίνονται στον παρατατικό):

α. Ὁ δοῦλος βοηθὸς ἦν τοῦ κυρίου αὐτοῦ.

β. Ὑμεῖς ἐστε προγόνων ἀγαθῶν.

γ. Οἱ τριάκοντα ἦσαν τύραννοι.

δ. Σὺ εἶ φίλος ἡμῖν.

ε. Δημοσθένης ἦν δεινότατος λέγειν.

3. Να μεταφέρετε τις ακόλουθες φράσεις στην α.ε.:

εσύ άλλαζες → _____
εγώ έβλαψα → _____
εμείς διδάσκαμε → _____
εσείς ψηφίσατε → _____
οι πολίτες κινδύνευαν → _____

4. Να συμπληρώσετε τους αντίστοιχους τύπους των άλλων χρόνων των ρημάτων που δίνονται στον πίνακα:

ενεστώτας	παρατατικός	μέλλοντας	αόριστος
ἀγοράζεις			
	έδωκε		
		κόψετε	
			ἔπασαν
τρέπομεν			
	ἐγύμναζες		
			ἔπεισαν
πλήττει			
		ἀρπάσομεν	
	ἐστρέφετε		

5. Να συμπληρώσετε τα κενά των παρακάτω προτάσεων:

α. Ὁ στρατηγὸς _____ (κηρύττει, οριστ. αορ.) τὸν πόλεμ _____.

β. Αἱ μυροφόρ _____ μύρον _____ (φέρω, οριστ. παρατ.).

γ. Οἱ πολέμι _____ τὴν αὐτῶν δύναμιν _____ (ἀθροίζω, οριστ. παρατ.).

δ. Κῦρος _____ (κελεύω, οριστ. αορ.) τοὺς στρατιώτ____ μάχεσθαι.

ε. Σὺ _____ (φυλάττω, οριστ. αορ.) τὴν τῶν νόμ____ τάξιν.

6. Συμπληρώνοντας τις λέξεις που ζητούνται στα αντίστοιχα τετραγωνίδια θα σχηματιστεί στην έγχρωμη στήλη το όνομα της συζύγου του Περικλή:

α. α΄ πληθ. οριστ. αορ. ρ. ἀθροίζω

β. γ΄ εν. οριστ. αορ. ρ. κρούω

γ. β΄ εν. οριστ. παρατ. ρ. κόπτω

δ. β΄ εν. οριστ. αορ. ρ. σώζω

ε. γ΄ εν. οριστ. αορ. ρ. ἵππεύω

στ. γ΄ πληθ. οριστ. παρατ. ρ. νομίζω

ζ. β΄ πληθ. οριστ. αορ. ρ. ἐλπίζω

α.									
β.									
		γ.							
		δ.							
ε.									
		στ.							
ζ.									

Οὐδέν ἀλυσιτελέστερόν ἐστι φιλοδοξίας

**Διογένης Λαέρτιος,
Βίοι Φιλοσόφων 5.41**

**Τίποτε δεν είναι πιο ανώφελο
από τη φιλοδοξία**

Ενότητα 8

*Γενειοφόρος άνδρας και νεαρός οινοχός
προετοιμάζονται για το συμπόσιο
(6ος αι. π.Χ., Μουσείο Λούβρου)*

Ένα μοιραίο λάθος

Α. Κείμενο Στόχος της σκληρής κοινωνικής κριτικής που άσκησε ο Λουκιανός (βλ. Ενότητα 4) στην εποχή του ήταν οι κάθε λογής «παράσιτοι», δηλαδή όλοι εκείνοι που ζούσαν προσκολλημένοι σε κάποιον πλούσιο με την ελπίδα ποικίλων ανταλλαγμάτων (συνήθως κληρονομιάς). Ο διάλογος που ακολουθεί προέρχεται από το έργο του Λουκιανού **Νεκρικοί Διάλογοι**, που παρουσιάζει συζητήσεις μεταξύ νεκρών στον Άδη. Ο Καλλιδημίδης περιγράφει στον Ζηνόφαντο ποια κατάληξη είχε η προσπάθειά του να επισπεύσει τον θάνατο του ηλικιωμένου προστάτη του Πτοιοδώρου.

ΖΗΝ.: Σὺ δέ, ὦ Καλλιδημίδη, πῶς ἀπέθανες; Ἐγὼ μὲν γὰρ παράσιτος ὢν Δεινίου πλέον τοῦ ἱκανοῦ ἐμφαγῶν ἀπεπνίγην.

ΚΑΛ.: Τὸ δὲ ἐμὸν παράδοξόν τι ἐγένετο. Οἴσθα γὰρ καὶ σύ που Πτοιόδωρον τὸν γέροντα;

ΖΗΝ.: Τὸν ἄτεκνον, τὸν πλούσιον;

ΚΑΛ.: Ἐκεῖνον αὐτὸν αἰεὶ ἐθεράπευον ὑπισχνούμενον ἐπ' ἐμοὶ τεθνήξεσθαι. Ἐπεὶ δὲ ὑπὲρ τὸν Τιθωνὸν ὁ γέρον ἐζή, ἐπίτομόν τινα ὁδὸν ἐπὶ τὸν κλῆρον ἐξηῦρον· πριάμενος γὰρ φάρμακον ἀνέπεισα τὸν οἰνοχόον, ἐπειδὴν τάχιστα ὁ Πτοιόδωρος αἰτήσῃ πιεῖν, ἐμβαλόντα εἰς κύλικα ἔτοιμον ἔχειν αὐτὸ καὶ ἐπιδοῦναι αὐτῷ· εἰ δὲ τοῦτο ποιήσῃ, ἐλεύθερον ἐπωμοσάμην ἀφήσειν αὐτόν.

ΖΗΝ.: Τί οὖν ἐγένετο; Πάνυ γὰρ τι παράδοξον ἐρεῖν ἔοικας.

ΚΑΛ.: Ἐπεὶ τοίνυν λουσάμενοι ἤκομεν, δύο δὴ ὁ μειρακίσκος κύλικας ἐτοίμους ἔχων οὐκ οἶδ' ὅπως ἐμοὶ μὲν τὸ φάρμακον, Πτσιοδώρῳ δὲ τὸ ἀφάρμακτον ἔδωκεν· εἶτα ὁ μὲν ἔπινεν, ἐγὼ δὲ αὐτίκα μάλα ἐκτάδην ἐκείμην ὑποβολιμαῖος ἀντ' ἐκείνου νεκρός. Τί τοῦτο γελάς, ὦ Ζηνόφαντε; Καὶ μὴν οὐκ ἔδει γε ἐταίρῳ ἀνδρὶ ἐπιγελαῖν.

Λουκιανός, *Νεκρικοί Διάλογοι* 17 (διασκευή)

Γλωσσικά σχόλια

<p>ῶν (μτχ. ενεστ. ρ. εἰμί)</p> <p>πλέον (συγκρ. βαθμ. επιρρ. πολὺ) τοῦ ἱκανοῦ ἐμφαγῶν ἀπεπνίγην (οριστ. παθ. αορ. β´ ρ. ἀποπνίγομαι)</p> <p>τὸ δὲ ἐμὸν παράδοξόν τι ἐγένετο</p> <p>οἶσθα (οριστ. ενεστ. ρ. οἶδα) που αἰθεραπέυω</p> <p>ὑπισχνούμενον ἐπ' ἐμοὶ τεθνήξεσθαι (απαρ. συντ. μέλλ. ρ. θνήσκω)</p> <p>ὑπὲρ τὸν Τιθωνόν</p> <p>ὁ/ἡ ἐπίτομος, τὸ ἐπίτομον (< ἐπί+ τέμνω)</p> <p>ὁ κληῖρος ἐξηῦρον (οριστ. αορ. β´ ρ. ἐξευρίσκω)</p> <p>πριάμενος (μτχ. αορ. ρ. ὠνέομαι, ὠνούμαι)</p> <p>τὸ φάρμακον</p>	<p>όντας (πβ. ν.ε.: ουσία, οντολογία)</p> <p>επειδὴ ἔφαγα περισσότερο ἀπ' ὅσο ἔπρεπε, ἔσκασα</p> <p>ἡ δική μου περίπτωση ὁμως υπήρξε κάπως περίεργη</p> <p>γνωρίζεις ἴσως</p> <p>πάντοτε, συνεχῶς καλλιεργῶ (αγρό), λατρεύω (θεό), φροντίζω (άνθρωπο)</p> <p>επειδὴ υποσχόταν ὅτι μετὰ τον θάνατό του θα τον κληρονομούσα (επί λέξει: ο θάνατος του θα ἦταν προς ὄφελός μου)</p> <p>πιο πολύ και ἀπό τον Τιθωνό</p> <p>σύντομος</p> <p>ἡ κληρονομιά βρήκα, ανακάλυψα</p> <p>αφού αγόρασα</p> <p>το δηλητήριο</p>
--	--

<p>ἀναπεΐθω</p> <p>ἐπειδὴν τάχιστα αἰτήσῃ (υποτ. αορ. ρ. αἰτέω, αἰτῶ) πιεῖν (απαρ. αορ. β´ ρ. πίνω)</p> <p>ἐμβαλόντα (μτχ. αορ. β´ ρ. ἐμβάλλω) εἰς κύλικα (ουσ. ἡ κύλιξ, τῆς κύλικος)... καὶ ἐπιδοῦναι (απαρ. αορ. β´ ρ. ἐπιδίδωμι)</p> <p>ἐλεύθερον ἐπωμοσάμην (οριστ. αορ. ρ. ἐπόμνυμαι) ἀφήσειν (απαρ. μέλλ. ρ. ἀφίημι)</p> <p>πάνυ ἐρεῖν (απαρ. μέλλ. ρ. λέγω) ἕοικας (οριστ. παρακ. ρ. ἕοικα)</p> <p>ἐπεὶ τοίνυν λουσάμενοι (μτχ. αορ. ρ. λούομαι) ἤκομεν</p> <p>ὁ μειρακίσκος οὐκ οἶδ' ὅπως ὁ/ἡ ἀφάρμακτος, τὸ ἀφάρμακτον</p> <p>εἶτα αὐτίκα μάλα ἐκείμην (οριστ. παρατ. ρ. κεῖμαι) ἐκτάδην</p>	<p>πεΐθω κάποιον παρά τη θέλησή του, παρασύρω αμέσως μόλις ζητήσει να πιεῖ (πβ. ν.ε.: αἴτηση, αἴτημα)</p> <p>αφού το βάλει σε ποτήρι του κρασιού... και να το δώσει</p> <p>ορκίστηκα ότι θα τον αφήσω ελεύθερο</p> <p>πολύ δείχνεις / μοιάζεις ότι θα πεις</p> <p>αφού, λοιπόν, μετά το λουτρό μας ήρθαμε (στο σπίτι)</p> <p>το παλικαράκι δεν ξέρω πώς αυτός που δεν περιέχει δηλητήριο</p> <p>έπειτα αμέσως, την ίδια στιγμή κειτόμουν ξαπλωμένος (πβ. ν.ε.: κείμενο, κοιτώνας, κοίτασμα)</p>
---	---

<p>ὁ ὑποβολιμαῖος, ἡ ὑποβολιμαία, τὸ ὑποβολιμαῖον καὶ μὴν οὐκ ἔδει (οριστ. παρατ. απρόσ. ρ. δεῖ) γε ἐπιγελᾶν (απαρ. ενεστ. ρ. ἐπιγελάω, ἐπιγελῶ) ἐταίρω</p>	<p>αυτός που παίρνει τη θέση κάποιου άλλου (πβ. ν.ε.: υποβολή, υποβάλλω) κι όμως δεν έπρεπε βέβαια να γελάς εις βάρος ενός συντρόφου / φίλου (πβ. ν.ε.: εταιρεία, εταιρικός)</p>
---	--

Ερμηνευτικά σχόλια ὑπὲρ τὸν Τιθωνόν: Η Ηώς, η θεά της αυγής, ερωτεύτηκε τον Τιθωνό, γιο του βασιλιά της Τροίας Λαομέδοντα. Αφού τον έκλεψε, παρακάλεσε τον Δία να του χαρίσει την αθανασία. Λησμόνησε, όμως, να ζητήσει να παραμείνει για πάντα νέος, με αποτέλεσμα, όταν ο Τιθωνός άρχισε να γερνά, να πάψει να τον επιθυμεί και, τελικά, να τον μεταμορφώσει σε τζίτζικα.

Ερωτήσεις

1. Ποια ήταν η «σύντομη οδός» που ανακάλυψε ο Καλλιδημίδης για την κληρονομιά του Πτοιοδώρου;
2. Ποια ήταν η κατάληξη του σχεδίου του Καλλιδημίδη;
3. Ποια παροιμία σάς θυμίζει το πάθημα του Καλλιδημίδη;

Η πορεία προς τον Άδη. Ο Ερμής ψυχοπομπός οδηγεί μια γυναίκα στον Χάροντα που περιμένει στη βάρκα του (425 π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας).

Ο Πλούτων, ο άρχοντας του Κάτω Κόσμου κάθεται στο παλάτι του συντροφιά με τη γυναίκα του Περσεφόνη (4ος αι. π.Χ. Staatliche Antiken-sammlungen Μονάχου)

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

ἐλεύθερος

[στο κείμενο συναντήσατε τον τύπο ἐλεύθερον]

		Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
Ομόρριζα	απλά	αἱ Ἐλευθεραί (περιοχή της αρχαίας Αττικής)	ἐλευθερόω, ἐλευθερῶ (-ώνω) ἡ ἐλευθερία ἡ ἐλευθέρωσις (-η) ὁ ἐλευθερωτής ἐλευθεριάζω ἡ ἐλευθεριότης (-τητα) [= (α.ε.) η συμπεριφορά ελεύθερου ανθρώπου, (ν.ε.) η ἔλλειψη ηθικῶν φραγμῶν] ἐλευθέριος [= (α.ε.) αὐτός που χαρακτηρίζει ελεύθερο ἄνθρωπο, και ως επίθ. του Δία Ελευθερωτή, (ν.ε.) χωρίς περιορισμούς]	Λευτεριά λεύτερος Λευτέρης

Ομόρριζα	σύνθετα	ὁ ἐλευθερό- παις [= αυτός που έχει ελεύθερα παιδιά], ἐλευθεροποιός ἐλευθεροπρε- πής [= αυτός που ταιριάζει σε ελεύθερο άντρα]	ἐλευθερόστο- μος [= αυτός που μιλάει ελεύθερα], ἢ ἐλευθερο- στομία ἀπελεύθερος ἢ ἀπελευθέ- ρωσις (-η), φιλελεύθερος	ελευθερο- τυπία, ελευθερό- φρων [= 1. αυτός που σκέφτεται ελεύθερα, 2. ο απαλ- λαγμένος από προκα- ταλήψεις], φιλελευθερο- ποιώ, φιλελευθε- ρισμός, απελευθε- ρώνω

Ασκήσεις

1. Να γράψετε τι δηλώνουν τα παράγωγα ουσιαστικά ἐλευθέρωσις και ἐλευθερωτής, σε σχέση με όσα διδαχτήκατε στις προηγούμενες Ενότητες (πρόσωπο που ενεργεί, κατάσταση κτλ.).

2. α. Να συνδυάσετε σε φράσεις το επίθετο «ελεύθερος» με τα ουσιαστικά «ζώνη», «σκοπευτής», «χρόνος» και να γράψετε τη σημασία των φράσεων που θα σχηματίσετε.

β. Να γράψετε προτάσεις με τις φράσεις: «προσωπική ελευθερία», «ελευθερία του λόγου», «ελευθερία του Τύπου».

3. Να αποδώσετε τη σημασία των υπογραμμισμένων φράσεων:

α. Ο γενικός διευθυντής απέσυρε την υποψηφιότητα του για τη θέση του προέδρου αφήνοντας το πεδίο ελεύθερο σε άλλους υποψηφίους.

β. Μόλις άρχισαν οι πόνοι, έφυγαν για το μαιευτήριο και όλοι της ευχήθηκαν «καλή λευτεριά».

γ. Σταμάτα επιτέλους να αγχώνεσαι με τη δουλειά και άφησε τον εαυτό σου ελεύθερο να απολαύσει τις διακοπές.

δ. Εξέτισε την ποινή φυλάκισης του και αφέθηκε ελεύθερος.

4. Να βρείτε από τον Λεξιλογικό Πίνακα ν.ε. αντώνυμα των παρακάτω λέξεων: «υποδουλώνω», «κατακτητής», «εξαρτημένος» / «δεσμευμένος», «εξάρτηση» / «δέσμευση».

B2. Ετυμολογικά

Παραγωγή ουσιαστικών

Παραγωγή ουσιαστικών από επίθετα

Τα ουσιαστικά που παράγονται από επίθετα είναι **αφηρημένα** ουσιαστικά, γένους **θηλυκού** ή **ουδετέρου**, και φανερώνουν **ιδιότητα**. Συνηθισμένες παραγωγικές καταλήξεις, ανάλογα με την κλίση των επιθέτων, είναι:

Καταλήξεις ουσιαστικών που παράγονται από επίθετα

-ία	από επίθετα β' κλίσης σε -ος και από μερικά γ' κλίσης κακός > ή κακία, άτυχής > ή άτυχία
-(ε)ια (προπαροξύτονα)	από επίθετα γ' κλίσης σε -ης, -ης, -ες ύγιής > ή ύγεια
-(ο)ια (προπαροξύτονα)	από συνηρημένα επίθετα β' κλίσης σε -ους εΰνους > ή εΰνοια
-ος	από επίθετα γ' κλίσης σε -ύς, -εΐα, -ύ πλατύς > τὸ πλάτος
-σύνη	από επίθετα β' κλίσης και γ' κλίσης σε -ων, -ων, -ον δίκαιος > ή δικαιοσύνη, ἄφρων > ή ἀφροσύνη
-(υ)της	από επίθετα γ' κλίσης σε -ύς, -εΐα, -ύ βαρύς > ή βαρύτης, ταχύς > ή ταχυτής / ή ταχύτης
-(ό)της	από επίθετα β' κλίσης σε -ος ἀρχαῖος > ή ἀρχαιότης
-άς	από αριθμητικά επίθετα μόνος > ή μονάς

Ασκήσεις

1. Να γράψετε ουσιαστικά παράγωγα των παρακάτω επιθέτων:

σοφός > _____
εύγενής > _____
δοῦλος > _____

ἀγαθός > _____
 σὼφρων > _____
 γενναῖος > _____
 δριμύς > _____

2. Να βρείτε από ποια επίθετα προέρχονται τα παρακάτω ουσιαστικά:

ἀβρότης (= τρυφερότητα) > _____

εὖρος > _____

βραδυτής > _____

ἀπείθεια > _____

ἀπειρία > _____

αὐθάδεια > _____

ὠραιότης > _____

3. Να συμπληρώσετε στα τετραγωνίδια παράγωγα ουσιαστικά των επιθέτων που δίνονται. Στην έγχρωμη στήλη σχηματίζεται παράγωγο ουσιαστικό του επιθέτου λαμπρός.

- α. λεπτός
- β. αἴτιος
- γ. ἀμελής
- δ. ἄπνους
- ε. ἀκριβής
- ζ. ἄτακτος
- στ. πρᾶος
- η. κύριος
- θ. θρασύς

α.																			
β.																			
γ.																			
δ.																			
ε.																			
στ.																			
ζ.																			
η.																			
θ.																			

Γ. Γραμματική

1. Δευτερόκλιτα επίθετα

Όπως και στη ν.ε., τα επίθετα προσδίδουν μια **ιδιότητα** σε ένα ουσιαστικό. Στην α.ε. υπάρχουν δευτερόκλιτα και τριτόκλιτα επίθετα. Στα δευτερόκλιτα περιλαμβάνονται επίθετα **τρικατάληκτα** (δηλ. με τρεις καταλήξεις, μία για κάθε γένος) και **δικατάληκτα** (δηλ. με δύο καταλήξεις, μία **κοινή** για το αρσενικό και το θηλυκό και μία για το ουδέτερο). Συγκεκριμένα:

	αρσενικό	θηλυκό	ουδέτερο	
τρικατάληκτα	-ος	-η -α	-ον	ὁ καλός, ἡ καλή, τὸ καλόν ὁ δίκαιος, ἡ δικαία, τὸ δίκαιον
δικατάληκτα	-ος	-ος	-ον	ὁ ἔνδοξος, ἡ ἔνδοξος, τὸ ἔνδοξον

Παρατηρήσεις

1. Στα τρικατάληκτα δευτερόκλιτα επίθετα το **αρσενικό** και το **ουδέτερο** γένος κλίνονται σύμφωνα με τη **β΄ κλίση** των ουσιαστικών (βλ. Ενότητα 4), ενώ το **θηλυκό** κλίνεται σύμφωνα με την **α΄ κλίση** των ουσιαστικών (βλ. Ενότητα 6).

2. Το **θηλυκό** γένος των τρικατάληκτων δευτερόκλιτων επιθέτων κανονικά λήγει σε **-η**. Όταν, όμως, πριν από την κατάληξη **-ος** του αρσενικού υπάρχει **φωνήεν** ή **-ρ-**,

τότε λήγει σε **-α (μακρό)**, π.χ. **ἀγαθ-ός, ἀγαθ-ή, ἀγαθ-όν**, αλλά **πλούσι-ος, πλουσί-α** (προσοχή στον τονισμό, η λήγουσα είναι μακρά), **πλούσι-ον** και **μικρ-ός, μικρ-ά, μικρ-όν**.

3. Το **θηλυκό** των τρικατάληκτων δευτερόκλιτων επιθέτων στην **ονομαστική, γενική** και **κλητική** του πληθυντικού τονίζεται όπου και όπως το **αρσενικό** στις αντίστοιχες πτώσεις, π.χ. **πλούσιαι, πλουσίων** (αρσ.: **πλούσιοι, πλουσίων**).

4. **Δικατάληκτα** είναι κυρίως τα περισσότερα σύνθετα επίθετα σε **-ος**, π.χ. **ὁ/ἡ ἔνδοξος, τὸ ἔνδοξον – ὁ/ἡ ἀθάνατος, τὸ ἀθάνατον**

► Να συμπληρώσετε τις πτώσεις που λείπουν:

	αρσενικό	θηλυκό	ουδέτερο
	ενικός αριθμός		
ονομ.	ὁ φαιδρός		τὸ φαιδρόν
γεν.			
δοτ.			
αιτ.			

	πληθυντικός αριθμός		
ονομ.			
γεν.			
δοτ.			
αιτ.			

► Να εντοπίσετε τα δευτερόκλιτα επίθετα του κειμένου της Ενότητας και να τα γράψετε στην ίδια πτώση του άλλου αριθμού και στα τρία γένη.

2. Η δεικτική αντωνυμία οὗτος, αὕτη, τοῦτο

Η αντωνυμία **οὗτος, αὕτη, τοῦτο** (= αυτός, -ή, -ό) είναι **τρικατάληκτη** και κλίνεται ως εξής:

	αρσενικό		θηλυκό	
	ενικός αριθμός		πληθυντικός αριθμός	
ονομαστική	οὗτος	οὗτοι	αὕτη	αὗται
γενική	τούτου	τούτων	ταύτης	τούτων
δοτική	τούτῳ	τούτοις	ταύτῃ	ταύταις
αιτιατική	τούτον	τούτους	ταύτην	ταύτας
κλητική	οὗτος	—	αὕτη	—

ουδέτερο		
	ενικός αριθμός	πληθυντικός αριθμός
ονομαστική	τοῦτο	ταῦτα
γενική	τούτου	τούτων
δοτική	τούτῳ	τούτοις
αιτιατική	τούτο	ταῦτα
κλητική	—	—

Παρατηρήσεις

1. Είναι η μόνη αντωνυμία που έχει **κλητική** πτώση στον **ενικό** αριθμό του **αρσενικού** και του **θηλυκού** γένους.

2. Το **ουδέτερο** δεν έχει τελικό **-v** στην **ονομαστική** και **αιτιατική ενικού**.

3. Οι τύποι του ουδέτερου γένους και οι πλάγιες πτώσεις του αρσενικού και του θηλυκού γένους έχουν αρχικό γράμμα τ-.

4. Για τις υπόλοιπες δεικτικές αντωνυμίες βλ. Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής.

Ασκήσεις

1. Να κλίνετε τα ονοματικά σύνολα: ἡ ὠραία νῆσος, ὁ καλὸς μαθητής, τὸ γνήσιον τέκνον.

2. Να γράψετε τα επίθετα που δίνονται στην παρένθεση στον κατάλληλο τύπο, ώστε να συμφωνούν με τα αντίστοιχα ουσιαστικά:

- α. τὰς _____ συμφορὰς (δεινός)
β. τὴν _____ πολιτείαν (δίκαιος)
γ. τῶν _____ δένδρων (ἄκαρπος)
δ. οἱ _____ στρατιῶται (γενναῖος)
ε. τοῖς _____ ἀνθρώποις (έντιμος)

3. Να μεταφέρετε τα παρακάτω επίθετα στα υπόλοιπα γένη διατηρώντας τον αριθμό και την πτώση:

αρσενικό	θηλυκό	ουδέτερο
α. τοὺς ἀρχαίους	_____	_____
β. _____	τῇ δεξιᾷ	_____
γ. τῶν θείων	_____	_____
δ. _____	αἱ ὠφέλιμοι	_____
_____	_____	τῶν ὀλίγων

4. Να συμπληρώσετε τα κενά με τον κατάλληλο τύπο της δεικτικής αντωνυμίας **οὗτος, αὕτη, τοῦτο** και, σε όσες περιπτώσεις είναι νοηματικά αποδεκτό, να μεταφέρετε τις προτάσεις στον άλλον αριθμό:

α. Οἱ τόποι _____ **χθαμαλοί** (χαμηλοί, χωρίς ορεινούς όγκους) εἰσιν.

β. Τὰ παιδιά _____ **οὐχ ἐγίγνωσκον** τοὺς κινδύνους.

γ. _____ **τὸ ἀριστεῖον λαμβάνει.**

δ. Ἐκεῖνοι εἰς _____ **τὸν ἀγῶνα κατέστησαν ἡμᾶς.**

ε. _____ **ἡ ψῆφος τοῦ δικαστοῦ ἐστίν.**

5. Να εντοπίσετε στο παρακάτω κείμενο τα δευτερόκλιτα επίθετα και να τα μεταφέρετε στην ίδια πτώση του άλλου αριθμού και στα τρία γένη:

Ἄνῆρ πλούσιος Αθηναῖος μεθ' ἑτέρων τινῶν ἔπλει. Καὶ δὴ χειμῶνος σφοδροῦ γενομένου καὶ τῆς νηὸς περιτραπίσης οἱ μὲν λοιποὶ πάντες διενήχοντο, ὁ δὲ Ἄθηναῖος παρ' ἕκαστα τὴν Ἄθηνᾶν ἐπικαλούμενος μυρία ἐπηγγέλλετο, εἰ περισωθείη. Εἷς δὲ τις τῶν συννεναυαγηκότων παρανηχόμενος ἔφη πρὸς αὐτόν· σὺν Ἄθηνᾶ καὶ χεῖρα κίνει.

Μύθος του Αισώπου

Γλωσσικά σχόλια

<p>μεθ' ἑτέρων τινῶν ἔπλει ὁ χειμῶν τῆς νηὸς περιτραπίσης διενήχοντο (ρ. διανήχομαι) τὴν Ἀθηνᾶν ἐπικαλούμενος μυρία ἐπηγγέλλετο παρνηχόμενος σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει</p>	<p>ταξίδευε με καράβι μαζί με ἄλλους ἡ κακοκαιρία, ἡ θαλασσοταραχὴ αφού ανατράπηκε το πλοίο του κολυμπούσαν επικαλούνταν συνεχῶς τὴν Ἀθηνά τάζοντάς της ἕνα σωρὸ πράγματα που κολυμπούσε πλάι του μαζί με τὴν ἐπίκληση στὴν Ἀθηνά, κούνα καὶ τὰ χέρια σου</p>
--	--

**Πενίαν φέρειν οὐ παντός,
ἀλλ' ἀνδρὸς σοφοῦ**
Μένανδρος, *Γνώμαι Μονόστιχοι*

Δεν μπορεί ο καθένας να αντέξει τη φτώχεια,
παρὰ μόνο ο σοφός

Ενότητα 9

Στην Ίλιάδα ο Αχιλλέας οργανώνει αγώνες, για να τιμήσει τον νεκρό φίλο του Πάτροκλο (τμήμα αττικού μελανόμορφου αγγείου, 580-570 π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας)

Ανυπέρβλητα πρότυπα

Α. Κείμενο Γύρω στα 373 π.Χ., μετά τον θάνατο του βασιλιά της Κύπρου Ευαγόρα, ανεβαίνει στον θρόνο ο νεαρός γιος του Νικοκλής. Ο Αθηναίος δάσκαλός του Ισοκράτης του απευθύνει τρεις λόγους (Προς Νικοκλέα, Νικοκλής, Ευαγόρας), στους οποίους περιλαμβάνει – πέραν του εγκωμίου του νεκρού Ευαγόρα– διεξοδικές οδηγίες και παραινήσεις για σωστή διακυβέρνηση. Στο απόσπασμα που ακολουθεί, ο Ισοκράτης επισημαίνει τη σημασία που έχει για τους επιφανείς άντρες η υστεροφημία τους.

Ὅρων, ὃ Νικόκλεις, τιμῶντά σε τὸν τάφον τοῦ πατρὸς οὐ μόνον τῷ πλήθει καὶ τῷ κάλλει τῶν ἐπιφερομένων, ἀλλὰ καὶ χοροῖς καὶ μουσικῇ καὶ γυμνικοῖς ἀγῶσιν, ἡγησάμην Εὐαγόραν, εἴ τίς ἐστὶν αἴσθησις τοῖς τετελευτηκόσιν περὶ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων, χαίρειν ὄρωντα τὴν τε περὶ αὐτὸν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν σὴν μεγαλοπρέπειαν. Πολὺ δ' ἂν ἔτι πλείω χάριν ἔχοι, εἴ τις δυνηθείη περὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ τῶν κινδύνων αὐτοῦ ἀξίως εἰπεῖν· εὐρήσομεν γὰρ τοὺς φιλοτίμους καὶ μεγαλοψύχους τῶν ἀνδρῶν πάντα ποιοῦντας ὅπως ἀθάνατον τὴν περὶ αὐτῶν μνήμην καταλείψουσιν. Τίς δ' οὐκ ἂν ἀθυμήσειεν, ὅταν ὄρῃ τοὺς μὲν περὶ τὰ Τρωϊκὰ γενομένους ὑμνουμένους, αὐτὸν δὲ προειδῆ, μηδ' ἂν ὑπερβάλλῃ τὰς ἐκείνων ἀρετάς, μηδέποτε τοιούτων ἐπαίνων ἀξιοθησόμενον; Τούτων δ' αἴτιος ὁ φθόνος· οὕτω γὰρ τινες δυσκόλως πεφύκασιν, ὥσθ' ἥδιον ἂν εὐλογουμένων ἀκούοιεν οὐς οὐκ ἴσασιν εἰ γεγόνασιν, ἢ τούτων ὑφ' ὧν εὖ πεπονθότες αὐτοὶ τυγχάνουσιν.

Ἴσοκράτης, *Εὐαγόρας* 1-6 (διασκευή)

Γλωσσικά σχόλια

τῷ πλήθει καὶ τῷ κάλλει τῶν ἐπιφερομένων	με το πλήθος και τη λαμπρότητα των προσφορών σου
γυμνικοῖς ἀγῶσιν (δοτ. πληθ. ουσ. ὁ ἀγών)	με αθλητικούς αγώνες
ἡγησάμην (οριστ. αορ. ρ. ἡγέομαι, ἡγοῦμαι)	θεώρησα, σκέφτηκα

εἴ τίς ἐστὶν αἴσθησις τοῖς
τετελευτηκόσιν περὶ
τῶν ἐνθάδε γιγνομένων

ἢ ἐπιμέλεια

τὴν σὴν (κτητ. αντων. β΄
προσ.) μεγαλοπρέπειαν
πολὺ δ' ἂν ἔτι πλείω (συ-
γκρ. βαθμ. επιθ. πολὺς,
πολλή, πολὺ) χάριν ἔχοι
εἴ τις δυνηθείη (ευκτ. παθ.
αορ. α΄ ρ. δύναμαι)

τὰ ἐπιτηδεύματα

ὁ κίνδυνος
εὐρήσομεν γὰρ τοὺς
φιλοτίμους καὶ μεγαλο-
ψύχους τῶν ἀνδρῶν
πάντα ποιοῦντας
ὅπως... καταλείψουσιν

τίς δ' οὐκ ἂν ἀθυμήσειεν
(ευκτ. αορ. ρ. αθυμέω
αθυμῶ)

οἱ περὶ τὰ Τρωϊκὰ
γενόμενοι

(ὅταν) αὐτὸν δὲ προειδῆ
(ρ. πρόοιδα) μηδέποτε
τοιούτων ἐπαίνων
ἀξιοθησόμενον (μτχ.
παθ. μέλλ. α΄ ρ.
ἀξίομαι, ἀξιοῦμαι)

εἰάν νιώθουν κάτι οι νεκροί
για ὅσα γίνονται ἐδῶ (στον
κόσμο των ζωντανῶν)

ἢ φροντίδα

τὴ μεγαλοπρέπεια των
τιμῶν σου πρὸς αὐτόν
καὶ θα ὀφείλε πολὺ
μεγαλύτερη
ευγνωμοσύνη

αν κάποιος μπορούσε (πβ.
ν.ε.: δύναμη, δυναστεία,
δυνάστης)

οἱ ἀρχές, οἱ συνήθειες του
βίου

ἢ ριψοκίνδυνη πράξη

διότι θα διαπιστώσουμε ὅτι
οἱ φιλόδοξοι καὶ γενναῖοι
ἀντρες κάνουν τα πάντα

(φροντίζοντας) πῶς θα ἀφή-
σουν πίσω τους (πβ. ν.ε.:
κατάλοιπο, εγκατάλειψη)

καὶ ποῖος δε θα

στενοχωριόταν (πβ. ν.ε.:
ευθυμῶ, ευθυμία)

αὐτοὶ που ἐζήσαν τον
καιρὸ των Τρωικῶν

ἐνῶ για τον εαυτό του γνω-
ρίζει ἐκ των προτέρων
ὅτι ποτέ δε θα κριθεῖ
ἀξιος για τέτοιους ἐπαί-
νους (πβ. ν.ε.: ἀξίωση,
ἀξίωμα, ἀξιοματικός)

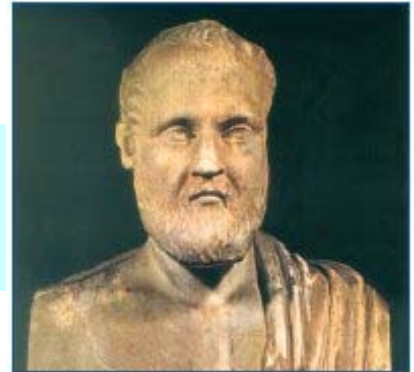
<p>μηδ' ἂν ὑπερβάλλη</p> <p>οὕτω γάρ τινες δυσκόλως πεφύκασιν (οριστ. παρακ. ρ. φύομαι)</p> <p>ὥστε ἥδιον (συγκρ. βαθμ. επιρρ. ἡδέως) ἂν εὐλογουμένων ἀκούοιεν (ευκτ. ενεστ. ρ. ἀκούω)</p> <p>οὓς οὐκ ἴσασιν (οριστ. ενεστ. ρ. οἶδα) εἰ γεγόνασιν (οριστ. παρακ. ρ. γίγνομαι)</p> <p>ἢ τούτων ὑφ' ὧν εὖ πεπονθότες (μτχ. παρακ. ρ. πάσχω) τυγχάνουσιν (β' ὀρος σύγκρισης)</p>	<p>και αν ακόμα ξεπεράσει (πβ. ν.ε.: υπερβολή, υπερβολικός)</p> <p>γιατί τόσο μικρόψυχοι είναι μερικοί από τη φύση τους (πβ. ν.ε.: φυτό, φυτικός)</p> <p>ώστε με μεγαλύτερη ευχαρίστηση θα άκουγαν να επαινούνται (πβ. ν.ε.: ευλογία, εύλογος)</p> <p>αυτοί για τους οποίους δε γνωρίζουν εάν έχουν υπάρξει (πβ. ν.ε.: ιστορία, είδος, ιδέα)</p> <p>παρά αυτοί από τους οποίους συμβαίνει να έχουν ευεργετηθεί</p>
---	--

Ερμηνευτικά σχόλια χοροῖς καὶ μουσικῇ καὶ γυμνικοῖς ἀγῶσιν: Από τον λόγο του Ισοκράτη αντλούμε ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τις μεγαλοπρεπεῖς και πλουσιοπάροχες τελετές με τις οποίες ο Νικοκλής τίμησε τον νεκρό πατέρα του: τέλεσε μουσικούς και αθλητικούς αγώνες, καθώς και διαγωνισμούς ιππικής και ναυτικής δεξιοτεχνίας. Η τέλεση αγώνων για να τιμηθεί κάποιος νεκρός ήταν συνήθης κατά την αρχαιότητα (βλ. Ἰλιάδα Ψ).

ὅπως ἀθάνατον τὴν περὶ αὐτῶν μνήμην καταλείψουσιν: Η υστεροφημία παρουσιάζεται από τον Ισοκράτη (όπως και στα ομηρικά έπη) ως βασική επιδίωξη των ανθρώπων που χαρακτηρίζονται από φιλοδοξία και προβαίνουν σε μεγαλειώδεις πράξεις.

Άξια προσοχής είναι η παρατήρηση του Ισοκράτη, η οποία απαντά και σε πολλούς άλλους συγγραφείς, ότι οι ζωντανοί προκαλούν τον φθόνο με την ευτυχία τους.

Ο Ισοκράτης (ρωμαϊκό αντίγραφο προτομής του 4ου αι. π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Νεαπόλεως)

Ερωτήσεις

1. Πώς τίμησε ο Νικοκλής τον πατέρα του; Τι θεωρεί ο Ισοκράτης ότι θα ικανοποιούσε περισσότερο τον Ευαγόρα;
2. Πώς λειτουργεί ο φθόνος όταν πρόκειται να τιμηθούν κατορθώματα ένδοξων ανδρών;
3. Ο Περικλής στον *Επιτάφιο λόγο* που εκφωνεί προς τιμήν των Αθηναίων που έπεσαν κατά το πρώτο έτος του Πελοποννησιακού πολέμου παρατηρεί:
μέχρι γὰρ τοῦδε ἀνεκτοὶ οἱ ἔπαινοί εἰσι περὶ ἑτέρων λεγόμενοι, ἔς ὅσον ἂν καὶ αὐτὸς ἕκαστος οἴηται ἰκανὸς εἶναι δρᾶσαι τι ὧν ἤκουσεν· τῷ δὲ ὑπερβάλλοντι αὐτῶν φθονοῦντες ἤδη καὶ ἀπιστοῦσιν (Θουκ. 2.35.2-3: γιατί μέχρι αυτού του σημείου είναι ανεκτοί οι έπαινοι, όταν λέγονται για άλλους, στον βαθμό δηλαδή που ο καθένας νομίζει ότι είναι ικανός να κάνει κάτι από όσα άκουσε· επειδή όμως καταλαμβάνονται από φθόνο για ό,τι τους ξεπερνάει, δείχνουν γι' αυτό δυσπιστία). Να συγκρίνετε την άποψη αυτή με όσα διαβάσατε στο κείμενο του Ισοκράτη.

Ο Αχιλλέας ξεπερνούσε όλους τους Αχαιοούς στην ομορφιά και στην ανδρεία (450 π.Χ. Μουσείο Βατικανού)

Ο Ηρακλής αποτελεί το πρότυπο του ισχυρού και ακατάβλητου ήρωα. Στην παράσταση αυτή εικονίζεται η πάλη του με το λιοντάρι της Νεμέας (520 π.Χ. Βρετανικό Μουσείο).

Ο Θησέας ορμά με το ξίφος του στον Μινώταυρο (470 π.Χ., Αρχαιολογικό Μουσείο Σπινα Φερράρας)

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

ὁ πατήρ

[στο κείμενο συναντήσατε τον τύπο τοῦ πατρός]

	Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
Ομόρριζα	ἡ πάτρα [= η πατρίδα]	ἡ πατρίς (-ίδα), πάτριος (αναφέ- ρεται κυρίως σε νόμους, σε παραδόσεις και σε προγο- νικά ἔθιμα) πατρικός ἡ πατριά [= η καταγωγή, η οικογένεια], πατρῶος [= αυτός που ανήκει στον πατέρα, στον πρόγονο] ὁ πατριώτης πατριωτικός πατρόθεν [= από τον πατέρα] ὁ πατριός (v.ε. πατριός)	πατρότητα, πατερικός το πατριωτάκι πατριωτικά πατριωτισμός
απλά			

		Αρχαία Ελληνική	Αρχαία / Νέα Ελληνική	Νέα Ελληνική
Ομόρριζα	σύνθετα	ὁ ὁμοπάτωρ [= ο ομοπά- τριος]	πατροπαράδο- τος	πατρώνυμο, πατρογονικός
		ὁ φιλοπάτωρ [= αυτός που αγαπάει τον πατέρα του]	πατροφόνος, πατροκτόνος	πατρολογία, πατριδογνω- σία,
		ὁ/ἡ πατρομήτωρ [= ο παππούς ἡ γιαγιά]	ὁ πατριάρχης [=	πατριδολα- τρία, Πατριαρχεῖο
		ὁ/ἡ πατρομήτωρ [= ο παππούς ἡ γιαγιά]	1. ο αρχηγός της οικογένε- υς, 2. ιερατι- κός τίτλος],	
		ὁ πατραλοίας [= ο πατρο- κτόνος],	πατρωνυμικός	
		πατρωνύμιος [= αυτός που ἔχει το ὄνομα του πατέρα]	ὁ/ἡ ἀπάτωρ [=	
			ο αγνώστου πατρός]	
			ὁ προπάτωρ (-ορας),	
			ὁμοπάτριος	
			ἡ Κλεοπάτρα	
			[κύριο ὄνομα =	
			αυτή που	
			κατάγεται από	
			ένδοξο	
			πατέρα]	
			ὁ φιλόπατρις	
			ἡ φιλοπατρία	
			ἄπατρις	

Ασκήσεις

1. Να συνδυάσετε τις λέξεις της στήλης Α΄ με τις λέξεις της στήλης Β΄ και, αφού δημιουργήσετε αποδεκτά ονοματικά σύνολα, να τα χρησιμοποιήσετε σε προτάσεις:

A΄	B΄
1. πατρογονικός	α. εστίες
2. πατριωτικός	β. φιλοξενία
3. δεύτερη	γ. αγώνας
4. πατερικός	δ. Πατριαρχείο
5. πατροπαράδοτος	ε. πατρίδα
6. Οικουμενικός	στ. κείμενο

2. Να αναζητήσετε στον Λεξιλογικό Πίνακα λέξεις της ν.ε. συνώνυμες των παρακάτω:

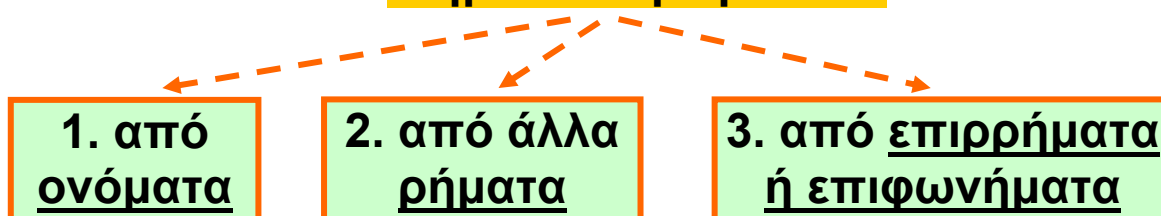
συμπολίτης, συντοπίτης → _____
πρόγονος → _____
εθνικός → _____
πατριωτισμός → _____

3. Σε ποιες περιπτώσεις και με ποια ειδικότερη σημασία χρησιμοποιούνται οι φράσεις; «Πάτερ ημών», «Πατέρες της Εκκλησίας», «πάτερ φαμίλιας», «πνευματικός πατέρας», «παίρνω (κάτι) πατριωτικά».

B2. Ετυμολογικά

Παραγωγή ρημάτων

Ρήματα παράγονται:

Παραγωγή ρημάτων από ονόματα

Τα ρήματα που παράγονται από ονόματα (ουσιαστικά ή επίθετα) σημαίνουν **είμαι, κάνω, έχω** ή **προξενώ** αυτό που δηλώνει το όνομα από το οποίο προέρχονται.

Στην παραγωγή ρημάτων από ονόματα χρησιμοποιούνται οι ακόλουθες **παραγωγικές καταλήξεις**, οι οποίες προέρχονται από αρχική παραγωγική κατάληξη **-jω** [βάλ-jω > βάλλω, τιμά-jω > τιμάω):

Καταλήξεις ρημάτων που παράγονται από ονόματα

- (ι)άω	τιμ-άω, τιμῶ < τιμή, έρυθρ-ιάω, έρυθριῶ < έρυθρός
-έω	φθον-έω, φθονῶ < φθόνος
-όω	άξι-όω, άξιῶ < άξιος
-εύω	κινδυν-εύω < κίνδυνος
-σσω / -ττω	αίμά-σσω / -ττω (= ματώνω) < αίμα
-ζω	άγορά-ζω < άγορά
-άζω	όνομ-άζω < όνομα
-ίζω	άγν-ίζω < άγνός
-αίνω	ύγι-αίνω < ύγιής
-ύνω	αίσχ-ύνω < αίσχος
-αίρω	καθ-αίρω < καθαρός
-λω	ποικίλ-λω < ποικίλος

Ασκήσεις

1. Να αντιστοιχίσετε τα ονόματα της στήλης Α΄ με τα παράγωγα ρήματα της στήλης Β΄:

A΄	B΄
1. ίκέτης	α. βοάω, βοῶ
2. παῖς	β. δουλόω, δουλῶ
3. μέλας	γ. ἀνιάω, ἀνιῶ
4. ἐχθρός	δ. δοξάζω
5. ἀνία	ε. σκηνέω, σκηνῶ
6. σκηνή	στ. δουλεύω
7. δοῦλος	ζ. ἐχθραίνω
8. δόξα	η. παιδεύω
9. βοή	θ. μελαίνω
	ι. παίζω
	ια. ίκετεύω

2. Να σχηματίσετε παράγωγα ρήματα από τα παρακάτω ονόματα:

τόλμη	>	_____
παγίς (-ίδος)	>	_____
θερμός	>	_____
εὐεργέτης	>	_____
νόσος	>	_____
πόνος	>	_____

3. Να γράψετε από ποια ονόματα προέρχονται τα παρακάτω ρήματα:

ὀρίζω	<	_____
λαμπρύνω	<	_____
φονεύω	<	_____
ἐρίζω	<	_____
στεφανῶ(-ὄω)	<	_____
ορμάω (-άω)	<	_____

Γ. Γραμματική

1. Ο αναδιπλασιασμός

Οι συντελικοί χρόνοι, δηλαδή ο παρακείμενος, ο υπερσυντέλικος και ο συντελεσμένος μέλλοντας, έχουν στην αρχή του θέματος **αναδιπλασιασμό** σε όλες τις εγκλίσεις και στους ονοματικούς τύπους (απαρέμφατο, μετοχή).

Στο κείμενο της Ενότητας συναντήσατε τρεις τύπους παρακειμένου με αναδιπλασιασμό: **πεφύκασιν**, **γεγόνασιν** και **πεπονθότες**.

Είδη ομαλού αναδιπλασιασμού

	Το ρήμα αρχίζει από:	είδος αναδιπλασιασμού
Α.	<p>1. απλό σύμφωνο (εκτός του ρ-)</p> <p>2. δύο σύμφωνα, από τα οποία: → το πρώτο είναι άφωνο (κ, γ, χ, π, β, φ, τ, δ, θ) → και το δεύτερο υγρό ή ένρινο (μ, ν, λ, ρ)</p>	<p>επανάληψη του αρχικού συμφώνου + ε</p> <p>λύω → λέλυκα γράφω → γέγραφα</p>
Β.	<p>1. διπλό σύμφωνο (ζ, ξ, ψ)</p> <p>2. ρ-</p> <p>3. δύο σύμφωνα, χωρίς να είναι το πρώτο άφωνο και το δεύτερο υγρό ή ένρινο</p> <p>4. τρία σύμφωνα</p>	<p>συλλαβική αύξηση (βλ. Ενότητα 7)</p> <p>ψεύδω → ἔψευκα ράπτω → ἔρραφα (Προσοχή στον διπλασιασμό του ρ!) κτείνω → ἔκτονα στρατεύω → ἔστράτευκα</p>
Γ.	<p>φωνήεν ή δίφθογγο</p>	<p>χρονική αύξηση (βλ. Ενότητα 7)</p> <p>ἐλπίζω → ἤλπικα ἀθροίζω → ἤθροικα</p>

↪ Παρατηρήσεις

1. Ιδιαίτερη προσοχή χρειάζεται στον αναδιπλασιασμό που παίρνουν τα ρήματα που αρχίζουν από δασέα σύμφωνα (χ, φ, θ), τα οποία τρέπονται στα αντίστοιχα ψιλά (κ, π, τ):

χ → κ	χορεύω	→	κε-χόρευκα
φ → π	φυλάττω	→	πε-φύλαχα
θ → τ	θύω	→	τέ-θυκα

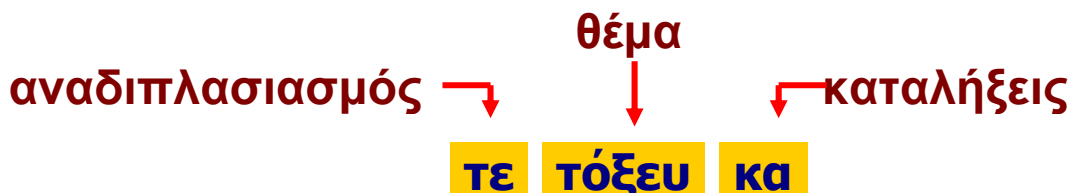
2. Στα σύνθετα ή παρασύνθετα ρήματα με **α'** συνθετικό πρόθεση ο αναδιπλασιασμός μπαίνει **μετά** την πρόθεση, π.χ. **ἀπο-γράφω** → **ἀπο-γέ-γραφα**.

3. Ιδιαίτερο είδος αναδιπλασιασμού είναι ο **αττικός**. Ρήματα που αρχίζουν από **α, ε, ο**, στους συντελικούς χρόνους **επαναλαμβάνουν τους δύο πρώτους φθόγγους του θέματος** και συγχρόνως **τρέπουν σε μακρό το αρχικό φωνήεν**, δηλαδή **α → η, ε → η, ο → ω**, π.χ. **ἀκούω** → **ἀκήκοα** (< ἀκ-ἀκο-α), **ἐλαύνω** → **ἐλήλακα** (< ἐλ-ἐλα-κα), **ὀρύττω** → **ὀρώρυχα** (< ὀρ-ὀρυ-χα).

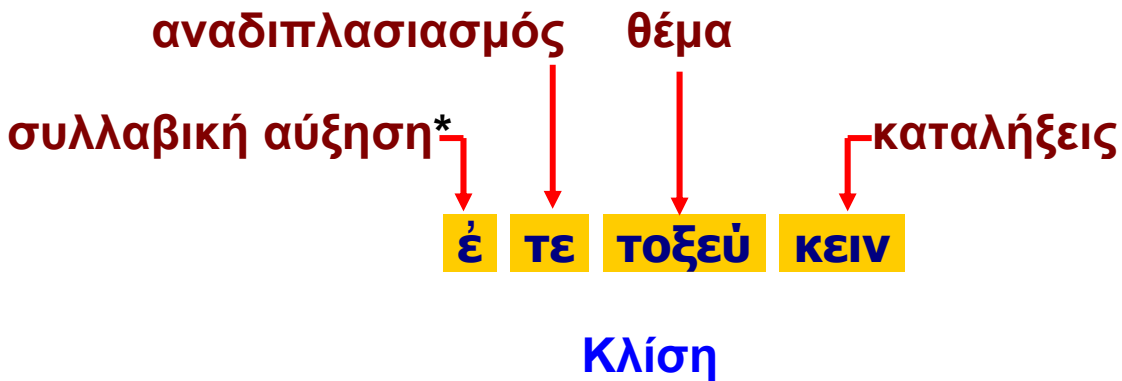
2. Οριστική παρακειμένου και υπερσυντελικού ενεργητικής φωνής βαρύτονων ρημάτων

Σε αυτή την Ενότητα θα διδαχτείτε τον σχηματισμό της οριστικής έγκλισης του παρακειμένου και του υπερσυντελικού των βαρύτονων φωνηεντόληκτων ρημάτων στην ενεργητική φωνή.

Σχηματισμός οριστικής παρακειμένου ε.φ.

Σχηματισμός οριστικής υπερσυντελικού ε.φ.

οριστική παρακειμένου	οριστική υπερσυντελικού
τε-τόξευ-κα	έ-τε-τοξεύ-κειν
τε-τόξευ-κας	έ-τε-τοξεύ-κεις
τε-τόξευ-κε	έ-τε-τοξεύ-κει
τε-τοξεύ-καμεν	έ-τε-τοξεύ-κεμεν
τε-τοξεύ-κατε	έ-τε-τοξεύ-κετε
τε-τοξεύ-κασι(v)	έ-τε-τοξεύ-κεσαν

3. Οριστική παρακειμένου και υπερσυντελικού ενεργητικής φωνής αφωνόληκτων βαρύτονων ρημάτων

α. **Ουρανικόληκτα:** Σχηματίζουν την οριστική παρακειμένου και υπερσυντελικού με **μετατροπή του ουρανικού χαρακτήρα του θέματος σε -χ-**, π.χ. κηρύττω → κε-κήρυχ-α → έ-κε-κηρύχ-ειν, τάττω → τέ-ταχ-α → έ-τε τάχ-ειν.

* Μόνο τα ρήματα που ως αναδιπλασιασμό επαναλαμβάνουν το αρχικό σύμφωνο μαζί με ένα **-ε-**. Τα υπόλοιπα στον υπερσυντέλικο παρουσιάζουν μόνο αναδιπλασιασμό, π.χ. άθροίζω → ήθροικα → ήθροίκειν, στρατεύω → έστράτευκα → έστρατεύκειν.

β. **Χειλικόληκτα**: Σχηματίζουν την οριστική παρακειμένου και υπερσυντελικού με **μετατροπή του χειλικού χαρακτήρα του θέματος σε -φ-**, π.χ. τρίβω → τέ-τρι**φ**-α → έ-τε-τρι**φ**-ειν, κόπτω → κέ-κο**φ**-α → έ-κε-κό**φ**-ειν.

γ. **Οδοντικόληκτα**: Σχηματίζουν την οριστική παρακειμένου και υπερ- συντελικού με τον χρονικό χαρα- κτήρα -κ-, αφού προηγουμένως **αποβάλουν τον οδοντικό χαρακτή- ρα**, π.χ. πείθω → πέ-πει-κα → έ-πε-πεί-κειν, κομίζω → κε-κόμι-κα → έ-κε-κομί-κειν.

Ασκήσεις

1. Να κλίνετε την οριστική του παρακειμένου και του υπερσυντελικού των ρημάτων: **ίδρύω, κωλύω, πράττω.**

2. Να μεταφέρετε τα ρήματα από την οριστική του ενεστώτα στην οριστική των χρόνων που ζητούνται:

ενεστώτας	παρακείμενος	υπερσυντέλικος
ταράττει		
βλάπτομεν		
σπουδάζετε		
πταίουσιν		

3. Στις προτάσεις που ακολουθούν να συμπληρώσετε τον σωστό τύπο της οριστικής του παρακειμένου:

α. 'Η πόλις ήμῶν σύμπασαν τήν 'Ελλάδα πολλάκις ἤδη _____ (σώζω).

β. 'Ημεῖς _____ (στρατεύω) ἐπὶ βασιλέα.

γ. Ὑμεῖς ταῦτα _____ (πράττω) κατὰ τοὺς θεῶν ὄρκους.

δ. Σὺ δὲ _____ (φροντίζω), ὥστε μηδὲν τῶν ἐπιτηδείων ἐλλείπειν (= ὥστε να μη λείπει τίποτε ἀπὸ τα αναγκαία).

ε. Ἀλκιβιάδης _____ (βλάπτω) τοὺς συνόντας (= αὐτοὺς που τον συναναστρέφονται).

4. Να συμπληρώσετε καθέτως τους αντίστοιχους τύπους των άλλων χρόνων των παρακάτω ρημάτων:

ενεστώτας	γυμνάζεις		
παρατατικός			ἐσκεύαζε
μέλλοντας			
ἀόριστος		ἐπίστευσαν	
παρακείμενος			
υπερσυντέλικος			

ενεστώτας			
παρατατικός			
μέλλοντας	διαπράξομεν		
ἀόριστος			
παρακείμενος		κεκηρύχαμεν	
υπερσυντέλικος			ἐτεθύκετε

5. Να μεταφέρετε τα υπογραμμισμένα ρήματα στην οριστική του παρακειμένου και του υπερσυντελικού:

α. Ἐγὼ γὰρ οὕτω σφόδρα ἑμαυτῷ πιστεύω (= τόσο μεγάλη εμπιστο- σύνη έχω στον εαυτό μου), ὥστε σύνειμι ἀδεῶς (= συναναστρέφομαι χωρίς φόβο) τοῖς πονηροτάτοις. (_____ / _____)

β. Θαυμάζω δὲ Λακεδαιμονίων πάντων μάλιστα. (_____ / _____)

γ. Καὶ οὐ τοῦτο μόνο συνεβούλευον τοῖς ἄλλοις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἔδωκα τριάκοντα δραχμὰς ἑκατέρω. (_____ / _____)

δ. Τὰ μὲν γὰρ τοιαῦτα ἐπιτηδεύ- ματα οὔτε τοὺς ἰδιώτας οὔτε τὸ κοινὸν τῆς πόλεως βλάπτει. (_____ / _____)

6. Να γράψετε τα παρακάτω ρήματα στην α.ε.:

έχει αλλάξει (ἀλλάττω) → _____

έχουμε φυλάξει (φυλάττω) → _____

είχες καταδιώξει (διώκω) → _____

είχαν γράψει (γράφω) → _____

Τιμαὶ γὰρ καὶ ἄθλα, δελέατα ἃ ὁ θεὸς ἔδωκεν ἀνθρώποις, μεγάλων πόνων καὶ ἰδρώτων εἰς ἀνάγκας καθιστᾷσι

Ἄντιφῶν 49 (εκδ. Diels- Kranz)

Οι τιμές και τα βραβεῖα, δολώματα που ο θεός ἔδωσε στους ανθρώπους, τους αναγκάζουν να υπομένουν μεγάλα βάσανα και μόχθους.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	5
ΕΝΟΤΗΤΑ 1	7
Το ταξίδι των λέξεων στο χρόνο...	
Οι Έλληνες και η ελληνική γλώσσα	
Η καταγωγή του ελληνικού αλφαβήτου	
Οι διάλεκτοι της Αρχαίας ελληνικής – Από τις αρχαίες ελληνικές διαλέκτους στη Νέα Ελληνική	
ΕΝΟΤΗΤΑ 2	18
Η εκπαίδευση των παιδιών στην αρχαία Αθήνα (Πλάτων, <i>Πρωταγόρας</i> 325c-326c, ελεύθερη διασκευή)	
A. Κείμενο	
B. Πώς έγραφαν οι αρχαίοι Έλληνες;	
Γ. Φθόγγοι και γράμματα	
ΕΝΟΤΗΤΑ 3	30
Επαγγέλματα των αρχαίων Αθηναίων (Ξενοφών, <i>Απομνημονεύματα</i> 2.7.6, ελεύθερη διασκευή)	
A. Κείμενο	
B. Ετυμολογικά: Η ετυμολογία των λέξεων – Παραγωγή και Σύνθεση	
Γ. Γραμματική: 1. Τόνοι και πνεύματα 2. Μέρη του λόγου 3. Τα παρεπόμενα των πτωτικών 4. Τα παρεπόμενα του ρήματος	
ΕΝΟΤΗΤΑ 4	47
Ένα ταξίδι επιστημονικής φαντασίας (Λουκιανός, <i>Άληθής Ίστορία</i> 2.3-4 (διασκευή)	
A. Κείμενο	
B1. Λεξιλογικός Πίνακας: ή φωνή	

- B2. Ετυμολογικά: Παραγωγή ουσιαστικών από ουσιαστικά (α΄ μέρος): υποκοριστικά – περιεκτικά – τοπικά –**
Γ. Γραμματική: 1. Το άρθρο 2. Β΄ κλίση ουσιαστικών 3. Προσωπικές αντωνυμίες

ΕΝΟΤΗΤΑ 563

Ο πλούτος της αττικής γής Ξενοφῶν, Πόροι 1.1-5 (διασκευή)

A. Κείμενο

B1. Λεξιλογικός Πίνακας: ἡ γῆ

B2. Ετυμολογικά: Παραγωγή ουσιαστικών από ουσιαστικά (β΄ μέρος: παρώνυμα – εθνικά – πατρωνυμικά – γονεωνυμικά

Γ. Γραμματική: Οριστική ενεστώτα ρ. εἰμί 2. Οριστική ενεστώτα και μέλλοντα ε.φ. βαρύτονων 3. Οριστική μέλλοντα ε.φ αφωνόληκτων βαρύτονων ρημάτων

ΕΝΟΤΗΤΑ 678

Η ομορφιά δεν είναι το παν (Μύθος του Αισώπου, διασκευή)

A. Κείμενο

B1. Λεξιλογικός Πίνακας: πίνω

B2. Ετυμολογικά: Παραγωγή ουσιαστικών από ρήματα (α΄ μέρος): ουσιαστικά που δηλώνουν το πρόσωπο που ενεργεί, ενέργεια, πάθος, κατάσταση, το αποτέλεσμα ενέργειας

Γ. Γραμματική: Α΄ κλίση ουσιαστικών

ΕΝΟΤΗΤΑ 795

Η λύση του γόρδιου δεσμού (Άρριανός, *Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις* 2.3.1-8, διασκευή)

A. Κείμενο

B1. Λεξιλογικός Πίνακας: ζευγνύω (και ζεύγνυμι)

B2. Ετυμολογικά: Παραγωγή ουσιαστικών από ρήματα (β' μέρος): ουσιαστικά που δηλώνουν όργανο ή μέσο, τόπο

Γ. Γραμματική: 1. Η αύξηση 2. Οριστική παρατατικού ρ. εἰμί 3. Οριστική παρατατικού και αορίστου ε.φ. βαρύτονων ρημάτων 4. Οριστική αορίστου ε.φ. αφωνόληκτων βαρύτονων ρημάτων

ΕΝΟΤΗΤΑ 8 112

Ένα μοιραίο λάθος (Λουκιανός, *Νεκρικοί Διάλογοι* 17, διασκευή)

A. Κείμενο

B1. Λεξιλογικός Πίνακας: ἐλεύθερος

B2. Ετυμολογικά: Παραγωγή ουσιαστικών από επίθετα

Γ. Γραμματική: 1. Δευτερόκλιτα επίθετα 2. Η δεικτική αντωνυμία οὗτος, αὕτη, τοῦτο

ΕΝΟΤΗΤΑ 9 129

Ανυπέρβλητα πρότυπα (Ίσοκράτης, *Εὐαγόρας* 1-6, διασκευή)

A. Κείμενο

B1. Λεξιλογικός Πίνακας: ὁ πατήρ

B2. Ετυμολογικά: Παραγωγή ρημάτων (α' μέρος): παραγωγή ρημάτων από ονόματα

Γ. Γραμματική: 1. Ο αναδιπλασιασμός 2. Οριστική παρακειμένου και υπερσυντελικού ε.φ. βαρύτονων ρημάτων 3. Οριστική παρακειμένου και υπερσυντελικού ε.φ. αφωνόληκτων βαρύτονων ρημάτων

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.